

Č A S O P I S
MAĆICY SERBSKEJE

1880.

Redaktor:
Michał Hórník.

Létnik XXXIII.

B u d y š i n.

Z nakładom Maćicy Serbskeje.

Č A S O P I S
MAĆICY SERBSKEJE
1880.

Redaktor:
M i c h a ł H ó r n i k.

Lětnik XXXIII.

B u d y š i n.

Z nakładom Maćicy Serbskeje.

Swěrna mandželska.

Ballada wot *Jana Wehle*.

Skála steji wysoka,
prosta z nohow do wjěrcha —
we zastarsku na skale
twjerdy hród so hordžeše.

Do kamjeni rubany
nahły skhód bě hrodowy,
durje z tolstoh' železa
wobarachu do hroda.

Hordy pan bě na hrodže,
kralej wón so spjećeše —
krala posoł přijěcha:
„kral će skaza do suda!“

Pan so khrobły zrjehota:
„kajka kaznja přewrótna!
krutej stej mi hród a pjasé —
kral mi móže swinje pasé!“

Miła pani hrodowa
prošeše joh' sylzojta:
„Doniž je šće po dobrom,
dži, so pokof před wjěchom!“

Pan ji émowy zaborka:
„Blabu tulej, struchlica!
što je panam wuprawa,
žónske djasa rozymja!“

Z hněwom kral so zapyrjo
ludu nabra wojefskoh', —
„Natwatée jom' šibjencu
do hembarkow wysoku!“

Dobrywachu na skału
wojacy so do hrodu —
z murjow smjertne kamjenje
walachu jim na šije.

Kral duž: „Stójće wójnarjo!
Lěhwo stajmy wokoło!
Bórzy su tam bjez khlěba,
hlódna smjeré jich spotorha.“

„Póěnu cyaé z panochtow,
suki wjazaé do črjewow —
skiwlo, wujo pričahnu
psyču prosyé drjebjenčku!“

Jěra smjeré nětk we hrodže
za hlódnymi hrabaše —
tradancy so bjez sobu
wo pomyje torhachu.

W nocy sowa na hrodže
z třěchi wutła sutaše —
želne wóčko měsačka
sylzowaše do dwora.

Třicety dzeń zaswěci —
hród so kurčo wotewri —
runja smjeréi přikhabla
z hrodu so ta zemjanka.

Před kralom so klaknuši
zběhny rucy běžeji:
„Bože-dla-će! Bože-dla
Štuž te žahle hněwanja!“

„Winnicy smy žadławi —
ale smil so nad nami —
kaž po błyskach, hrimanjach
zwjedri so na njebjesach.“

Kralej woči błyskaštej:
„Powjedź temu spjeéencej:
Jemu steji šibjenca —
Tebi hnada skiéena!“

„Póđlanam a služnikam,
štož so žiwe hiba tam,
wodam winu žadławu;
éi njech z tobu woteńdu.“

A štož ty maš najlubšo,
tebi wostać dyrbi to —
wjelež khribjet wudžerži,
sebi z hrodu sobu wzmi!“

Z wopječicu zawróci
kral so wot tej klečerki —
wona z kolen stanjena
horje stupa blědniša.

Stónco čehnje k wječoru —
durje z nowa kurkaju —
pani čampa ze skhoda
z wulkim njesom stulena.

Čežki koš na khribjeće
wbohu žonu zhibuje —
wona skały přima so
z kolenomaj khabtajo.

Kral a wójsko hladaju
na tu bėdnu nošefku —
woslabjena z třepotom
k zemi zwróci před kralom.

Hlaj a z koša wuwali
blědy so ji mandželski,
wuwutleny, zedrjeny
rucy zběha prošicy.

Koš ji wozmu z ramjeni,
wona krala zaroći:
„Přilubił sy ty mi to,
štož mam wotnjeseć najlubšo!“ —

W hladarjach so zaswari:
„Lišče su to jebanki!“
Kral pak miłši zhladuje:
„Mi tu žónsku njehańće!“

„Jakož slubich, činju ja —
žiwoh' skhować jeho ma!
z cyłoh' swěta mandželske
nawuknu njech wot njeje!“

„Naliwarjo, wina daj,
blido přede mnu nam staj!
Khlěba sem a pječenjow,
křewić teju tradancow!“

Jasnoh' wina nalachu —
 kral swój khelich pozběhnu:
 „Sława tebi připita
 budź, ty swěrna mandželska!“

Jako jědel na hori
 swěra njech so zeleni!
 Njech, hač njebjo njespadnje,
 kěčja swěrne mandželske!“

J a n k a H a n k a .

(Po ludowej basničcy.)

Wot *Jana Wehle*.

Chcu wam pěknu bajku bać: Žinki, éinki, klinčenje,
 był je nan a była mać;   stónčko so tak směwkaše —
 to je časow njemało,   a hdyž wječor zasměrku,
 lětow snano sto a sto.   hajcu jimaj spěwachu.

W khěžcy křiwej, lěpjenej   Jun' bě mačko narostło,
 kublaštej dwě dzěsći sej,   hlód so synu za blidko.
 Jank a Hanka běštaj to,   Jank a Hanka blědnještej,
 wulke jeju wjeselo.   suchoh' kusa stradanej.

W kromu hole bydlachu,   Nan duž dzeše k maćeri:
 žiwjachu tam khudobu,   „Dyrbjaťoj tu zemrjeći,
 z čornym khlěbom spokojni,   Čelnjetej njech radšišo
 z hejdušku a hribami.   w swěće khlěba prosyjo.“

Suchoh' khlěba wjesetej   Hanka hórko zawrěšća,
 dzěsći lubje kěčeštej   Januš k rjekny: Njeplač dha,
 skačo, hrajo na přemo,   ničo namať njebudže,
 z ptačatami spěwkajo.   za ručku ja wjedu ée.

Hwizdane na swačinku   Božmje nanko, maćerka!
 ptački wšě jej znajachu,   Božmje lube ptačata!
 mumlo krjenčku při wokni   Smój-li w prječkach narostľoj,
 sćeleštej jim drjebjenčki.   zas drje wšěch was widźimoj!

Wot najlěpšoh' dórćika   Smychotajo při sebi
 srjódka bě jim skićena,   tupotaštej na prječki.
 z ručkow jimaj dypachu   Jank so přeni změrowa:
 poslenju tu drjebjenčku.   smyški pojimá sotřička!

Njeh wšak puće wulke su,
k jědźi tola powjedu,
swět je pječa wulki kraj,
khlěba směje dosć za naj.

Budže poľne brěmjesko,
poběhnjemoj skakajo,
ponjesemoj z wjeselom
maćeŕcy a nankej dom.

Přetupaštej doľhi haj,
statok běše před nimaj,
prošeštej wo skibušku —
„wobradź Bóh“ tam prajachu.

Hanka sptaknu, Janušć pak
rjekny: „Ničo wo to wšak,
šedši tamle do keřkow
pytajmoj sej jahodow!“

Cyrkaše tam lěсны cwjerč:
„Bjez khlěba je hłód a smjerć,
jahodka drje zesłodźi,
ale doľho njesyć.“

Jahodkow sej šćipajo
nurještej do lěsa so —
šěra émička wobja jej,
pućik běštej zhubitej.

Hanka skradźu zasmycha —
płakać poča bjez hłosa:
„W nocy w dziwjej husćini
prińdu na naj bobaki.“

Jank drje samy struchły by,
hłós pak zběhnu khroblivy:
Wšako hwěžki swěća tam,
wobaraju bobakam.

Doprajit bě lědoma,
swěčku pytny nazdala:
Hanka hladaj, štoha to?
njewidziš to swětlesko?

„Luby Janko, widžu drje,
ale wostaj ležo mje —
z hłodom dale njemóžu,
mje žno smjerće přimaju.

Radšo doma zawutlić
a ni cuzbu přebhūdźić;
nanko, nanko, maćeŕka!
swět je bjez waj ćesnica.“

Wón ju wobja pod pažu,
wjedžeše ju pomaťu —
hdžež so swěčka miškrješe,
styskny ju tam dowjedže.

Khěža bě tu někajka
mjez štomami wosrjedža.
Hanku zložiwši pod štom
Jank sej wobhlada tón dom.

Běty měsačk wustupi
na tu khěžku zaswěći,
natwarjenu wot caľtow,
trěcha běše z poprjancow.

Žadyn hawak njeběše
přiwjazany před durje,
njepikny so ničinko
wo jstwje kukla miny so.

Sotru bratřik pozběže,
k nizkej třěše dowjedže.
Jejderkolej, Hanička,
tu je namaj wobrada.

Łup — wot khěžki łupaštej —
a to słodźi jejkolej!
Caľtu, poprjanc na přemo
pupoleštej papajo.

Wrěskajo so zaškrěknu:
„Štó mi łupa wo khěžku?
z duri won so bjezwoće
wjele dziwne tykaše.

Nós kaž habla jědlowa,
Woći poľnej miškrjenja,
hłowa šešer promjójty
ryč kaž kótlík dybawy.

„Hy hy wo poľ nocy tu
što mi łupa wo khěžku? —“
džěsći wulko stroženej
z jenym hłosom woľaštej:

Zablůdzenej w husćinje
žadamoj po' hospodze,
na smjeré hłodu stradanej
smój tu proška pojedźej.

Prosymoj će wulcyšnje,
puśe dha naju do khěže,
woklep do kućika daj —
dosć je lěhwa to za naj!

Wotewricy durićka
skhropi starća podźiwna:
„Pójtaj, lubaj hołbikaj,
jěźd a łóžko mam za waj!“ —

Z dobrej šklićku syćenej
přemućenej so lehnuštej —
sony jimaj hrajachu
wo maćefcy, wo nanku.

Hu ta koća starucha
to bě Wjera, Wjerbaba,
hrozna bě z tej Wjeru wěc,
nalěpiła bě sej pęc.

Małke k sebi wabiwši
kulojte je wukormi
a w tej pjecy pječćeše
sebi je na khłóšćenje.

Dźěści spaštej za morwo, —
starća wošćericy so
znosy jeju do khłěwa,
durje twjerdže zatyka.

Zajtra jimaj nošeše
dobre kusy wšelake:
Běły wusmuž, kulšicu
z brunej butru polatu —

Kisće hriby z krušwami
kózlata a khaponki:
„Jěztej, jěztej, hunćeći,
zo tu wotućnitej mi.“

Dźěści mutnej płaćiwěj
małke dórtki bjerještej:
štó by mohł to domoj dać,
tam staj hłódnaj nan a mać.

Doma dernu bjez khłěba,
tu je wšědna kermuška,
ale luby pomhaj wšak,
kajki kónc to budže pak?

Ptaćki wonka ćinkachu:
Nježiwtej tak zrudobu!
Wjera ta waj njespjeće,
ničo wamaj njebudže.

Wšakoli stej dawatej
drjebjenćki nam pěknuškej!
Tu z tej kłódy wupomha
wamaj džakna ptaćina!

Stara Wjera rampawa
z wulkim nožom pričampa,
z brjenkom kłapaše wo khłěw,
na hubomaj khłóšći směw.

„Janko, tykń tón porsćik won,
sy drje kuluch přez bubon,
sy-li dosć mi kormjeny,
přinđžeš džensa do pjecy.“

Hanka mudrolenka bě,
šepny Jankej: će-ha-će!
slepmej Wjeru naslepu,
tykń ji kóstkú kózlacu.

Kepa pytnje wampora,
kak ju hudle hudluja —
nóż tón dźěći rězaty
ćaka njech šće dołhe dny.

Jankej pjeřchny přez hłowu:
lestny ptaćko, haj to chcu.
Kóstkú ze šklě wubra sej,
tyknu z džěrki khłěwowej.

Wjera za njej hrabnuši
z nožom rězny na překi,
zasantori złobita:
helsko dołha kormjenca.

Hdže ta žratwa wostanje?
prosko je šće suchuške —
snadž wot słódkoh' kormjenja
je ta raneka tućniša.

„Hanka tykń tón porséik won,
sy drje kulušk přez bubon —
sy-li dosé mi kormjena,
pře wšo budžeš pjekanca.“

Mudrolenka khwatajey
tež ji kóstku wutykny —
Wjera za njej hrabnuši
z nožom řezny na překi.

Phi phi raneka suchuška,
khubno sy so kormiła.
Jerom šija łuska mi
po džěcacej pječeni.

Tydžeń zaso nošeše
jědže jimaj słódníše
a po słódkim tydžeńku
z nožom z nowa pričahnu.

„Janko, wutykń porséik mi,
nětko budžeš tučniši!“ —
A tu kóstku kozlacu
wón ji zaso wutyknu.

„Na djasa, bowskobano,
sucho, suško, suchuško!
Hanka, ty daj porséik mi,
tón je wěsće tučniši.“

Kóstka z džěrki fukny fuk —
to zas njebě žadyn tuk —
nóż po kosći smykaše —
tučna włoha njepríndže. —

Morkotata huntora
lampotaše wot khlěwa:
„Džěcaceje pječenje
chce so mi, hač w krku drje.“

Jank a Hanka skhroblenej
za njej k lubu činještej, —
skačicy a harujo
zhubištej to kosćatko.

Awy-jawy, njezbože!
podarmo wšo pytanje.
Tydžeń so zas pominu —
nětko pónǵže wo waju!

„Janko, won z tym porséikom!“
Hanka radzić njewě jom' —
cheywši abo nječeywši
won jón dyrbi tyknyći.

Wjera na njón pomasnu:
„hy, tu šwarnu kołbasku!
nóż tu řeznyč njetrjeba —
ty sy tučna kormjenka.“

„Hanka, daj tež porséik ty!“
Płačo ta jón wutykny,
Wjera na njón pomasa,
z khlěšćej hubu zamlaska.

„Wočakńtej šće khwilušku,
pěc sej prjedy wupyrju!
Piščo wrěščo nětko dha
čuještej, zo smjeré jey ma.

W khlěwje horka pod třechu
džěra běše přez scěnu —
ptačk tam přilecí kaž kłok
zaspěwajey takle skok:

Stajtej płač a wrěšćenje!
ničo wamaj njebudže,
padajey ji z łopaty
nihdy njeńǵztej do pjecy.

Nablazniwši Wjerbabu
zliščtej ju na łopatu,
a hdyž je so synyła,
suńtej ju do wohenja!

Běly ptačik wulecí,
Wjera đurje wotewri,
hrabny džěsći khwatajo
před pěc z nimaj stupi so.

„Janko, na tu łopatku
syn so pěknje pomału!“
A wón čepjo kepsajo
z njeje k zemi kiny so.

„Kliboraty přeměnko!
Hanka, syn ty přenja so!“
Překlepanka mudrinka
Wjeru prosyć započa:

„Rjana knjeni Wjerbaba,
najtřeńšo budź prošena,
pokaž mi to synjenje,
mudra wšo wěš najlěpje.“

Wjerbabu to liščeńko
łoskotaše njemaťo,
syny so na łopatu
před pęc runu zloženu.

Hrabnyštej za toporo
huj tej džěsći suwajo. —
Wujo, škrěčo Wjerbaba
do pjecy by storčena.

Durička te pjecowe
běchu tołste železne —
šwap je Hanka zašwapi,
z hrjebłom Janušk přitwjerdzi.

Ale, ale nětkmalej
pod paž wzmimój tupki sej —
durje dźerža ze zankom,
fukmój won so z wuhledžom.

Běły ptačik přileća
jasne hrónčko wuspěwa:
ni na prawy, lěwy bok,
runu smuhu domoj skok!

Šćěc a špihel hrabtaj sej,
trjeba wamaj budžetaj.
Janko lećo hrab ty šćěc,
Hanka dyrbi špihel měc! — —

Njedaj nichtó nóżkujo
dźeržeštaj za ručki so,
přez te khójny, jědele,
hač so smuha ćehnješe. — —

Wjerbaba so pražeše —
to bě helske smjerdženje.
Dale w lěsu běše tam
stary kuzlař Činkičam.

Wuj wón běše Wjeriny —
tón te smjerdy začuchny.
„Kyry kraki smorano!
čorna kóčka, što je to?“

Čorna kóčka zamjawěi:
„Četku su éi smudžili.
Jank a Hanka čeknjenej
z lěsa domoj čelčkatej.“

Złobny njemdrich zakřipi:
„Jědowatej krodawi —
Ja tón trašny Činkičam
na časće jej roztorham!“

Wichorej wón poruno
huj za nimaj pušći so; —
jeju tupki drobnuške
wumuči to ćerjenje.

Sprócný Jank tu widži sam,
Zo je trašny Činkičam.
„O ty Milomarćinje,
to so z namaj stało je!“

Hanka křičo zawrěšća,
a so wali bjez dycha.
Trašnik z wětrom bliži so,
z pazorami machajo.

Někotre šće kročele,
a wón jeju dosahnje. —
Huš tón běły ptačk je tu,
woła w wótrym škrěčenju:

„Šmórń tu šćetku, Januško,
zady so ćisń daloko!“
Šćetka zleći do zady,
lěs by hnydy ćernjowy.

Trašnik rujo sakrujo
tu přez ćernje drěje so;
te joh' drěja, drapaja
jako kwaki z worcela.

Jank a Hanka na zasy
ćeritej kaž kóhlicy —
smuhu stej žno daloko —
Jank so wali na zemju.

„Hanka, zo mnu nimo je,
smjereć mam w boku-kaťanje!“
Holčo wrěšćo dyrkota,
zazběhuje bratřika.

Strach a běda, čepjel sam!
z černi won je Činkičam,
pas ma koło žiwota,
tón mu dychej zadžěwa.

Rie! jón hnydy wotpinje,
hrab jón hrabnje do horšće,
smorčo hanja krawjaty
nastajši te pazory.

Někotre šće kročele
a wón jeju dosahnje.
Huš tón běty ptačk je tu,
woła w wótrym škrěčenju:

Šwikú tón špihel, Hanička,
čísú jón před toh' zlobjenca!
Špihel zleci čisnjeny
a by jězor lodowy.

Na nim njemdry Činkičam
smykaše so sem a tam;
motajcy a sakrujo
na dvě počy różdrje so.

Kuzlař koło žiwota
běše pas měž ze złota —
puknjeny tón wotleci,
k džěsćomaj hač pod nohi.

Wonej z blědoh' stroženja
přidžěštej zas do dycha,
na kónc bě to mučenje,
rženje stawy pušćeše.

Janušć zběhny sej tón pas,
wobhlada jón dołhi čas —
hej tón wjele krasny bě
přez debjenki přeze wšě.

Drohi bě wón wósom wsow,
kruw a koni wjele stow —
nihdže žani zemjenjo
njejsu měli tajkeho. —

Hanka, to bžde za krala —
kóreny měch tón hriwnow da —
a ty potom nakuř sej,
na čož woči stejitej!

Nank a matka móžetaj
tykancy pjec wjeselaj —
njedžele a swjate dny
běše košle změjemy —

A hdyž hłódne džěci su,
damy cyłu pokrutu —
a za lube ptačata
całta budže drjebjena! —

Syła ptačkow přileci:
„Čijom wijom fihifi,
k nankej dom a maćercy
prjedy waju čehnjemy.“ — —

Mać jej wza na wutrobu,
nanej sylzy běžachu
a za wulke pjenjezy
dom a dwór by kupjeny.

Khudžinki a ptačata
měchu rane wjesela —
Jank a Hanka pěknuškej
přibywaštej nadobnej.

Wukónčenje ‘-dło’.

Knjezej fararjej Jenčej w Palowje poswjećił professor dr. *Pful*.

Luby bratře! Ty sy znaješ a wobdžělowaš pisanych stawiznowskich žórłow; ja pak lubuju, historiam non scriptam přepytować. Tola Ty tež mojeje wědy njezacpiwaš; a tak mi dowol, zo Tebi někotre rynčki tudy předložu.

§ 1. a. Wukónčenje-dło, — kotrež je słowjesnemu korjenju přiwrješene, a kotrež někajku nadobu (grat, středk) abo tola něšto husto nałożowane poznamjenja — rěkaše po swědčenju sanskrita něhdy tram, łac. trum, gr. τρον: n. př. ara (wara) *aratram, aratrum, ἄροτρον, *warátro (z akcentom na druhej) abo *ratro, radło; my-ti, myć — mydło (waschmittel: seife); piskać — piskadło (spielinstrument); nosyć — nosyďa (tragbahre), plural.

b. Wukónčenje ‘-tram’ je hišće prjedy ‘taram’ rěkało, a to same wukhadža najskerje wot maskulina na ‘-tar’, při čimž sylba ‘am’ po mojim zdaću tak wjele kaž ‘wěc’ poznamjenja: n. př. aratar-i-s (arator) — aratar-i-am — aratarjam — arataram — arateram — aratram (worarjowa wěc), pola nas *ratari-am, radło.

c. Wuraz prajidmo je so takle spřeměnjał: Prajitra — prajidro — prajidlo -- prajidwo — prajidmo (redensart).

d. Etymologiscey hinaše je wukónčenje -wo: n. př. palwo (brennmaterial), pječwo (gebäck).

§ 2. a. Naša serbsčina měješe něhdy słowjeso gad-u (ich spreche, p. gadam) abo had-u, kotrehož infinitiv bě had-ti a pozdžišo hasć (přir. wjed-u, wjesć). Wot tehole słowjesa wutworjeny substantiv had-tar-i-am spřewobroća so pomału takle: Hadtarjam — hastaram — hasteram — hastram — hastro — hastło — hasło abo heslo (spruch, wahl-spruch, losung, motto).

b. Česke ‘hádati’ rěka tak wjele kaž ‘hanić (tadeln)’, a naše ‘hanić’ same je něhdy hadnić klinčało.

c. Pola delnołužiskich Serbow je so gadati do godaš (räthsel rathen) a pola nas do hódać, vulgo hudać, přetworilo.

d. Ke korjenju ‘gad (gud)’ słuša tež naš wěcnik hudmo abo wudmo (schimpfname).

§ 3. a. Wot stareho słowjesa gud-u abo hud-u (ich musicire), wot kotrehož so w bibliji (Ezech. 33, 32) hišće 3. wosoba 'hudže' čita, wudžěta so neutrum gusło abo husło a pozdžišo femininum gusl-ia (musikinstrument), kotrež posledniše so nětko jako plurale tantum trjeba: husle (violine).

b. Za 'hud-u' praješe so tež *hud-ji-u, hudžu, infinitiv hud-ji-ti, hudžić. Tola so tutón wuraz, kaž tež wěcnik hudžba (musik), jeno porědko nałoži, hdyž lud z wjetša 'piskař (hrač) a 'pískanje' rjeknje. Słowo hudžeńc (violinbogen) pak, kotrež wot 'hudženja' wukhadža, je Serbam wšudže znajome.

§ 4. Prjedy wujasnjene wukónčenje 'tram' je we dwěmaj wurazomaj swoje zastarske r zakhowało: Bjedro a pjero.

1. a. 'Bjedro' (hüfte) klinčeše něhdy bjer-tram, pozdžišo bjerdro, a rěka poprawom tak wjele kaž nošadło (tragungsmittel, träger). Němske 'hüfte' wotpočuje na słowjesu 'heben'.

b. Bjedro wukhadža etymologiscy wot słowjesneho korjenja bhar abo bhjar, sanskr. bhar-āmi, gr. a łac. φέρω (fer-o), pola nas bjer-u: kotrež posledniše je něhdy nimale tak wjele kaž 'zběham (hebe) njesu (trage)' poznamjenjało. Wot teho słowjesa z tajkejle mocu (bedeutung) mamy my wěcnik brěmjo (přir. φορτίον, φέρω); w němskej rěči je bahre, Bürde, fruchtbar (= fruchttragend) atd.

2. a. Wuraz pjero, zastarsku 'pjat-taram' a potom 'pjetro' (fliegemittel, lětađło), wutwori so ze słowjesneho korjenja pjat (pat, pet: gr. πέρ-ομαι = leću, lětam). Z tehle korjenja wurośe tež naš wěcnik ptak (vogel, něhdy 'peták', z akcentom na poslednjey), a pólske kuropatwa (t. j. kura patawa, fliegendes huhn), pola nas (kuroptwa) kurotwa, kurwota, kurotej (gen. kurotwe), rebhuhn, pola ruskich Němcow rebscheck, n.

b. Słowo křidło (flügel), na kotrež chcu tež sobu spomnić, wukhadža wot słowjesa 'kry-é (decken, bergen)', starobohářscy 'kru-i-ti' abo tež 'kry-ti' (Wojerowscy tši-kreć = přikryć). Křidło poznamjenja potajkim tak wjele kaž 'kryjadło abo 'deckel' (přir. schwarzdeckel, hořb = schwarzflügler).

S ł o w o ‘ t w e r d y ’.

(Т В Р Ъ Д Ъ)

Wot prof. Dr. *Pfula*.

1. We starobolhařšćinje knježi rjane wotměnjowanje vokalow a konsonantow; a hromadu tam jeno te konsonanty trjechuja, kotrež so lohko hromadže wupraja: kaž wosebje muta cum liquida (ke kotrymž poslednišim we wěstym nastupanju tež zynk ‘w’ słuša), liquida cum liquida, ‘s’ cum muta, abo tež ‘s’ cum muta et liquida (runjež so w tajkich padach tež džělacy poľhćosnik pokaže: n. př. **дѣла** = **дѣла**). Ale što z twórbu **тврѣдѣ** započnjemy? přetož ‘twrŕdŕ’ tola žadyn zastarski Bolhař wurjeec móľł njeje! Mi so zda, zo mamy tudy grafisku samsnotu (eigenheit) před sobu, a zo dyrbi tamo słowo so ‘twŕrŕdŕ’ wurjekować. Kaž mjenujey na jenej stronje *i* a *j*, tak sebi na druhej stronje *u* a *w* po klinku jara blisko stejitej; a dokelž so při tamym słowje jeno wo poľhćosnik, wo někajke ľědy sľyšomne ‘u’ jedna, njemóže nam nadpadować, je-li zastarski Bolhař měniľ, zo je tamón ze zynkom ‘w’ hromadu spluwowacy, ľědy wjacj na vokal podobny zynk z jednorym ‘w’ dosahajcy sobu wućišćany.

2. Najstarša nam přistupna twórba prašejneho słowa řekaše twarada-s (twardas, twardas: twardy, twerdy, twŕrd, twrd); Bolharjo su akcent přepoľžili: Twurádas — twurádas — twurádas — twŕrárdŕ — twŕrárdŕ — twŕrárdŕ — **тврѣдѣ**. (Naša Wojerowska zmjehćena twórba ‘twjerdy’ je etymologisey wopaćna.)

Připis. Teje rjaneje runowahi vokalisma a konsonantisma, přez kotruž je so po swědćenju starobolhařskeho jazyka něhduša słowjansćina wuznamjenjaľa, my w našich nětćišich narěćach wjacj nimamy, a my tež so wjacj k dobroklinku teje sameje wróćić njemóžemy, dokelž je wulka lićba něhdušich vokalow wustorkana a za wšě časy zhubjena. Jene pak móžemy a po mojím zdaću dyrbimy my činić: my dyrbimy, hdžež so jenož někak hodźi, poľne vokaliske twŕrby pisać a dyrbimy přećiwo — skepsanemu a njesłowjanskemu! — khopjenju (häufung) konsonantow so ze wšej mocu wobarać; přetož hewak mohľo so našim potomnikam stać, zo by so wo jich řěči prajiľo: ‘Cela ne se pro-

nonce pas.' abo zo snadź něchtó z Herodotom (4, 183) rjeknje: 'ta rěč klinči kaž šrótotanje njetoporjow.'

Wujasnjenja dla chcu z najmjeńša jedyn přikład z našeje serbšćiny přistajié. Zwučeny so 'wětr, wětrnik', pisa, kaž so tež wokoło Kamjeńca rjeknje, bjez-tym-zo Budyski Serb 'wět, wětnik' praji, a Wojerowski pak 'wěter, wěternik'.

Pěsnje a pohěrluški z luda.

(Spěwane w ranišich stronach khróścanskeje wosady.)

Zběrať *Michał Róla*.

W hribach, w hribach, w jahodach
 :: za Kamjencom na horach ::
 tam leži běty sněh.
 Słónčko k njemu njemóže,
 měsačk jom' nješkodzi.
 Pjerchnył je z éicha Boži dešć,
 :: wšón sněh je roztajił. ::
 Štó by tajkeho konika měł,*)
 :: zo by morjo přepłować mohł? ::
 Tajkoh' ja konika derje mam,
 :: wuzdźički k njemu nimam. ::
 Hdyž je to zhoniła holička
 :: w swojej nowej komorje, ::
 wona je wuzdźičku kupiła,
 wuzdźičku židžanu,
 wuzdźičku štangojtu.
 Hólčik**) tón rajtwje k morju won,
 k tom' morju šerokom',
 k tom' morju hłubokom'.
 Na morjo přišla wilka woda,
 na te morjo šěroke,
 na te morjo hłuboke.
 Do poł wón morja njepřipłowa,
 wuzdźička so roztorže,
 konik so podmóri,
 hólčik so zatepi.

*) Tutón rjadk a slědowace 8 přir. ze Smolerjowej zběrku I, str. 86.

**) Tudy ma so najskerje pěseň hakle započéć.

Hdyž bě to zhoniła holička
 :: w swojej nowej komorje, ::
 wona staru mać prošeše,
 :: swoju lubu staru mać: ::
 Dowol mi, maći, k morju hić,
 k tom' morju šěrokom',
 k tom' morju hłubokom.
 K morju cheu ěi hić dowolić,
 :: samej ěi ja njedowěrju. ::
 Wzmi sej ty młódsu sotřičku,
 :: džitej tam w hromadze. ::
 Młódsa je sotra šće jara hłupa,
 jara hłupa, njerozomna.
 Ja mam tam róžički,
 wona mi te rjeńše zešćipje,
 :: te hrozniše mi spotepce. ::
 Druhi króć holička staru mać prošeše,
 Dowol mi, maći, k morju hić,
 k tom' morju šěrokom',
 k tom' morju hłubokom'.
 K morju cheu ěi hić dowolić,
 :: samej ěi ja njedowěrju. ::
 Wzmi sej ty staršeho bratřika,
 :: džitaj tam w hromadze. ::
 Starši je brat wšak wilki šelma,
 ja mam tam ptačatka
 rjane a tež hrozne.
 Wón mi te rjeńše zezatřěla,
 :: te hrozniše mi rozpušća. ::
 Třeći króć holička swoju mać prošeše,
 :: swoju lubu staru mać: ::
 Dowol mi, maći, k morju hić,
 k tom' morju šěrokom',
 k tom' morju hłubokom',
 :: ja mam tam lubeho. ::
 Holička ta džěše k morju won,
 k tom' morju šěrokom',
 k tom' morju hłubokom'.
 Prěni króć do morja nutř stupaše
 :: přecy hač do kolen. ::
 Druhi króć do morja nutř stupaše
 :: přecy hač do pasa. ::
 Třeći króć do morja nutř stupaše
 přecy so podmóri,
 přecy so zatepi.

Stara mać džěše k morju won,
 k tom' morju šěrokom',
 k tom' morju hłubokom'.
 Ničo tam wjacy njewidžěše,
 :: štož jenož toh' rybačka. ::
 Wuwudź mi, rybačko, rybičku
 :: na čłowjeka zapodobnu. ::
 Přeni króc wudu do morja nutř čisnył bě,
 ničo wjacy njewudźi,
 štož jenož toh' hólčika.
 Druhi króc wudu do morja čisnył bě,
 ničo wjac njewudźi,
 štož jenož toh' konika.
 Třeći króc wudu do morja nutř čisnył bě,
 ničo wjacy njewudźi,
 štož jenož tu holičku,
 stareje maćeřnu džowčičku.

2.

Spowjedaj so ty přenja duščička:
 Što sy ty dobroh' činiła?
 Wšitko sym ja dobroh' činiła:
 rady sym ke mši khodźiła,
 rady sym paćerje spěwała,
 rady sym khudym dawała.
 Hdyž je to přišoł khudy k nam,
 kusk khlěba sym jom' dała,
 takle sym jom' prajiła:
 :: Khudy přińdź druhi króc zasy k nam, ::
 ja ći wjacy Božoh' khlěba dam.
 Nětk dži ty, moja duščička,
 tu jenu wuzku sćežčičku,
 ta dže hač runje do njebjes.
 :: Boži raj je ći šěroko wotčinjeny, ::
 hela ći kruće zamknjena.
 Spowjedaj so ty, druha duščička:
 Što sy ty dobroh' činiła?
 Ničo njejsym dobroh' činiła:
 njerady ke mši khodźiła,
 njerady paćerje spěwała,
 njerady khudym dawała.
 Hdyž je to přišoł khudy k nam,
 ze psami sym joh' won wušćuwała.
 Nětk dži ty, moja duščička,

tu jenu šeroku drohu,
 ta dže hač runje do hele.
 ∴: Hela či šeroko wotčinjena, ∴:
 Boži raj je či kruće zamknjeny.
 Budź mi Bohu skorženo
 na tych mi mojich staršich,
 zo mje njejsu lěpje wučili,
 radšo mje dali swinjom zjěsć.

3.

Běštej, běštej dušcy dvě,
 Alleluja, spomhaj nam Marija!*)
 wobě dzěštej do čisća.
 Jena dzěše w wohenju hač do kolen,
 druha dzěše w wohenju hač do kulkow.
 Ta, kiž dzěše hač do kolen,
 wjesele sej spěwaše.
 Čohodla sy wjesoła, duščička?
 Kak dha ja njedyrbju wjesoła być?
 Mi b'dže so džens w nocy sotrička narodzić.
 Sydom lětkow stara budže,
 póndze přeni króc do šule;
 dwanaće lětkow stara budže,
 póndze přeni króc k spowjedźi;
 dwaj a dwacyći lětkow stara budže,
 budže so wona woženíc; • —
 lětaško w hromadže budžetaj,
 jenoh' synka změjetaj.
 Sydom lětkow stary budže,
 póndze přeni króc do šule,
 dwanaće lětkow stary budže,
 póndze přeni króc k spowjedźi,
 derje budže wuknyć, študirować;
 dwaj a dwacyći lětkow stary budže,
 budže přenju Božu mšu dzeržeći.
 Tehdom b'du ja lózwana
 wot tej' martry hórkeje
 wot tej' martry ćežkeje.
 Ta, kiž dzěše hač do kulkow,
 žalostnje jara płakaše.
 Čohodla ty płáčoš, duščička?
 Kak dha ja płakać njedyrbju,
 hdyž ja nimam nikoh' swojeho,

*) To přistaja so po každym rjadku.

zo bychu za mnje prosyli,
 zo bych ja była lózowana
 wot tej' martry éežkeje,
 wot tej' martry hórkeje.
 Bórzy ja njeb'du lózowana,
 Doľho šće b'du ja čwělowana.

4.*)

Póšla běše Marija hospodu pytać
 z lubym tym swjatym Józefom.
 Nihdze žanej' namakać njemóžeštaj,
 štož jenož w tym městačku Bethlehem,
 we tej mi wóslej hródzičcy.
 Hdyž bě so minyło wo poł nocy,
 wšitke su zwony zazwonili.
 Wšitcy éi bėrgarjo z łožow stawachu
 a sebi bjez sobu prajachu:
 Što dha tola to tajke wjeselo
 we cyłym městačku Bethlehem
 a we tej mi wóslej hródzičcy?
 Jene je so džěcatko narodziło,
 Marijne móličke džěcatko.
 Wšitko tam běžeše pohladać,
 zo chychu Mariju wohladać
 a Marijne móličke džěcatko.
 We tym běše městačku jedyn kowaf
 a jenu wón dzowčičku měješe.
 Žanych wona ručkow njeměješe,
 na žane wóčko njewidžeše.
 Wona tam tež běžeše pohladać,
 zo chcyeše Mariju wohladać
 a Marijne móličke džěcatko.
 Nihdze so tam přičišeć njemóžeše
 přez wulku syłu Božich jandželow,
 (přez wulku syłu Božich japoštoľow.)
 Lědym hač ju Marija wohladała,
 z dobom ju k sebi zawoľala:
 Ty džěn mi dzowčička kowarjowa,
 zakolebaj moje małe džěcatko.
 Kak chcu ja te džěcatko zakolebać,
 hdyž nimam ja žanych ručičkow
 a na žane wóčko njewidžu?

*) Přirunaj Časopis 1866.

Dotkn' so teho džěcatka z ramješkomaŷ,
 z dobom tej ručey krydnyć budžeš
 a na wobě wóčy widžeć budžeš.
 Dżowčička so dotkny z ramješkomaŷ,
 a z dobom jej ručey narosćeštej
 a na wobě wóčy widžeše.
 Ty džěn mi džowčička kowarjowa!
 twój nan je džensa džěłať tu cyłu nóc
 a to je wšak była ta Boža nóc.
 Ničo je wón wjacj njewudžěłať,
 hać štož jenož tři te tupe hozdze
 a potom tu wótru ledźbiju;
 z tymi b'dže tele džěcatko martrowane,
 ručki jom', nóżki na křiž bite,
 a jeho swjata strona b'dže zwotewrjena.
 Dżowčička ta bžžeše wjesoła dom
 ze swojimaj ručkomaj machajo,
 wšitke durje sama sej zwotčinjaše
 a wšitke sej zas za sobu začinjaše.
 Ty džěn mi nano luby mój,
 ty sy džensa džěłať tu cyłu dołhu nóc,
 a to je wšak była ta Boža nóc,
 a ničo sy ty wjacj njewudžěłať,
 hać štož jenož te tři tupe hozdze
 a potom tu wótru ledźbiju,
 z tymi b'dže tele džěcatko martrowane,
 ručki jom', nóżki na křiž bite,
 a jeho swjata strona b'dže zwotewrjena.
 Hdže bychmy te hozdzišća začisnyli
 a potom tu wótru ledźbiju,
 zo je nihdy ničoť wjac njenamaka
 a zo je nihdy ničoť wjac njekrydnje?
 A we tym bžše městačku jena studžeń,
 třicyći łóhći bžše hłuboka.
 Chcemy tam te hozdzišća začisnyći
 a potom tu wótru ledźbiju.
 Hdž bžše so minyło třicyći lět,
 Židža tam konje napowachu.
 Wšitku woni wodu znapowachu
 a hozdzišća te horje spłownychu
 a potom ta wótra ledźbija.
 Židža jedyn na druhoh' pohladachu
 a sebi bjez sobu prajachu:
 To b'dže so nam wšitko přihodźići,
 hdyž b'džemy Khrystusa martrowaći,

ručki jom', nózki na křiž bići
a jeho swjatu stronu zwotewrići.

5.

∴ Marija a Józef synka mėještaj, ∴
lětko wón stary njeběše,
∴ rybički jemu dawaštaj. ∴
Jěz, mój synko, rybičku,
ćisń te kóstki do morja,
zo budža rybički spłowaći
∴ křesćijanam k žiwnosći, ∴
khudym dušam k zbóžnosći.
Bóh*) je stworił njebo a zemju
a tež tón šěroki swět,
wšitke te płody na polach,
wšě róže w zahrodach,
wšitke te Bože stworjenja,
kiž pod zemju běhaja,
wšitke te drobne ptačatka,
kiž pod njebjom lětaja,
tak sej woni wjesele spěwaja,
khwala Boha wjeršneho.

6.**)

Pod Róžantom leži łučka zelena,
na tej je łučcy séežčička,
jena wuzka séežčička.

Štó je tu séežčičku wuteptał?
Ta luba swjata Marija.

Hdy ha je ju wona wuteptała?
Ducy ke mši a wote mše,
ducy k něšporu a wot něšpora.

Z kim ha je ju wona wuteptała
ta luba swjata Marija?
Ze swojej ćetu Hilžbjetu.

Stój wšak, mje ty čakaj,
ty moja ćeta Hilžbjeta,

*) Wottudy je zlemk z druheje pěsnje.

**) Hladaj Smolerjowe S. P. str. 274, hdžež je zdžěla lěpši variant.

hač ja z tobu poryču
teј słowčey małej dwě.

(Wšitcy ludžo praja,
zo mój wobě płódnej smoj.

Njewěř wšak ty temu, luba swjata Marija,
njech či ludžo praja, štož woni chcedza.)

Hdy ha b'džeš so nam ty na swět narodzić
Jězom Khryšće, syno Boži?

Ja b'du so wam na swět narodzić,
runje prawje srjedź zymy,

hdyž budže so ta khójnička we tym hajku šedziwić,
hdyž budže so ta woda we tym morju sydować,

a hdyž budza te ptačatka we tym lofće zmjerzować;
tehdom budže, mój Božo, tón jedyn zymny čas!

Hdy ha b'džeš so nam ty na swět narodzić,
luby swjaty Jano?

Ja budu so wam na swět narodzić
runje prawje srjedź lěca,

hdyž budže so ta khójnička we tym hajku zelenić,
hdyž budže so ta woda we tym morju zběhować,

hdyž budza te ptačatka we tym lofće zlětować;
tehdom budže, mój Božo, jedyn ćopły čas!

7. *)

Wandrowachu, wandrowachu duški tři
přecy rjenje w hromadze.
Mały kus dale tam přińdžechu,
jena ta dušička praješe:
Wróemy so zas domoj wróc,
kak ta naša mać jara pře nas płače!
Tamnej tej dušičicy praještej:
Mój so tola nihdy njewróćimoj,
byrnjež tón swět wšón złoty był,
a byrnjež ta woda te wino była
a byrnjež te kamjenje parle była,

*) Pírun. S. P., str. 281.

Wandrowachu, wandrowachu duški tři
 přecy rjenje w hromadže.
 Mały kus dale tam přińdžechu,
 jena ta duščička praješe:
 Wróemy so zas domoj wróc,
 kak ta naša mać jara pře nas płače!
 Tamnej tej duščičcy praještej:
 Mój so tola nihdy njewrócimoj,
 byrnjež tón swět wšón złoty był,
 a byrnjež ta woda te wino była,
 a byrnjež te kamjenje parole byle.
 Wandrowachu, wandrowachu duški tři
 přecy rjenje w hromadže
 do toh' mi njobjeskoh' kralestwa;
 tam so wone z ćicha nutř kłapachu.
 Bóh wjeršen swjatom' Pětrej praješe:
 „Dži ty, Pětře, pohladać dži,
 što so tam tak z ćicha kłapje?“
 Mištrje, to su te duški tři,
 kiž so wo jedyn džeń narodžichu
 a wo jedyn džeń zasy wumrjechu.
 Pušć ty tej dvě dušcy nutř
 a tej jenej ty zamkn' tón Boži raj,
 wona je jara wilka hrěšnica.
 Nanka je biła z bičikom,
 mamku je biła z klučikom.
 Prěni króc swjata Marija pře nju prošeše:
 Wodaj ty, mój synko, tej dušcy wodaj!
 Tej dušcy ja tola njewodam,
 wona je jara wilka hrěšnica.
 Nanka je biła z bičikom,
 mamku je biła z klučikom.
 Druhi króc swjata Marija pře nju prošeše:
 Wodaj ty, mój synko, tej dušcy wodaj!
 Tej dušcy ja tola njewodam,
 wona je jara wilka hrěšnica.
 Nanka je biła z bičikom,
 mamku je biła z klučikom.
 Třeći króc swjata Marija pře nju prošeše:
 Wodaj ty, mój synko, moje dla!
 Što je ći ta duščička činiła,
 zo ty tola jara pře nju prosyš?
 Wona je swěčičku kupiła
 a na wołtaf je ju stajila

a při njej je so dele poklakla
 a jara je pačerje spěwała
 a mje je sej k pomocy žadała.
 Bóh wjeršen swjatom' Pětrej praješe:
 „Wozmi ty tu dušku za ručku
 a dowjedź ju tři króc přez woheń.
 Prěni króc ju přez woheń wjedžeše,
 wona jara płakaše.
 Druhi króc ju přez woheń wjedžeše,
 wona tak pačerje spěwaše.
 Třeći króc ju přez woheń wjedžeše,
 to wona so tak Bohu dżakowaše.

8.*)

Wěm ja, wěm ja spěwančko
 wot toh' fromnoh' mužika,
 :: Strowa sy, Marija :: (**)

Mužik mjeješe ptačatko
 we swojim korbiku.

Wón je njeseše do zahrody,
 do tej zahrody Sinai.

Tam je wučeše spěwaći,
 k swojom' Bohu so wołaći.

Ptačatko tak lětaše
 a wjesele sej spěwaše.

Přilećał škrahonc z njebjes dele,
 popadnył te ptačatko,

Ptačatko tak wrěšćeše
 a k swojom' Bohu so wołaše.

Maćeř Boža wusłyša te ptačatko
 a wutorže te ptačatko.

Z teje mocy lawjacej
 a z tych mi zubow lawjacych.

Ptačatko tak lětaše
 a swojom' Bohu so dżak'waše.

Mužik chcyše te ptačatko popadnyć
 a njemóžeše je dosahnyć.

*) Hlad. Časopis M. S. 1868, str. 74.

**) Tónle ryněk přistaja so kóždej štučcy.

9. *)

Hórki a dołki so zelenjachu,
 z młódnym so kwěćom rozkwěć'wachu.
 Po nich je tam khodźiła Marija,
 po nich je khodźiła maćeř Boža,
 šćipała je sebi kwětki młóдне,
 pytała swojoh' synka Jězom Khrysta.
 Tam je ju zetykał swjaty Jan,
 tam staj ju zetkałoj ze swjatym Pětrom.
 Pomhaj Bóh tebi, Marija,
 pomhaj Bóh tebi, maćeř Boža!
 Bóh wjeřšny pomhaj, swjaty Jano,
 Bóh wjeřšny pomhaj, ze swjatym Pětrom!
 Što ty tu činiš, Marija,
 što ty tu činiš, maćeř Boža?
 Šćipam ja sebi kwětki młóдне,
 pytam swojoh' synka Jězom Khrysta.
 Njejsy jeho widzał, swjaty Jano,
 njejtaj jeho widžałoj ze swjatym Pětrom?
 Mój nic joh' njejsmoj widžałoj,
 ale smoj słyšałoj jeho hłós.
 Twojeho su synka Židža jeli,
 hóřku jemu martru nakład'wali,
 hač su jenož najwjetsu zwjedžeć móhli,
 jom' swjatu hłójčku z černjom krónowali,
 ručki jemu, nóžki na križ bili.*^{*)}
 Hdyž běše so minyło na štwórtk wječor,
 wječerjał je Jězom Khryst z japoštołami,
 k jědži jim dawaše čěło Bože,
 k piću jim dawaše krej swjatu:
 Jězeće moje čěło, pijće tu moju krej,
 wšak ja dyrbjú čerpjeć tu hóřku martru.
 Štóž budže jěse te čěło Bože,
 tón budže džeržeć kaznje Bože,
 štóž budže pić tu krej swjatu,
 tón budže džeržeć słowo Bože.

*) Přirunaj Časopis 1864, str. 196: Nalětaško so přibližowaše, Hórki a dołki atd.

**) Dyrbjało rékać: chcedža na križ přibić, hdyž je po druhej abo daljej tudy slědowacej pěśni a wězo tež po bibliji s. Marija pod križom stała. Lud je dvě pěśni změšał, kotrejuž žana dotal njeje čyła. Přir. Časopis 1864, str. 195—198. Redaktor.

Hdyž bě so minyło po wječeri,
 Mištr je swojim japoštołam nohi mył.
 Swjaty Pětr sebi njechaše dać nohi myć.
 Štóz sebi njechce dać nohi myć,
 tón njebudže z nami džěla brać.
 Myj mi, myj mištrje! tón cyły žiwot,
 myj mi, myj mištrje! tež te cyłe nohi.
 A nic pak nic tón twój cyły žiwot,
 ale jenož te twoje nohi.*) — —

10.**)

Póšla běše Marija swojoh' synka pytać,
 haj swojeho synka Jězusa.
 Tam je ju zetykał swjaty Jan,
 tam je ju zetykał ze swjatym Pětrom.
 Hdže sy ty póšla Marija,
 Marija, ty maćeř Boža?
 Ja sym póšla pytać swojeho synka Jězusa,
 haj swojeho synka Jězusa.
 Hdy dha sy joh' zhubiła Marija,
 Marija ty maćeř Boža?
 Ja sym jeho zhubiła, hdyž kury spěwachu,
 haj hdyž kury spěwachu.
 Njejsy jeho widzał, swjaty Jano?
 njejestaj jeho widžaloj ze swjatym Pětrom?
 Twój syn Jězus won džěše z teje khěže židowskej,
 haj z teje khěže židowskej.
 Što dha Jězus měješe na swojej swjatej hłowičcy?
 Njeseše wón njeseše tu krónu černjowu.
 Što dha Jězus njeseše na swojim swjatym ramješku?
 Njeseše wón njeseše tón swój čezki křiž;
 tak wón jón čezcy njeseše,
 hać so k zemi z nim zhibowaše.
 Tón njesé wón dyrbyeše na horu kalvarsku,
 haj na horu kalvarsku.
 Tam jeho na křiž přibichu,
 ze křižom joh' horje zběhnychu.
 Z tej wótrej ledźbiju joh' překłochu;
 to pak wuběža krej a woda.***)

*) Kónc so njedostawa.

**) Přir. Časopis 1864, str. 197.

***) Taj rjadkaj hišće tudy njeskušataj.

Mi běše jeho tak wutrobnje žel,
 zo mohła so moja wutroba rozkoćić.*) —
 Hdyž Jězus ze křiža pohlada,
 swoju mać wón wuhlada,
 kotraž tak jara płakaše,
 a krwawe sylzy ronješe.
 Mjelě wšak a njeptač, moja maći!
 Wšak ta martra wša moja je,
 a tón Boži raj je waš.
 Rozwjazaj sej rozwjazaj tón twój šlewjerik džělany,
 podkitaj jón podkitaj pod mój swjaty křiž!
 zo tale Boža krej na zemju nje-kapa,
 zo ći hrěšni Židža po njej teptač njebudža,
 po mojej swjatej a Božej krwi.
 Woni pak njejsu tak dostojni,
 po njej khodžo teptaja,
 po mojej swjatej a Božej krwi.
 To sym ja wšitko rady činił
 křesćijanam k žiwności
 a khudym dušam k zbóžności,
 zo budža woni na mnje spominać,
 na moje swjate ćerpjenje
 a na moje pječ krwawnych ranow.

11.**)

Běše pak běše nan jedyn
 a měješe wón synow dweju;
 tón jedyn běše jara fromny,
 tón druhu pak běše lidora.
 Tón lidora swojom' nanej praješe:
 Nano luby nano mój!
 Daj mi ty te moje herbstwo,
 Ja cheu hić do cuzeho kraja,
 tam cheu ja něšto nawuknyć
 a tam cheu ja něšto spytać.
 Nan tón da synej jeho herbstwo,
 a syn tón džěše do cuzeho kraja.
 Přenju korěmu tam nadeńdže,
 tam so wón syny za blido;

*) Nětk snadź je so spěwało, kak je Marija ze s. Janom na kalvarsku horu přišla atd.

Redaktor.

***) Přir. Časopis 1874, str. 116.

tam piješe, hraješe, wjesoły bě
 a z dobrymi towařsemi stowařseny.
 Hdyž bě wón wšitko přehrať a přeřit,
potom so přistaji za swinjerja;
 tam dyrbyeše wón te swinišća pasć
 a z tymi swiniščemi te pluwišća žrać.
 A tón syn čerješe swinje won
 na tajku wysoku horu horje.
 Tam wón widžeše swojeho nanowy dom
 a potom wón widzi tych džětaćerjow,
 kotřiž maju tam khlěba dosć jěsć.
 A wón syn sam sebi praješe:
 Jowle ja widžu mojeho nanowy dom
 a tež tu ja widžu tych džětaćerjow,
 kiž maju pola njeho khlěba dosć jěsć.
 Ja chcu so wróćić k mojemu nanej
 a chcu jemu wokoło šije panyć,
 a ja chcu jeho jara prosyć,
 zo by wón mje zasy k sebi wzał,
 tola nic pak nic za swojeho syna,
 ale za jeneho cuzeho džětaćerja.
 A syn tón džěše k nanej dom
 a nan tón syna nazdala wuhlada,
 z wjesołosću jemu napřećo běžeše:
 Witaj mi syno mój, ty syno zhubjeny!
 Syn tón nanej wokoło šije padže
 a wón jeho jara prošeše,
 zo by jeho zasy k sebi wzał,
 tola nic pak nic za swojeho syna,
 ale za jeneho cuzeho džětaćerja.
 Nan tón syna z wjesołosću k sebi wza
 a jemu da zhotować hosćinku;
 wón jemu da zarězać ćelatko
 a hišće te pisane kózlatko.
 Fromny pak jědzeše z role dom,
 a słyši w nanowym domje te wjeselo.
 Wón sebi sam při sebi praješe:
 Što dha je tola doma tajke wjeselo?
 Nan teho syna wuhlada,
 z wjesołosću jom' napřećo běžeše:
 Witaj mi syno luby mój,
 mój zhubjeny syn tu je.
 Ja sym jom' dať zhotować hosćinku
 a jemu dať zarězać ćelatko
 a hišće te pisane kózlatko.

Fromny syn jara płakaše:
 Ja sym ěi přecy swěrnje džěłał,
 a ty mi njejsy dał zhotować hosćinku,
 njejsy mi dał zarězać ćelatko
 anić hišće te pisane kózlatko.
 Njeplakaj, njeplakaj syno mój!
 wšako maš ty te kublišćo.
 Najebać, najebać kublišćo,
 hdyž je wšitke přěhrate a přepite,
 a z dobrymi towaršemi stowaršene.

12. *)

Šła je ta jena „čista“ knježna
 njedźelu rano po wodu.
 Hdyž wona z tej wodu domoj džeše,
 zetyka stareho mužika,
 tajkeho stareho šědźiweho:
 Daj so mi twojeje wody napić,
 ty jena čista knježna!
 Mojej wody so ěi napić dać njemóžu,
 moja ta woda wšak čista njej',
 wona je z dešćikom pokrjepjena
 a z mēsačkom je wobswěćena.
 Twoja je wšak woda jara čista,
 ale ty sy mi šlundrija nječista.
 To dyrbiš mi ty swědkow stajić,
 kajka sym ja šlundrija nječista.
 To chcu ěi ja derje swědkow stajić,
 kajka sy ty šlundrija nječista:
 Dzewjeć sy ty džěćatkw skōncowala,
 a džesate šće myšliš tež.
 Dži ty z tej wodu domoj dži
 a staj ty tu twoju wodu dele,
 dži ty wšak tam do zahrody,
 natorhaj sebi zelenej ruty
 a nawij sebi rućany wěnc.
 A staj sej jón ty na hłowu
 a dži njedźelu rano zahe ke mši.
 Wona z tej wodu domoj džěše
 a staji tam tu wodu dele,
 džěše pak wona do zahrody,
 natorha sebi zelenej ruty

*) Přir. Smol. P., str. 287.

a nawi sebi rućany wěnc.
 Tón staji sebi wona na hłowu,
 dzěše njedźelu rano zahe ke mši.
 Prjedy njeje wša trawa skhnješe,
 a zady njeje du krvawe stopy,
 tak wona k cyrkwi stupaše.
 Přecy dzěše wona hač do cyrkwje,
 tam widzi wona swoje dzewjeć dzěći,
 wšitke te swoje dzewjeć synkow.
 Te wšitke na nju woľachu:
 Maći, luba naša maći!
 wšak šće ty khodziš w zelenym wěncu;
 w wěncu ty khodziš, w heli horiš,
 a w heli ty horiš a čertej słužiš.
 Wy wšitke moje lube dzěći!
 wy chcyli mi tola wodaći.
 My drje chcyli či wodaći,
 hdyž Jězus tola či njewoda.
 A přecy wona do cyrkwje stupaše,
 bliže wona k wołtarjej stupaše,
 přěni wótčenaš njewuspěwa
 a přecy so wona přepadže.
 Wot njeje pak ničo wjac widžeć njebě,
 štož jenož te jeje žofte włosy
 a potom tón wěnašk rućany.

13. *)

Běštaj pak běštaj putnikaj dwaj,
 khodžo sej hospodu pytaštaj.
 Přińdžeštaj přińdžeštaj k korčmarjej,
 k temu mi korčmarjej falšnemu:
 Korčmarjo, luby korčmarjo!
 njeby ty naj nócku hospodował?
 Nócku chcu waj ja hospodować,
 fromnaj wój hosćej dyrbitaj być,
 ničo mi njesmětaj sobu wzać.
 Fromnaj mój hosćej chcemoj być,
 a ničo či njechamoj sobu wzać.
 Putnikaj so lehnyć hotowaštaj
 a putnikaj z éicha wusnyštaj.
 Hdyž bě so minyło wo poľ nocy,
 falšny tón korčmar horje stany.

*) Příř. Smol. P., str. 285.

Měješe, měješe złoty nop,
 kiž jeho khoštowaše tři sta kop.
 Tykny jón młodemu do kobjeľki,
 młodemu putnikej do kobjeľki.
 Putnikaj rano stawaštaj,
 putnikaj so přeč hotowaštaj,
 a wonaj so hospedy džakowaštaj:
 Budž ty tu božemje, korčmarjo,
 mój smoj ěi byľoj fromnaj hoscej,
 ničo ěi njejsmój sobu wzaľoj.
 Maľy kus dale tam přińdžeštaj,
 falšny tón korčmař poča woľač:
 Čakajtaj, čakajtaj putnikaj dwaj,
 wój staj mi wzaľoj mój złoty nop,
 kiž je mje khoštowať tři sta kop.
 Stary putnik swojom' synej praješe:
 Sy jón ty, mój synko, snadž brať?
 Ja jón, mój nanko, njejsym wzaľ.
 Njejsy jón ty, mój nanko, snadž brať?
 Ja jón, mój synko, njejsym wzaľ.
 Falšny tón korčmař pak přiľeža,
 hrabny temu młodemu do kobjeľki,
 a wuhrabny tam swój złoty nop,
 kiž jeho khoštowaše tři sta kop.
 Wjedžechu so wjedžechu k sudnikej,
 k temu mi falšnemu*) sudnikej.
 Sudžachu putnika sudžachu,
 wusudžichu putnikej šibjeńcu,
 putnika na šibjeńcu wobjesychu. ∴:
 Stary putnik swojom' synej praješe:
 Wisaj ty, mój synko, lěto a džeń,
 potom chcju ja k tebi zasy přińć.
 Hdyž bě so minyľo lěto a džeń,
 stary putnik k młodemu pohladać džěše,
 a tón hišće přecy žiwy běše.
 Wšak šće sy, mój synko, přecy žiwy.
 Haj sym šće, mój nanko, přecy žiwy.
 Štó je ěi, mój synko, jěsć nosyľ,
 a štó je ěi, mój synko, pić nosyľ?
 Sam Bóh wjeršen je mi jěsć nosyľ.
 Boži je mi jandžel pić nosyľ,
 swjata je mi Mariju hečku stajaľa.

*) Druzy praja: k sprawnemu.

Stary putnik tón džeše korčmarjej,
 temu mi falšnemu korčmarjej:
 Korčmarjo, falšny korčmarjo!
 mój syn tón hišće žiwy jo.
 Temu ja wěrić njebudu. ∴
 Korčmar tón měješe tři pječene kury. ∴
 Prjedy ja wěrić njebudu,
 doniž te pječene kury pjerjo njekrydnu,
 a wšitke z woknami won zezlétaju
 a na zelenej trawje zaspěwaju.
 Tři pječene kury pjerjo krydžechu,
 wšitke z woknami won zlétachu
 a na zelenej trawje zaspěwachu.
 Korčmar tež měješe tři suche kije. ∴
 Prjedy ja wěrić njebudu,
 doniž te tři suche kije lisćo njekrydnu,
 a jabłuka z nich dele njepadaju.
 Tři suche kije lisćo krydžechu,
 a jabłuka z nich dele padachu.
 Korčmar nětk wěrić dyrbyeše. ∴
 Wjedžechu so wjedžechu k sudnikej,
 k temu mi sprawnemu sudnikej.
 Sudžachu, korčmarja sudžachu,
 a wusudžichu jemu šibjeńcu.
 Młodeho putnika dele wzachu,
 a falšneho korčmarja wobjesychu.
 Tón hišće tam njewisaše běrtlk štundy
 a hižo bě ducha horje dał.

14.*)

We tym khěžorowym měsće
 je jene wulke jězorišćo
 a we tym je jězorišću
 jena wulka waka.

Kóždy dzeń jej dawachu
 po pječwje khlěba,
 po warje piwa. ∴

A hišće tola přecy
 nihdy dosé njeměješe;
 hišće jej přidachu
 po jenym křesćijenje.

*) Přir. Smol. P., str. 278.

Rjad tón wokoł džěše
 přecy wokoł džěše,
 a běše so wón dóšoł
 hač na khěžorowu džowku.

Tu woni wacy wjezechu,
 waka tam k kromje płowaše,
 a ta knježna jara wołaše,
 swjateho Jurja na pomoc žadaše.

Luby Božo, pomhaj!
 luby swjaty Jurjo,
 wumóž mje ty tola
 wot tej' zleje waki!

Swjaty Jurij tón jědzeše
 na rjanym běłym konju.

Što sej ty tola žadaš,
 ty khěžorowa džowka,
 zo ty tak jara płakaš
 a mje sej na pomoc žadaš?

Luby Božo, pomhaj!
 Luby swjaty Jurjo,
 wumóž mje ty tola
 wot tej' zleje waki!

Wón z konjom waku teptaše
 z lebiju do šije kaťaše;
 waka hroznje ruješe,
 hač wón ju zakała.

Khěžorowu džowku wumóži
 cyłom' městej spomóži.

Što sej ty tola žadaš,
 luby swjaty Jurjo?
 ja chcu tebi daći
 poł mojeho kralestwa.

Poł kralestwa njecham měć,
 ja sebi ničo nježadám,
 chceš-li mi ty slubić,
 moje mjeno swjećić;

Chceš-li mi ty slubić,
 rjanu cyrkwičku natwarić,
 we tej cyrkwičcy wołtať,
 na wołtať swjateho Jurja.

A to chcu éi ja slubié,
twoje mjeno swječić,
rjanu cyrkwičku natwarié,
na wołtař swjateho Jurja.

15.

Sedźała Marija při morju
z móličkim džěćatkom.
Nimo tam jědzeše fórmanik
ze štyrjomi konikami.
Wjele ty wozmjješ, fórmaniko,
zo mje přez morjo přewježeš.
Jara ja wjele njewozmu,
přez morjo ée ja přewježu.
Mały kus dale tam přijědžechu,
fórmanik so poča prašéć:
Ty sy mi džěćatko móličičke,
tola sy tak jara éežke.
Wěriš abo njewěriš, fórmaniko,
zo ty wježeš tón cyły swět.
Jezoli ja wježu tón cyły swět,
dha sy ty naš knjez Jězus Khryst.
Pošwihaj, pošwihaj, fórmaniko,
zo my w morju njezwostanjemy,
ja chcu dać twojim konjom wowsa dosé
a tebi hnady Božeje.
Do poł wón morja njeprijědže,
fórmanik so poča prašéć:
Hdyž sy mi džěćatko sam Syn Boži,
dha nětk mi powjedaj:
Što so tam daleko we tym polu
tak rjenje murjuje?
Murjuje so tam, murjuje,
ta cyrkej Boža je.
Žana Boža mša njemóže byé,
cyrkej dyrbi murjowana byé.
Hdyž sy mi džěćatko sam syn Boži,
dha nětk mi powjedaj:
Što so tam daleko we tym polu
tak rjenje moluje?
Moluje so tam moluje,
tón wołtař Boži je.
Žana Boža mša njemóže byé,
cyrkej dyrbi molowana byé.
Hdyž sy mi džěćatko sam syn Boži,

dha nětk mi powjedaj:
Što so tam daloko we tym polu
tak rjenje módrješe?

Módrješe so tam, módrješe,
tón len Boži je.

Žana Boža mša njemóže być,
ruby dyrbja na wołtarju być.

Hdyž ty mi džěcatko atd.
Što so tam daloko we polu
tak rjenje róješe?

Rójachu so tam, rójachu,
te pčołki Bože su.

Žana boža mša njemóže być,
swěcy dyrbja na wołtarju być.*)

Što so tak rjenje žołćeše?
Ta pšeńca Boža je.

Wobłatk dyrbi na wołtarju być.

Što so tak rjenje zeleni?
Te wino Bože je.

Wino dyrbi na wołtarju być.

Što so tak rjenje zyboli?
Měšnik z tymaj šuleřkomaj,

Měšnik dyrbi šuleřkow měć.

Božemje, božemje w mjeno Bože!
ja nětko domoj du.

Přewodź mje, přewodź mje, słódky Jězu,
přecy hač k našim dom!

Wotčín so, wotčín so, khěža, mój dwór,
ja nětko domoj du.

16.

Modlitwy.

Swjaty křižo, moje zbožo,
Khrystusowe smjertne łožo,
tebjje ja nětk lubuju,
z wutrobu će česćuju;
cejchuj mje na smjertnym łožu,
zo ja přińdu k wěčnom' zbožu.

*) Dališe sym skrótšił, dokelž je wospjetowanje jasne.

Njebjes a zemje kralowna,
 ty maćeř Boža spodziwna!
 wuproš mi hnadu Synowu,
 zo w smjertnym hrěše njewumru.

Ja so do łoża lehnyć du,
 dwanaće jandželkow je wokoł mje:
 dwaj staj we hłowach,
 dwaj staj po prawym boku,
 dwaj staj po lěwym boku,
 dwaj mje budzítaj,
 dwaj mi puć pokazujetaj,
 dwaj mi Boži raj wotankataj,
 do njebjeskeho kralestwa,
 do wěčneho wjesela.

Ja du so lehnyć, spać,
 mój jandžel dže prjedy mje,
 mój japoštoł dže za mnu,
 při mni luba swjata Marija.
 Hdyž wašu pomoc dobudu,
 njeboju so ničoho złeho.
 Zo so mi nič zležo njezanje,
 pomhaj mi bójska swjata Trojica,
 sam Bóh Wótc, Syn a Duch Swjaty!

Frenceliana.

Podawa *Dr. Ernst Muka.*

Prěni dźěl.

Serbske pěsuje Frenclec swójby.

Do rukopisnych foliantow Abrahama Frencla, kiž so na Žitawskej radzinej knihowni khowaja a wo kotrychž chcu pozdzišo wobšěrnišu rozprawu podać, namakach při přehladowanju sobu zawjazanych tójšto składnostnych spisow z přispěwami, kiž su wot stawow žohnowaneje Frenclec swójby w lětach 1684—1701 při wažnych swójbných podawkach pěsnjene a z wjetša w Budyšinje ćišćane.

K swojemu wjeselu wuslědźich w tutych spisach mjez łaćanskimi, grichiskimi, hebrejskimi a němskimi přispěwami tež

hromadku serbskich, kiž su po mojim zdaću dotal do čista zabyte. Přetož su drje so jeno w tamnej zběrcy A. Frencla hač na nas zakhowałe -- w knihowni našeje Maćicy Serbskeje je z najmjeńša njewobsedźimy. Duž drje budže wužitne a witane, hdyž te serbske spěwy w tutym Časopisu z nowa wočišćimy, přede wšěm hdyž runje z nich najzjawnišo spóznowamy, kak horliwje serbscy bě cyła Frenclac swójba zmyslena, zo před 200 lětami, jako so we wjetšinje zdžěłaneho swěta do cyła myslička za narodnosć a narodnu ryč hišće njehibaše, hižom ze spěwami w maćefnej ryči swoje swjatočnosće debješe! Frenclac swójba wšěm zdžěłanym Serbam krasny a slědowanja hódny přikład poskića. Přetož kak je to husto w našim času při swjatočnosćach zdžěłanych serbskich swójbow, w času, hdžež nimo wole ke kóždemu narodostne prašenje džeń wote dnja přistupuje?! Haj, Frenclac swójba je za Serbow njewuhašaca jasna hwězda na njebju narodnosće; slědujmy ju wšitecy swěru a z njewustaćom!

Tych spisow, kotrež nam serbske spěwy sobu zakhowaja, je pjeć; wšě su in folio čišćane a to spis. I. II. IV. V. w Budyšinje pola H. Rychtarja, spis III. w Žitawje pola M. Hartmanna. Zawjazany namaka so spis I.—IV. do Abr. Frencl. collect. Lusat. tom. VII. (Mss. bibl. sen. Zitt. fol. 31), spis V. do Abr. Frencl. coll. Lus. tom. III. (Mss. — Zitt. fol. 27). — Z přispomnjenkow w tutych spisach zhonimy tež wjele nadrobneho wo naležnosćach Frenclac swójby, štož pozdžišo w žiwjenjopisu Michała a Abrahama Frencla podamy.

Spis I. (Z l. 1684.)

Napismo:*) *Thalamis Fr. Henningi, med. u. doctoris cum A. Barbara J. Leddini, jurisconsulti, elect. sax. consiliarii, perque Lus. S. curiae cancellarii filia die XV. febr. a. 1684 celebratis sacrum hoc faciunt bini fam. Ledd. admiratores et clientes (Abr. Frencl a Jan Praetorius). 4 str. fol. 31 p. 1225—28.*

1.

Po epigrammje a třoch elegijach we łaćanšćinje pěsnjenych wot Abr. Frencla nadeńdźemy tónle serbski spěw:

*) Podawam te dołhe napisma tudy po móžnosći skrótšene.

Sponsa alloquitur Sponsum.

Budze Syn, tesch Dzeuka budze; Syn Panewi memu
 Sdzerzi to meno: po nem to mjsto so słowi.
 Syn czini radość, tesch wešelosc, Panewi swemu,
 Budze Syn, prawi Anez Doktor, Lubka tesch zwoli.
 Syn budze, naj' lubosc, naj' Wutrobu tesch bule stwerdzic,
 Pscheto zo mejna Mandzelsky se dla tych dziczi.
 Twe dziczi, twe knihi, wjszczecze budza tud' ziwicz:
 Acz mumresch, zemi hsy; wostane chwalla w swjczy.

ὀλοφύχως συγχαίρων sic appl.

M. Abraham Frencelius, SS. Theol. Cult. p. t. Nobilium
 Nostiziorum Lichanii Informator.

2.

Po łacanskim a němskim spěwje poswjeća Praetorius jako
 přidawk serbski:

Acz run' ta Sjmma heščezje
 Sjar' wulkim mersnenom
 Psched wotnam trefne fisčezje,
 Psched wschitkim twarenom,
 Tak smersny acz ja tesch hšym,
 Sych czoplem pošlesczu,
 Rad' wotracz, (to debre wjm).
 Tak zmodu Holczicu,
 Kotrusch ty Aneze Nawozen,
 Dzerichich w rufoma:
 Tasama netk je kwot Podczen,
 Tebi cila hotowa.
 To dofelz wam je zwolene,
 Da worw'taj se strowe,
 Zo budze ztoro prawene,
 Schaf juz on maj' mode.

M. Jac. Praetorius.

Přisp.: Jakub Praetorius, bratr Jana Jurja Praetoria, bě pozdžišo
 (1690) farań w Bertsdorfje.

Spis II. (Z l. 1685.)

Vota et fata in nuptiis Frencelio-Theillianis pie dicata die
 XXV. sept. a. 1685. 4 str. fol. 31. p. 1237—40.

3.

Mjez łaćanskimaj elegijomaj na nana a syna nawoženju Abrahama a němskim spěwom njemenowaneho dobrego přecěla steji tutón serbski:

Schesc Symnow, schesc Dzoukow: nej' to dar boschi?
 Zo wschitke Ssu schiwu, wetschi je sboschi.
 Tak wino jak wolh, wessoloc dawu:
 Tak dziczi, tak zona wofschewi Muza
 Ton Jakub mah Schwallu, zo wele measzche
 Symnow, a dimu (ju Job sebi brasche)
 Joseph swem bratrami Kraja wondzili:
 Po tem acz dziczi, won dah starschim roli.
 Hlai, prawi Knez Luther, dziczi Ssu Kneza,
 Tei Starschai tei Starosc mataj Ssu hisca.
 Stosch mamy, to mamy dla Swojich dziczi:
 Dzaczi te tesch Nana sdzerscha pschi czejczi.
 W dziczoch, a Knihach Sny pscheto schiwu.
 Hai Zwadnik silnosce jich dla se boji
 Symnow, tych dwanacze, moj luby jeden:
 Za Joseph zo by cze nemil, nej zaden.
 Nitk bratsa, nitk sotry, se wess'la Ztobu:
 Zo Kneznu masch teho tisch je dal wuczbu
 Boh z nebes daj strowa, a Sboscha dele
 Wam' dwymai psches koiščdy czas runé Wele.

Ita *ὀλοψύχως*

Michael Frenzel, Pastor Postwizensis.

Spis III. (Z l. 1696.)

Urna gamike, quam cum festum Nuptiale M. Michael Frenclius, pastor substitutus eccl. Culmensis et Anna Catharina Georgii Crugeri, pastoris Culmensis, filia celebrabant d. VII. Martii a. 1696 votis ac precibus complere voluerunt amici et consanguinei. 8 str. fol. 31 p. 1123—1130.

4.

Mjez hromadu łaćanskich a němskich spěwow steja tele serbske:

Tak, Syno moj, tak Boh zawiesce pomha swojim,
 Won nide nochce, zo by darmo čto džjal:
 Tak jara smjlny je Boh werschni tež tym mojim,
 Gdysch won je dobry Grat nitk wod nich wudžjal,

Da hlay, won pomha jim, won dawa taike Mjsta,
 Džesch mu so spodoba, džesch hđže so jim derie.
 To wšchitko czini won pšches sweho Sjna Khrysta,
 Pšches teho pomha Wote: swotcom ton jeden je.
 Šhto lypšche na Swjezi, jak czejna mloda Žona?
 Ta džyla, a biha, ta ruce pšchiloži,
 Ta hlta po Cheišchi za wšchitkim jako Kona,
 Pšchihlada, kecžbuje: Wtuž wot nei ma Žboži.
 Jak Berla doš krajna, pšchisteina, pišna wona,
 Žo wutroba, wšchitkich Woczi so šwežel.
 Pol Chleba, pol Košhta je luba riana Žona,
 Kaišch prawi Pšchislowo, tešch je Wyrnošc cyla.
 Nitšcho taš slutke nej, jak slutka žonška Lubošc:
 We swiatnych Biblijach to David sam prawi.
 Kaišch wod slutkeh? Wteda šy žiwny, a mašch Stromošc,
 Žunu taš dolho šy ty žiwny pšchi Žoni.
 Šai derie ty šo mašch, gđyšch kublŕiwu šy doštal:
 Štošch Šlonco na Swjezi, tuto czi Žona je.
 Čhtošch Boha bojašnu a czejnu šebi wubral,
 Ton ma te Nebeža na Žemi zawjrnje.
 Hlay tu tešch dawa Boh tym mojim, jako druhim,
 Čhtošch Bohu dowjri, ton zubišeny neje,
 Žeho kecžedra Wutroba tu mocnie pomha wšchitkim
 Žeho swiate Mjeno budž wod naš kwalene.
 Moj Sjno nezapomn, šhtošch luby Boh czi dawa,
 Šhtošch štobu won czini, šhtošch czinil wod tebe:
 Won je czi Wobradžil, hlay! Kljtku, Čjrkei: Luda
 Hlay! czejnych Staršchich tešch, tešch Sužodow wele.
 Hlay! Kneznu potšiwu, tešch Kwaž a Hošci, Hušle,
 Hlay! Wino a Pivo; tešch Wiažo a Chleba.
 Ty mašch, štošch žadali su prede tvoje Myšle,
 Ty mašch, šhtošch prošyl šy, budž Bohu ta kwalba.

* * *

Day tebi, day twojei Boh Wšchitkoho došc,
 Tam dale, day Džjezi, a Kruwe, a Wolh,
 Tešch Wowce, tešch Kurny, a Wšchitku polnošc,
 Tušch zmjia šwoj' Wežel' tai Džidai a Wowy.
 Precž štobu Asmodi, Mandželskich Štaženc:
 Ty jmuczjšch a šnišchesch tych Mandželskich Ludži,
 Žo drude Wtuž, Žona, Džježo je Žwadženc.
 Taš zo tešch czišami šu nušni a chudži,
 Ton ŽEšus day wamai, šhtošch Dušcha žada,
 Mjr, Pošoi, a Žboži, a Wšchitku tu žadošc,

Nech Kschiz a Mezbozi wam nepschpada,
 Nic trudnosć, nic bludnosć, nic žana tesch Żalosc.
 Tak pschaju, tak žadam, proschu tesch Boha,
 Tesch Maczer, a Bratša; tesch Sotry, a Wschitsy:
 Wschitto ty zmjiesch, so spuszczaj na Boha,
 Schtosch trebasch do Mjicha, do Schky, tesch do Žicy.

gratulando calamo et animo sic scribebat

Michael Frencelius.

Past. Postwicens. ann. minister. 45. matrim. 44. et aetat. 69.

5.

Zemy ieden mol, zemy ieden mol, heša viva!
 Wešeli budž, wešeli budž, heša viva!
 Prawe tak, Bratše, so sy sebi wubral
 Rianu, a pjtnu, a pschisteinu Kneschnu;
 Sczjesu sy putal, a neisy so sladal:
 Džatui so Bohu, a swešel so junu.
 Nett namni je riad, zu Borše tesch puttacz
 Tesch rianu, a pjtnu; Boh budže podacz.
 Niž Ferkel, jungfarkel budu ja wubracz;
 Jungfarkel je prošo: to nochzu lisacz.
 Nitscho tak dobre, jak dobra je Schona:
 Ta schije, ta plata, ta Krausju bigle,
 Tesch Koschle, a Strümpe šhottuje wona:
 Tesch poszele Loscho, a Hrije kroble.
 Boh wamai dai skrowi, dai šboschi wele:
 Dai Mantel, a Draštu, Koliowe nowe,
 A Sułnu, a Pelza, tesch schite jele,
 Šai a Żwern natšenschi: ton tesch je dobre.

tak šhortuje wasch Sartor Elias Frencel.

Spis IV. (Z l. 1700.)

Hochzeitsblatt zu Ehren der den 1. Dec. 1700 gefeierten Hochzeit des: Johannes Böhmer, Pastor substitutus zu Postwitz, und Jungfern Anna Sophia, Michael Frentzels jüngster Tochter vom Vater, Brüdern und Freunden. 12 str. fol. 31 p. 1265 sqq.

Na stronje 1269

6.

Knjeznje njewjesće.

Ty hšy ta piata, ciowch je twojich bratrow,
 Kotš hje Kwaše, Muže, žone kridli,

Boh z nebes dele hnadnie se je staral
Zamnie a za was.

Dwei Synnow hesceje mam ja po was žiwich,
Pšchi tymai budže jeho Kuka stejacz,
Zo jimai jich Klob tesch budže pšchirošč,
Ncz runie Wumru.

Ja a tesch Maczer hmeimei naschu Prořtwu
A wotcu w nebes wřchjdnie horie slalei,
Zo won was k swojei Čžesci zechžyl šdžeržecz:
To je won czinil.

Netk hmeimei Wobei stari a tesch řtezi,
To zleho Swieta, teje wele Procy:
Žadamui Smjrom k temu Knežu czanucz,
Kradosci wecznei.

Lehodla nide Luba džouka zapomn,
Přchitajnu Božu: twojo Muža Starschi
Čžescz, a mei lubo Muža, czeledž rořwucz,
Čžesnie se žadžersch.

Tón Knez cze žonui, pšched žlym cze žwarnui:
Ma tebe ton Knez rořwicz swojei Wocži;
Ma tebe ton Knez pořbien swojei Kuce,
Tebi mier podai. Michael Frenzel P. P.

7.

Na str. 1271 kónc němskeje elegije stejitaj serbskej hexametraj:

To nebio day řtrowie, day řboži, tesch Lubosc,
Day džieczi, a Klobčki, bewřscheie Starosc!

Mistry Iwan Polsky
Kakosny Bachar.

Spis V. (Z l. 1701.)

Das Priesterliche Jubelfest, welches Michael Frenzel in dem 50. Jahre seines Kirchenamtes und 73. seines Alters am 24. Juni 1701 erlebt hatte, wolten aus auffrichtiger Gewogenheit zc. begehren helfen — Nachgesetzte Verbundene. 6 str. fol. 27. p. 209—214.

Wosrjedž němskeje řtučki Kařpora Jenča, schol. Budiss. ev. coll., wjetřeho němskeho spěwa přichodneho syna Michała Radcy, diac. Budiss. S. Michaelis, a řaćanskej elegije Jana Kryře Frenela,

Phil. et Theol. stud., němskeje elegije Jana Jurja Frencla, S. B.
Cult. steja tři serbske spěwy:

8.

Prschi Komstich by fastarku něpjke waschni
So woni tich starjch tam metachu delé
Wob mostow do wobi, so dirbachu konc sadž.
Teh ruhna Brasilište dirbachu sesradž
Te džidzi tich starjch, dšich schidžiwj bčju,
A taife tam surowe kowani mjchu;
Pať lipé tam bšsche we Sparta, tjm Mjesdže,
Tam džerschachu Starjch we wuffokei džesdže,
So tehodla wuindže to prschilowo kraju,
So nidže stei lippe ta schidžiwa lowa,
Adž jenno we Sparta, to bšsche tesch dere,
Na kotrosch ton Wuschu tesch wěššile lada;
A ša to budž Bohu tesch kwalba w Něbu,
So Budestec Starjm tesch schitku czesc dawa,
Wam Nano, o! Wotce, fišch tesch niť iže stari,
Kišch na pul stah lita šče Břidarštim Amtcže,
A tak jedjn dolhi džas slowo šče dalhi
Te Něběšj dostadž, a kbuschnošczi kodžidž,
Dai Bošcho so dalhe tak wudžicz tam muhli
Te Žirkwine džidži, Boh dalé was šwarnui
Prsched wodu a druhim štosch škodžicz wam mulho,
A dšich so to stané, da budžemj džidži,
Šai Budestec schitko, kajsch jušchon šchon widži
Kišch Budestec špunni, tjm něšboschu džeknučž,
Šai wusché to dalé ššboschom wobdaczi.

Wasch lubj Šyn

M. Michaël Frontzel, Rumdžanski Šharar.

9.

Šei, mudrym Staršchim šwuschža dwojata czěšcz,
Kiž wjedža šwoje wšech czěšni Wuwěšcz;
Naiprotcé tym, kiž Bože šwowo wucžža,
A šwojich šwiru k dobrej wucžbi nucža,
Kaž reczi šwjati Duch w šwojim šwowi.
A štim mj njetko jara deri šhowi,
Tak, šo ja možu po-ťej šamej reczi,
Njetk w-ťim hewat lešnem falschnem šwjeczi,
Wam Šněže Nano, šdobnu kwalbu a czěšcz,
Be-wšcheho falscha nato šwjetwo pschinesčž,

Niz wy sce pow sta lytt w=Bozem Domi
 Tez ako starschi pschi dobrem rosomi
 Ton Serfki Lud tez prawi rad wuczjili,
 A k-schellej dobrej wuczbi jon nuczili;
 Sce jemu s=Radu, s=Kuku, s=pišmom, s=wuczbu
 A s-troschtom pomhali, gdej je mjew sruczbu.
 Boh jonuy waš, a dai wam dale nadu,
 Da dacze mi a druhim dobru radu.

Tak k-czejezi pišaze šwojemu pschichodnemu Knešej
 Nanewi jeho poschtuščni Syn a Pomoznik w=Božim
 šwowi Jan Böhmer.

10.

Zuch! wěšjlošc Boža
 Kisch nam budže data,
 Wod Boha toh Kneša,
 Nam duchownym džibžom;
 Sawjescze mui Manu,
 Za dere so spuinu,
 So schidžiwa Lowa
 Na šwjedže je dobra,
 A to ja tesch wjesczezi
 Njtk nademnu šhonu,
 So ja šho njtk mušču
 Se schonu a džjščzu,
 We kejšchi a džjli,
 Tak dcesné so schiwidž;
 Šai to jo tesch wjescze,
 Tak husto Wu kemné
 Pšhindžedže do doma,
 Da tesch mi Boh dawu
 Ščto džimidž, so trjdnu
 Paš peněj k nušj;
 Boh šnebes mi dawai
 Tu nhadu tam dali
 So ia heščdže dolho
 A husto to šboschi
 Maul wuschitwadž domi,
 Ša to ja tesch Bohu
 Zum džatowadž wjedžné.

Wasch lubj Syn a Krauc Helias Branzel.

Dwé delnjoserbskej basni.

Wot *M. Kósyka*.

1. Po jaja. *)

Glej, kake wjasele te małe maju,
Gaž wóni hujdu wšuzi huchwalone
A zasej přijdu wšako hobdarjone,
Groń mě, co wóni wěcej požedaju?

Gaž starješe je drugich hoblekaju
A pon se wize wšako hupyšnjone,
Ga w wjasetosći su wše zabružone,
Co žiw! gaž južo małe zajuskaju!

Och zbóžny, chtož tu njewójujo z pinu,
A komuž se ta prjedna glucnosć smějo,
Ten terga hyšći rože złotneg' raja.

Tej młodej wjasetosći žeń se minu,
Ten zuk wnet we mnjo hyšći žiwno znějo:
Ja wěm, až ja som teke šeł „po jaja!“

2. Błudna njewěsta.

Och luby, och luby, zo ga kcoš hyš?
Co njamóžoš wostaš a při mnjo byš?
Chto pak b'žo mje chłodnosći powdawaš,
Chto bužo mje kjarliže zaspiswaš?

„Och hutřoba mója! njewiziš ty,
Až w mójima rukoma lažeca sy?
Ja njekšěł si spušćiš, ja njekšěł daš,
Až druge si derbjeli hoplewaš.“

Te swažbarje njeprįjdu, nježywa som,
Juž gótowy dlujko caka ten dom,
Ten rutowy wěnk som tež zgubiła zas,
Co znani to złego na přichodny cas?

---

*) Gaž žisi chójziš chapaju, du na drugim jatřownym swěženju k kmótram po jaja, a tak cyuje wóni až do swójego trinastego lěta. Při slědnym hyšu stanjo se to zěkowanje pola kuždego kmotřa za wšykne dary. Po zěkowanju dostanjo žise hyšći dwójce trjebne dary do domu přinjasone. Njosone krydnjo teke to góle, gaž hyšći chójziš njamóžo, a to tři barwjone jaja, wjeliku gusku, paprjeńc a mały pjeněžny dar abo někake grajki. Při chójženju po jaja jo wětšy žěl žisi nejpyšnjeje z noweju drastwu hoblekany.

„Ta šěžkosé tych cowanjow hobdajo ší
 A wježo ší, wboga! do błudnosći,
 Ja njamogu wěcej ší hubužiš,
 A to kco mje přeliš hobšěžys.“

Te swazbarje přijdu, nět juskajšo wše —
 Co graju te gercy tak potužnje?
 A mimo tej cerkwje? — Na kjarchob, kak to?
 Ta hutřoba mója se rozłamjo.

Póžj ze mnu, póžj sobu, ty lubšejšy,
 Ja mócnjej a twarzej hobpřimam ší;
 Do rowa, do rowa kcomej se zgnuš,
 Tam móžomej skerkej we měrje buš.

„Co groniš, zo błužiš ty njewěsta?
 Ja wšykno kšěł pušćíš bójazni dla,
 Ty břemje mje na břemje chysíjoš,
 Dla starosći k zemi mje zegibjoš.“

Čhto kiwa, čhto spiwa tak luboznje?
 Čhto wabi, čhto woła tak přijaznje?
 We dłužkej drastwje nět přichada
 Ta běła žona, ta Smjertnica!

Čhto kšěł se stawjaš, čhto njekšěł hys?
 Mój nawoženja! sobu dejš přijš,
 Ta tudomna skóro b'žo zwězaš nas,
 Pak bužo tej swazby zbóžnjejšy cas.

„Mje góni, mje łapa ta třachota,
 Ja cuju, až bližy se Smjertnica,
 Ta njeglucna wěstosć jo mója ból,
 Och mogał hys sobu, to bogowka zwól!“

Nět wóna mje přima, nět wóna mje ma,
 Nět wóna mje wježo do daloka.
 O chwataj, o chwataj ty lubšejšy
 Ta njebjaska hujžo, — zo wostanjoš ty? —

„Kak zemski! móžoš ty huzgóniš,
 Až w zbóžnosći derbjela tužyca přijš?
 We rukoma žaržym tu njewěstu,
 Ze łdzami nět poškam — tu humarłu.“

Futurum z „du“.

Podal *M. Hórník*.

Naša serbska grammatika a tež naš słownik trjebataj hišće wjele wobdžělanja, kaž to w našich wobstejenjach derje hinak być njemóže. Hdyž pak Serbja sami swoju řeč dosć njewujasnjeja, dyrbi so stać, zo druzy lóže zmylki sćinja, hdyž wo našej řeči pisaju. Tak je so mjez druhimi tež najstawnišemu słowjanskemu řečespytnikej F. Miklosichej stało tu a tam w jeho Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen (4 zwjazki). Dokelž tale wjeleważna kniha w druhim wudawku so wudawać počina, je přislušnosť Serbow, tajke zmylki wuporjedzić; přetož hewak wone do druhich knihow překhadžeja a so bóle rozšěrjeja.

Tón króć naspominam nahlad wo našim futurje, kotryž je hižo Serb něhdže wospjetował a kotryž ja za wopačny dđeržu.

W třecim zwjazku str. 551 piše Miklosich: Das futurum act. wird ausgedrückt . . . . β. mit dem praes. des verbum ić (= hić): ja du vidžec. Dass dieses du nicht für budu stehe, geht wohl kaum (čitaj: klar) daraus hervor, dass es mit nie verbunden sein lautet.

Tuž ma so tudy naše futurum „du“ za podobne wopisowanje kaž južnoserbske z „ću“ (město: hoću = choću, chcu). Čěski Naučný Slovník (VIII., str. 671) tehodla piše: Zajímavé jest lužické opsání: ja du pisac = je vais écrire.

Serbja pak su dotal tajke „du“ za skrótsene „budu“ dđerželi, w řečnicach tak wukładowali (jenož Pful w řečnicy njeje wo tym jako wo něčim dawno znatym spomniť) a tehodla b'du a 'du (w Pěsničkach) čišćeli.

A priori hodži so sudzić, zo bychu Serbja tajku wosebitosć, wotkhadžujcy wot Słowjanow, njewutworili, ale zo drje je w tym jenož tón hewak w jich řeči wšelako widžomy jara kažacy wliw wěčnje susodneje němčiny. Wšak Němc tu wurjekuje: ich wer' schreiben město ich werde schreiben; njedyrbjať Serb skrótsjeć: 'du pisac m. budu pisac, hdyž so „napišu“ njedopomni?

Lud je skrótsene b'du a 'du z „jdu“ změšať, ale tola nie wšudžom; přetož wjetšina praji: ja njedu (za: njebudu), nje-

džeš, njedže atd., někotre wosady (wosebje nawječorne) : njeńdu, njeńdžeš, njeńdže atd.

Zo pak „du“ při wšim tym njeje „jdu“, ale „budu“, dopokazuje so jasnje ze slědownaceho.

1. Skrótsene „du“ za „budu“ nima podrěčnje te same formy časowanja, kajkež „du“ za „jdu“. W někotrych wosadach so mjenujcy słyši: ty džojš, wón džo atd., woni du = jdžeš, jdže, jdu. Při skrótsenym „du“ za „budu“ pak tam ničto njerjeknje: ty džojš pisać, wón džo pisać, woni du pisać, ale: džeš, dže, dža (město budža) pisać. Tehorunja tam wot „njeńdu“ (njebudu) rěka 3. pers. plur. njeńdža, mjeztymzo njeńdu wot „njejdu“. Tuž je du = bdu, budu.

2. Hdžež so „njedu“ za „njudu“ wužiwa (a to je při wjetšinje), rozdžěla so to derje wot „njeńdu (njejdu“), tak zo samo „e“ před mjehkim so njewupraja jasne, ale jako by před twjerdym konsonantom stało. To je dopokazmo, zo so wot njedawnych časow hakle „njedžeš, njedže“ atd. za njebdžeš, njebdže atd. a tuto za „njudžeš, njudže“ wužiwa. Po našim zynkowym zakonu dyrbjalo so wuprajeć „njedžeš, njedže“, a tola so praja „njädžeš, njädže“!

3. Delni Serbja bychu dyrbjeli supinum stajec, hdy by skrótsene „du“ = jdu, jzom atd. było: wón žo pisat. Ale woni praja a pisaju: wón bžo pisaš atd.

Tuž z tutej serbskej wosebitosću, samej na sebi hižo podhladnej, njemóže ničo być, hdyž sebi ju bliže wobhladujemy. Zmińmy so radšo přehusteho nałożowanja „budu“ samo při finitivnych (perfectivnych) słowjesach, štož je wohidny germanismus a jenož lěnosć myslenja přeradža! Wosebje je na času, zo so w nowych wudawkach rozšěrjenych knihow (kaž su biblija, perikopy, khěrluše) te znate wopačne futura z „budu“ wotstronja, hdyž tola samón lud tak skaženje njerěči, kaž su naši starši poněmscy spisowarjo pisali. Basnjerjo pak maja rěč tak derje w swojej mocy, zo móža so lohcy krótsenym a skaženym formam wuwinyć.

Ličba zynkow čłowskeje ryče.

(Dodawk k ryčespytnym nastawkam.)

Podał dr. *Pful.*

Zwjetša so měni, zo ma čłowska ryč nanajwyše pjećdziesiąt (połsta) rozrisanych abo rozdźělenych (artiklowanych) zynkow. Jich pak je woprawdže wjele wjacy. Tola njeda so z lohkotu prajić, kelko tych samych je; a pisanskich znamjenjow za najwjetšu ličbu tych samych tež nimamy: přetož jenož te su so na jene abo druge wašnje pisale, kotrež so w našich znajomych ryčach trjebaju. (Wosebitych znamješkow nimajo poznamjenjamy zynki tudy jenož přibližnje. Red.)

Po mojich přepytowanjach erta jako źórła zynkow ma čłowska ryč scěhowace wobstawki zylbow a słowow: 1. krkniki (gutturalen): k, ch, g, h — a; 2. dźasniki (palatalen): ł, k, ch, g, h — ā; 3. krjapodźasniki (riktualpalatalen; krjap, krjep, rachen; krjepotać, rōcheln): m, n (ng), n, l, r — e (ü); 4. jazykodźasniki (lingualpalatalen): r, j, s, z, w — ē (ee); 5. jazyčniki (lingualen): rł, łr, rł, lr, rl — e (ee); 6. zubokrkniki (dentalgutturalen): j atd.—ie; 7. dźasnozubniki (palataldentalen): rz atd. — y; 8. jótowane dźasnozubniki (rzj....—ë); 9. mozhozubniki (cerebraldentalen): rž, č, š, dž, ž — ii; 10. jótowane mozhozubniki: (ržj....—ii); 11. jazykodźasniki (lingualpalatalen): rs, ks, gz, ps, bz — ò; 12. jótowane jazykodźasniki; 13. jazykozubniki (lingualdentalen): l, ts, s, dz, z — òu; 14. jótowane jazykozubniki; 15. mozhozubniki (cerebrallabialen): j, tž, š, dž, ž — i (hubne); 16. jótowane m.; 17. jazykohubniki (linguallabialen): rž...—ii; 18. zubniki (dentalen): n, t, t, d, d — ó; 19. jótowane z.; 20. zobohubniki (dentallabialen): rw, sw...—ô; 21. jótowane z.; 22. hubozubniki (labialdentalen): r, f, v, p, b — uo; 23. jótowane h.; 24. hubniki (labialen): m, wf, w, uw — u; 25. jótowane h.

Tak rozwiwa so před nami 25 rjadownjow ryčnych zynkow. Kóždy tajka rjadownja pak wobsteji z pjeć konsonantow a jeneho vokala, kotrež su pola krknikow tele: *h, g, ch, k*, šnorkate *r*, kaž hłósnik *a*. Kóždy krknik móže so tak derje jako krótki kaž tež jako dołhi wurjee: ‘móže krótki abo dołhi być’; a chcemy-li so tak wučíšćeć, zo wšě scěhowace zynki z krknikow wukhadžeja,

móžemy prajić, zo ma kóždy krkny zynk we kóždej scěhowacej rjadowni swóј wotpowjedacy abo runoródný zynk.

Hdyž ličbu tamych rjadownjow ze šestku pomnožimy (zmultiplikujemy), zrozymimy theoretiscy, zo dyrbi čłowska ryč 150 samostatnych zynkow měć a nosowane hlósniki hišće k temu. Z tym pak ryč spokojom njebě: wona je sebi tež poččasne a třičasne zynki wutworila. Hdyž pak tudy zaso pomnožimy, poskići so nam wšo hromadže wjacy stow rozrisanych ryčnych zynkow.

Tole dha je bohatstwo zynkow čłowskeje ryče in thesi, runjež in praxi žana jenička ryč jich wšitkich njenjažuje. Kak rozdzělnje pak su sebi ryče tudy wuběraše, spóznajemy hižo, hdyž n. př. jeno słowjanske, němske a francowske klínki bjez sobu přirunamy.

Wustawki delnołužiskeho serbskeho wotrjada M. S.

(Wustawjenje za dolnołužyski serbski wotrěd Mašice Serbskeje.)

W serbskem literarskem towařstwje „Mašice Serbskeje“ jo se po naměrach drugich we njom se juž namakajucych wotrědow 31. mjerca 1880 tež wotrěd za dolnołužysku serbsku rěc a literaturu załožyl.

§ 1. *Mé.*

Wotrěd se poměniyo: „Dolnołužyski serbski wotrěd“.

§ 2. *Wotglědanje.*

Jogo wotglědanje jo: kubłanje dolnołužyskeje serbskeje rěcy a hudawanje dobrych, we tej rěcy napisanych knižkow za lud.

§ 3. *Sobuctonki.*

Kuždy čłonk „Mašice Serbskeje“ móžo tež čłonk dolnołužyskego wotrěda bys a ma ako taki hušej swojogo mašicnego přinoška wo 4 marki hyšći na lěto 1 marku do pokładnice „Mašice Serbskeje“ zapłašís. Čłonkam z Dolneje Łužyce se přinošk za towařstwo hupušćijo a zaplaše te same jano přinošk za wotrěd, ale maju při tom wšykne přawa a přislušnosći wšych drugich

čłonkow, tež deje dolnołužysku serbsku rěc huměš. Kuždy čłonk wotrěda ma prawo na jaden exemplar knižkow, wot wotrěda hudanych.

§ 4. *Natoženje wotrědowych dochodow.*

Kuždolětny přinošk wotrědowych čłonkow ako tež niži dobrošiwe připosłane dary a dochody z rozpředanych knižkow, kotrež jo wotrěd hudać, směju se jano za wotglědanje, w § 2 hurgonjone naložys.

§ 5. *Prjedkstojařstwo.*

Prjedkstojařstwo wotrěda stoji rowno tak ako prjedkstojařstwa drugih wotrědow pod prjedkstojařstwom „Mašice Serbskeje“ a hobstoji z třich čłonkow. Te su: 1. prjedkstojař, 2. pismawjezař, 3. knižtownik.

Čłonki prjedkstojařstwa derbje dolnołužysku serbsku rěc w gronje a pisanju huměš a se wot čłonkow wotrěda na tři lěta přez wěcej nježli počojcu wotewdanych głosow huzwole.

§ 6. *Přislusnosći prjedkstojařstwa.*

Prjedkstojařstwo ma se we wotrědowych zgromažinach za kubłanje serbskeje rěcy staraš a howacej wosebnje dolnołužyske serbske rukopisy k hudawanju knižkow, ako to § 2 požeda, hobstaraš. Wono dej tež z razom z prjedkstojařjom „Mašice Serbskeje“, ako tež z drugimi take derje rozmějućemi čłonkami hudawanje takich knižkow hobzamknuš, jich šišć hobstaraš a se potom za jich nejlěpše rozšyrjanje swěru staraš. Na generalnej zgromažinje „Mašice Serbskeje“, kotraž se kužde lěto srjedu po jatrach w Budyšynje wotzaržuju, ma jaden čłonk wotrědowego prjedkstojařstwa rozgrono, w dolnołužysko-serbskej rěcy napisane, wo wotrědowem žěłanju zachadnego lěta a wo zamoženju pokładnice daš.

§ 7. *Zgromažiny wotrěda.*

Zgromažiny wotrěda deje se na přeprosenje prjedkstojařja nejuwěcej niži tam w Dolnej Łužicy, žož se to nejlěpjej goži, wotzaržaš, glich njetrjebaju čłonki zwenka Dolneje Łužyce k nim přichadaš. — Jo-li někak možno, derbi wotrěd na dnju generalneje zgromažiny „Mašice Serbskeje“ jedno posejženje w Budyšynje

wotzaržaš. — Přeprošenja k zgromažinam deje se z listom staš abo w Bramborskem serbskem casniku a w Serbskich Nowinach.

§ 8. *Rozwězanje wotrěda.*

Wotrědoju njejo hoborane, se ako taki rozwězaš a ze swojich člonkow samostatne literarske dolnojužyske serbske towarstwo załožyš, kotarež ma to same wotglědanie, ako donětejšny wotrěd. Take towarstwo dejało se eventualnje poměniš „Towarstwo Matki Serbskeje“ a ma swojo sedło w Dolnej Łužycy. Jo-li až se wotrěd do takego towarstwa přeměnišo, přejšo jogo donětejšne, wot „Mašice Serbskeje“ hobstarane zamoženje do hobsejžeństwa nowego towarstwa; jo-li až pak se dla něcego drugogo rozwěžo, ga jogo pjenjeze a nagromažone wěcy „Mašice Serbskeje“ wostanu.

§ 9. *Přeměnenja wustawjenja.*

Což jo how wustawjone, možo wotrěd kuždy cas přezělaš, ako to předsedstwo „Mašice Serbskeje“ za dobre spoznajo.

Towarstwo Pomocy za studowacych Serbow a jeho wustawki.

Podał *M. Hórnik.*

Za spomoženje serbskeho luda su so w nowišim času wšelake towarstwa załožowale a někotre z nich su hižo wjele wužitneho ze zhromadnymi mocami swojich sobustawow dokonjale. Wone wšitke, wosebje Mašica Serbska w Budyšinje, trjebaju hišće we wjetšej měrje dyžli dotal materialnu podpjeru Serbow a jich přecelow, zo by jich wotmysleny duchowny wužitk so přisporjował. Tehodla zdaše so nam njemóžne, zo bychmy nowe towarstwo załožili, kotrež zasy nowe wopory žada. Tola tu zjewi so hlós z přecelneje bratrowskeje strony, a Serbja jón dowěriwje poslušachu.

W Serbskich Nowinach mjenujey wočišća so sobotu 27. měrca 1880 nastawk k. A. J. Parczewskeho, wot njeho sameho derje serbski napisany: „Dwaj namjetaj za Serbow“. Tam so takle

praji: „Wěste je, zo móža jenož knihi w maćernej rěči spisane za ludowu zdžěłanosć zbožownje skutkować, ale tež to je bjezdwělnne, zo su kóždemu ludej nawjedzići ludžo trěbni, kaž duchowni, lěkarjo, rěčnikowje, wučerjo atd., kiž so ze žiwym skutkom a słowom w maćernej rěči a na wótčinske wašnje za zbože swojich krajanow staraju. Wěste tež je, zo we woběmaj Łužicomaj na duchownskich kandidatach jara brachuje, wosebje pak w Delnjej Łužicy. Na kajke wašnje hodži so tutemu njezbožu wotpomhać? Ja sebi myslu, zo je najlěpši srědk — załoženje towarstwa nawukoweje pomocy za lužiskich Serbow. Tajke towarstwo sebi Polacy w Poznańskej w swojim času wuradźichu a z pomocu tehole towarstwa bu z někotrehožkuli khudeho młodźenca nawjedzity a wužitny čłowjek, kiž so nětko za powšitkowne zbože swojeje narodnosće stara. Tež w awstrijskej Šlezynskej, mjenujcy w Čěšinskim wjerchowstwje, sebi Polacy tajke towarstwo wuradźichu. Tam je ratafski lud pólski wostał, ryćer-kubła pak su w němskich rukach, runje tak kaž we woběmaj Łužicomaj, a su tamniši pólscy burja w hromadu stupili, zo bychu khudych pólskich młodźencow, kiž chcedža na to abo na druhe studowac, z pjenjezami podpjerali. Sobustawy čěšinskeho towarstwa dawaju jako lětny přinošk z najmjeńša jedyn awstrijski šěsnak. Hižo w druhim lěće měješe tuto towarstwo 1174 šěsnakow dokhodow a w třecim 1227. Z tutymi pjenjezami so podpjerachu 2 studentaj duchownstwa, 2 studentaj lěkařstwa, 1 student wyššeje ratafskeje šule, 2 studentaj filosofije, 5 gymnasiastowje, 1 wučomc realki a 2 wučerškaj seminaristaj. Poznańske towarstwo pak měješe zańdžene lěto 44,341 hriwnow dokhodow. — Tutej towarstwje nam pokazujetaj, zo by so tež we Łužicomaj tajke towarstwo załožiť hodžiło a załožiť dyrbjało. Myslu sebi, zo by so jeho nawjedowanje w Budyšinje stać měło, a zo lětny přinošk njedyrbjał wjacu dweju hriwnow być. Tuto předewzaće móže drje na spočatku někotre zadžewki namakać, ale nadžec so hodži, zo přichod jeho wobstaće wobtwjerdzi. Čežke su wšudže jenož započatki a je wulki čas, we woběmaj Łužicomaj wosebje nje-dostatkej duchownych wotpomhać. Wujednanje namjetow wote mnje stajeneju, kaž tež jeju wuwjedženje ja česćenym a zaslužbnym wjedzerjam serbskeho luda na wutrobu kładu; ja pak jako

Polak a horliwy přečel serbskeje narodnosće móžu jenož w mjenje mnohich mojich krajanow slubić, zo kóžde lužiskemu Serbstwu wužitne předewzaće w Pólskej džělbraće a wutrobnu jenomyslnosć nadeńdže.“

Z tutej přečelskej radu běchu Serbja wšitkich stronow derje přihotowani, hdyž so při składnosći lětušeje hłowneje zhromadźizny Maćicy Serbskeje 31. měrca namjet na založenje noweho towarstwa za podpjeranje studowacych Serbow staji. Po jenohlósnym wobzamknjenju bu kommissija ad hoc wuzwolena, a to: kk. Parczewski, Hórník, Smolef, Imiš, Tešnař, Mrózak I., Mrózak II., Kocor, Kubica, Fiedleř, Liška a Wehla.

Předsyda Maćicy Serbskeje k. Smolef dobroćiwje na so wza zestajenje wustawkow za tajke towarstwo a rozpósła je po Serbach, zo by so naležnosć wšostronscy rozmysliła. Kommissija pak přeprasy z kooptaciju k. referendara Mütterleina tudy, zo by wón jako prawnik namjetowane wustawki hišće jedynkróć přehladał a we zrozymjenju ze sudniskim zastojnikom rozryčať; štož je wón wustojnje a přečelnje wobstarał.

Nětko powoła so zhromadźizna mjenowaneje kommissije a přečelow wotmysleneho towarstwa 19. meje t. l. na jeho dozałoženje. Na požadanje wotewri a wjedžeše faraf Hórník tule zhromadźiznu. Wón čitaše naćisk wustawkow po paragrafach a wone buchu jenož mało přeměnjene. Z tym sta so definitivne konstituirowanje towarstwa. Na to buchu jenohlósnje wuzwoleni: k. referendar Mütterlein jako předsyda, k. redaktor Smolef jako naměstnik, faraf Hórník jako pismawjedžeř, k. lěkafnik (hapykaf) Měřš jako pokladnik. Do wubjerka (wobkedźbowanskeje rady) so wuzwolichu: k. faraf Imiš z Hodźija, k. faraf Dučman z Radworja, k. seminarski wyšši wučef Fiedleř a k. wučef Kral z Budyšina. Skóněnje dosta k. předsyda poručnosć, zo by z wustawkami próstwu wo prawa juristiskeje wosoby abo wo zapisk do towaršnistwow na sudnistwo wobstarał.

Maličkosćow dla, kiž mějachu so přeměnić, dyrbjachu so na sudnistwo potom wotodate wustawki hišće raz wróćo wzać a hišće jedynkróć generalna zhromadźizna powołać. Tuta wotbywaše so 7. julija w hosćencu k złotej krónje pod wjedženjom předsydy k. referendara Mütterleina. Tu při wzachu so w maličnosćach přeměnjene statuty, kotrež nětko tudy podawamy.

I. Wustawki Pomocy.

Dokelž móže so dla njedosahacych pjenježnych srědkow jenož mała ličba młodych Serbow za wučerške a duchowske zastojnstwo, kaž tež za wukonjenje rěčnistwa a lěkarstwa atd. mjez Serbami přihotować, je so 31. měrca 1880 w Budyšinje towarstwo jako zapisane towaršnistwo z wobmjezowanej rukowanskej přislušnosću k móžnemu wotstronjenju tajkeho njedostatka založilo.

§ 1. Mjeno.

Wono wukonja prawa juristiskeje wosoby pod mjenom „to-
warstwo Pomocy za studowacych Serbow“ (officialnje
„Verein zur Unterstützung studirender Wenden“).

§ 2. Sydło.

Wono ma swoje sydło w Budyšinje.

§ 3. Wotmysł.

Jeho wotmysł je: pjenježne podpjeranje młodych Serbow kóždyje podrěče, kotřiž so na seminarach, gymnasiach a universi-
tetach za wučerstwo, předařstwo, wukonjenje rěčnistwa abo lěkař-
stwa atd. mjez Serbami přihotuja. Po potrebnosći smědža serbscy
wučomcy druhich wyššich wustawow (mjez nimi tež ratařskeje šule)
so podpjerać. Podpjera abo pomoc poskićuje so z lětnych pje-
nježnych přinoškow sobustawow po měrje, wot předsydstwa po-
stajenej, kaž tež z danje towarstwu přepodatych kapitalow.

§ 4. Sobustawy.

Towarstwo wobsteji: 1. z rjadnych, 2. z wurjadnych a 3.
z čestnych sobustawow.

Ad 1. Rjadny sobustaw móže kóždy nad sobu rozkazowacy,
samostatny, w němskim kejžorstwje bydłacy, bjezporočny serbskeje
rěče mócný mužski być.

Ad 2. Wurjadne sobustawy móža po tych samych wumě-
njenjach tež wukrajnicy, njeserbja, kaž tež žónske być.

Ad 3. Za čestne sobustawy móža so mužscy a žónske po-
mjenować, kiž su sebi wuznamne zasłužby wo towarstwo dobyli,
njech w kraju abo we wukraju bydla.

§ 5. Přiwzaće do towarstwa.

Přiwzaće rjadnych a wurjadnych sobustawow stawa so w
zhromadnym posedženju předsydstwa a wubjerka z wobzamknje-
njom wjetšiny.

Čestne sobustawy wuzwola so z wjetšinu hłosow hłowneje zhromadžizny.

§ 6. Prawa a přislušnosće sobustawow.

A. Prawa.

Rjadne sobustawy maja:

a) prawo hłosowanja we wšěch towarstwowych naležnosćach, kotrež we tym z prawami, po wustawkach předsydstwu a wubjerkej připokazanymi, wobmjezowane njejsu;

b) aktivne a passivne wólbne prawo;

c) prawo namjetowanja khmanych młodych ludźi, kotrymž by so pjenježna pomoc poskićić měła.

Tuto pod c) mjenowane prawo wužiwaju tež wurjadne a čestne sobustawy.

B. Přislušnosće.

Wšitke sobustawy z wuzaćom čestnych maju lětneho přinoška z najmjeńša 1 hriwnu (1 *ℳ*) do towarstwoweje pokładnicy płaćić; druheje rukowanskeje přislušnosće sobustawy towarstwa z cyła nimaju. — Štóž nadobo 100 hriwnow zaplaći, je wot dalšich přinoškow wuswobodzeny a jeho mjeno so w zapisu sobustawow dale powjedže. Tež maju wšitke sobustawy přislušnosć, zo za wotmysły towarstwa po móžnosći skutkuja.

§ 7. Wustup a wuzamknjenje z towarstwa.

A. Wustup.

Kóždy sobustaw móže w kóždym času, hdyž je swoje na to so počahowace wozjewjenje předsydy předsydstwa pisnje zdžělił, z towarstwa wustupić. — Bjez tuteho wozjewjenja ma so wustup za dokonjany:

a) hdyž sobustaw tři lěta za sobu lětny sobustawski přinošk, byrnje pominany, towarstwu njezaplaći;

b) hdyž sobustaw přewzaće města w předsydstwje abo wubjerku, na kotrež je z wólbu powołany, zapowjedźi, wotpokazanske přičiny po § 15 za so nimajo.

B. Wuzamknjenje.

1. Wuzamknjenje smě so stać, hdyž sobustaw wustawki nje-wobkedźbuje abo jim napřećiwo skutkuje.

2. Wuzamknjenje dyrbi so stać:

a) hdyž sobustaw přez prawnje wobtwjerdžene wusudženje krajske čestne prawa zhubi;

b) hdyž skutk dokonja, kotryž ma so po wusudženju hłowneje zhromadžizny za česć ranjacy dźeržeć.

§ 8. Zarjadowanje towarstwa.

Zarjadowanje towarstwa prísuša: 1. předsydstwu, 2. wubjerkej, 3. hłownej zhromadźiznje.

§ 9. Zestajenje předsydstwa.

Předsydstwo towarstwa tworja: 1. předsyda, 2. jeho naměstnik, 3. pismawjedźež, a 4. pokładnik.

Wšitke sobustawy předsydstwa wuzwola so we hłownej zhromadźiznje z wjetšinu hłosow na šesć lět. Ze sobustawow předsydstwa, kotrež so po přiwzaću tutej wustawkow najprjedy wuzwoli, wustupi počojca po třoch lětach z losowanjom; po minjenju tehole časa na tute města nowowuzwolene wosoby wjedu swoje zastojnstwo prawidłownje na šesć lět.

Kóždy sobustaw předsydstwa móže so po minjenju zarjadowanskich lět z nowa wuzwolić.

Kóžde před minjenjom zarjadowanskich lět wuprózdnjene zastojnstwo w předsydstwje ma so ze zhromadnej kooptaciju předsydstwa a wubjerka na hišće zbytny zastojnski čas prjedownika wupjelnić.

Předsydstwo wobzamkuje w zhromadźiznach z wjetšinu hłosow, a k wobzamknjenju dosaha přitomnosć třoch sobustawow předsydstwa.

§ 10. Prísušnosće předsydstwa.

Předsydstwo ma wšudže dobro towarstwa zastupować. Hdžež wustawki sebi žadaja, je wone na přihłosowanje abo wobzamknjenje wubjerka abo hłowneje zhromadźizny zwjazane, a je za samowólne skutkowanje w cyłym a w jednotliwym zamołwite.

Wono wobstara naležnosće towarstwa a zarjaduje jeho zamóženje. Wono ma potajkim:

a) wudźělenje podpjery po namjetach sobustawow abo po swojim wobzamknjenju wobstarać;

b) za njeředwidžane pady po měrje płaćenych lětnych přinoškow přisprawy rezervny fond tworjeć;

c) wono ma wjetše dary jednotliwych po jich žadosći jako separatny fond na dobre hypoteke abo na druhu pupillarisku wěstotu na dań dawać.

§ 11. Wosebite prísušnosće předsydstwowych sobustawow.

a. Předsydowe.

Předsyda zastupuje w zjenočenju z pismawjedźerjom towarstwo we wšěch sudniskich a nimosudniskich naležnosćach. Wón přijima wěcy, pisma a listy za towarstwo postajene, a wobstara wotpóstanje tutej předmjetow. Wón postaja zhromadźizny před-

sydstwa, kaž tež zhromadne posedženja předsydstwa a wubjerka, a powoła sobustawy towarstwa na powšitkowne zhromadźizny. Za kóždu tychle zhromadźiznow postaja džeński porjad a ma w nich předsydować. W posedženjach předsydstwa, kaž we zhromadnych posedženjach předsydstwa a wubjerka rozrisuje při runosći hłosow jeho hłos.

b. Naměstnikowe.

Wón zastupuje předsydu, hdyž je tutón zadźěwany. W tym padže ma wón přislušnosće, runje pod a. mjenowane.

c. Pismawjedźerjowe.

Tutón zastupuje w zjenočenju z předsydu towarstwo we wšěch súdniskich a nimosudniskich naležnosćach. Wón wjedže protokoll w posedženjach předsydstwa a w zhromadnych posedženjach předsydstwa a wubjerka, kaž tež we hłownej zhromadźiznje, stara so za registrandu a khowanje aktow, a hotuje trěbne wozjewjenja, namjety, listy a druhe pisma.

d. Pokładnikowe.

W rucy pokładnika leži cyłe pokładnistwo towarstwa, dokaž ma z jeneje strony wšitke přinoški sobustawow a druhe dokhody přijimać a z druheje strony wšitke wot předsydy abo jeho naměstnika podpisane towarstwo nastupowace zličbowanki a druhe dokłady plaćić. Wón ma tež kóždolětnje hač do kónca hapryla wubjerkej lětnu bilanciu wudawkow a dokhodow předpožić, wón ma wšitke pjenježne papjery a dokumenty hłownej zhromadźiznje předpožić.

§ 12. Wo wubjerku.

Wubjerk twori so z najmjeńša ze štyrjoch sobustawow, kotrež hłowna zhromadźizna z wjetšinu hłosow na šěsć lět wuzwola.

Z tych po přiwzaću tutych wustawkow wuzwolenych štyrjoch wubjerkowych sobustawow wulosuje so počojca po třoch lětach. Po minjenju tuteho časa nowowuzwolene wosoby wjedu swoje zastojnstwo prawidłownje na šěsć lět.

Kóždy wubjerkownik smě so po minjenju zarjadowanskich lět hnydom zasy wuzwolić.

Kóžde před minjenjom zarjadowanskich lět wuprózdnjene zastojnstwo we wubjerku ma so ze zhromadnej kooptaciju předsydstwa a wubjerka na hišće zbytny zastojnski čas přjedownika wupjelnić.

Wubjerk pomjenuje za swoje posedženja ze swojeje srjedźiny předsydowaceho a pismawjedźaceho. Wón wobzamkuje z wjetšinu

hłosow. K wobzamknjenju dosaha přitomnosć třoch wubjerkownikow. Při runosći hłosow rozrisuje hłos jich předsydy, kotryž tež zhromadźizny wubjerka powołuje.

§ 13. Prawa a přislušnosće wubjerka.

Wubjerk ma prawo kóždy čas do naležnosći towarstwa, wobsejbe do pismow pokładnicy pohladnýc, kaž tež namjety na wudźělenje podpjerow stajeć. Wón smě po wobzamknjenju wjetšiny powołanje hłownej zhromadźizny žadać, hdyž su so při wot-
hłosowanju wo tym wšitke wubjerkowe sobustawy wobdźěliše.

Wón ma přislušnosć z najmjeńša kóždolětnje wokoło spočatka meje wot dweju ze swojeje srjedziny wuzwoleneju sobustawow pokładnicu a wot pokładnika wotedatu bilanciu, kaž tež pjenježne papjery a dokumenty přehladować.

§ 14. Zhromadne posedženja předsydstwa a wubjerka.

Předsydstwo a wubjerk wobzamkujetaj w zhromadnym posedženju:

1. wo přiwaću rjadnych a wurjadnych sobustawow;
2. wo statutariscy přislušnych kooptacijach;
3. wo wudźělenju podpjerow;
4. wo wšěch naležnosćach, při kotrychž zřadowanju předsydstwo přiwaće wubjerka za trěbne dźerži.

K wobzamknjenju w zhromadnych posedženjach dosaha přitomnosć třoch předsydstwowych a dweju wubjerkoweju sobustawow.

Wobzamknjenja postajaja so z wjetšinu hłosow.

Předsyda předsydstwa předsyduje. Při runosći hłosow rozrisuje jeho hłos. (Přirunaj § 11 ad a.)

§ 15. Přečinny wotpokazanja wólby do předsydstwa abo wubjerka.

Wot přislušnosće přewzaća zastojnstwa we předsydstwje abo we wubjerku wuswobodža: 1. khorosć, 2. staroba 60 lět, 3. šěsćlětnje skutkowanje sobustawa w předsydstwje abo we wubjerku, 4. kóžde we hłownej zhromadźiznje z wjetšinu hłosow wudźělene wotpušćenje.

§ 16. Wo hłownej zhromadźiznje.

Wobzamknjenju hłownej zhromadźizny su tute předmjety přewostajene:

1. wuzwolenje předsydstwa a wubjerka;
2. přijeeće zličbowanja, wot wubjerka pruhowaneho;
3. pomjenowanje čestnych sobustawow;

4. wuzamknjenje sobustawow;
5. přeměnenjenje wustawkow;
6. wobzamknjenje wo prjedy we předsydstwje wuradženych namjetach a) předsydstwa, b) wo tych, kotrež buchu wot z najmjeńša 10 sobustawow dvě njezděli před hłownej zhromadźiznu předsydstwu přepodate;
7. rozwjazanje towarstwa.

Na hłownu zhromadźiznu dyrbja wšitke sobustawy zjawnje z wozjewjenjom džeńskeho porjada so přeprósyc a wostajeny čas mjez wozjewjenjom a hłownej zhromadźiznu ma z najmjeńša dvě soboće před tutej zhromadźiznu wopřijeć.

K plăćiwosći wobzamknjenjow dosaha při naležnosćach, pod 1. hač z 5. pomjenowanych, wjetšina hłosow přitomnych sobustawow. Při runosći hłosow plăći namjet za wotpokazany.

Přeměnenjenje wustawkow móže so jenož stać, hdyž dvě třećinje rjadnych sobustawow tajke wobzamknjetaj.

K plăćiwemu wobzamknjenju wo naležnosć pod 7 spomnjenej žada so, zo pjeć šesćinow rjadnych sobustawow wobzamknjenju přihłosuje.

§ 17. Wosebite postajenje za připad rozwjazanja towarstwa.

W připadze rozwjazanja towarstwa připadnje jeho zamóženje towaršnistwu Maćicy Serbskeje w Budyšinje, ale z tym wuměnjnjom, zo so nahromadźene pjenjezy za tón samy abo tola podobny wotmysl a na to same abo podobne wašnje, kaž dotal, nałoža.

§ 18. Powołanje hłownej zhromadźizny.

Powołanje hłownej zhromadźizny stawa so wot předsydy předsydstwa: 1. po samsnym wotmyslenju; 2. po namjeće wubjerka; 3. hdyž z najmjeńša 20 sobustawow towarstwa powołanje hłownej zhromadźizny namjetuje.

§ 19. Rjadna hłowna zhromadźizna.

Rjadna hłowna zhromadźizna bywa kóždolětnje srjedu po swjatkach.

§ 20. Wozjewjenja.

Wšitke we wustawkach postajene wozjewjenja dawaja so do zastojnskich nowin w Budyšinje wukhadźacych a do „Serbskich Nowin“, tehorunja tam wudawanych a do „Bramborskeho serbskeho casnika“. Něhdźne rozwjazanje towarstwa dyrbi so tež hišće trójcy we „Leipziger Zeitung“ wozjewić.

§ 21. Skutkowanski porjad.

Wšitke zbytnje prawida, kotrež su trěbne, zo bychu wobkłod towarstwa rjadowale, postajeja so w skutkowanskim porjedze, w zhromadnym posedženju předsydstwa a wubjerka wudźělany m a wobzamknjenym, kotryž k cyłosci tutych wustawkow njepřišluša. Budyšin, 31. měrc 1880.

II. Wobtwjerdženje Pomocy.

Tute wustawki su na hamtskim sudnistwje w Budyšinje z resoluciju 16. julija 1880 za dobre spóznate a po žadosći je towarstwo prawa juristickeje wosoby dostało; štož je nětko z tutym wozjewjenjom w čisle 172 zastojnskich „Bautzener Nachrichten“ takle wobtwjerdžene:

„In dem Genossenschaftsregister für die Stadt Bautzen ist heute auf Fol. 8 der „Verein zur Unterstützung studirender Wenden“ mit dem Sitz in Bautzen als juristische Person eingetragen worden. Bautzen, am 24. Juli 1880.

Das Königliche Amtsgericht daselbst.

Heinzmann.

Wgl.“

Nowe towarstwo je we wšech serbskich nowinach a časopisach, tež w Delnej Łužicy z radosću powitane było. Nětko přistupuja k njemu nic jenož studowani Serbja, ale tež hižo měšćenjo a wjesni ludžo. Tehorunja je nadźija, zo budža zamožići Serbja přichodnje w swojich wotkazanjach na naše towarstwo spominać. Hewak so někotryžkuli z časnymi kubłami žohnowany Serb jenož na khudych a khorych dopominaše, nětko zawěsće njezabudže na duchowne tradanja swojeho luda, tak zo so sobu postara wo rozmnoženje zdźělanych a wučenych serbskich wótcinow. To daj Bóh!

Lud je hižo wustojnje zjawne napominanja k temu dostał. Tak pisaja Serbske Nowiny w 23. čisle t. l.:

Z kóždymi jutrami někotry pěkný, duchownje bohaće wobdarjeny serbski hólc šulu wukhodźi, kiž by so po swojich duchownych darach wosebnje derje k studowanju přihodźił, zo by junu jako duchowny serbskej wosadze Bože słowo přédował, abo jako prawnik Serbam k radže a k pomocy był, abo jako lékaf z počnym dorozymjenjom čerpcjacym Serbam služil, abo jako wučef

serbske jehnjatka paš. Ale čeho dla dyrbyja jeho wosebne rjane duchowne dary njewobdžělane a njenaložene wostać? Jeničcy teho dla, dokelž staj jeho staršej tak khudaj, zo jemu, kiž by to tak rad chcył, njemóžetaj studować dać. To je zrudnje za tajkeho wboheho hólca a to je tež zrudnje za naš serbski lud. Za naš luby serbski lud by wšak z wulkim wužitkom było, hdy bychmy mužow swojeho luda po móžnosći w kóždžičkim powołanju měli, kiž maju bjez Serbami a za Serbow skutkować. Wosebje pak počínaju mjez nami Serbami w hornich a delnich Łužicach serbscy duchowni pobrachować, a z tym móže snano za krótki čas hišće hubjenišo być, dokelž je tójšto nětčišich duchownych hižom khětro jara při lětach! Z dobrym prawom so křesćijanstwo za to stara, zo by so pohanam w jich maćefnej ryči Bože słowo předowało; a my móhli z měrom přihladować, zo by snano za njedołhi čas po wulkim džělu naš luby serbski lud k swojej duchownej škodze parować dyrbyjał předowanja Božeho słowa w swojej serbskej maćefnej ryči?! Bóh to njedaj! Jeničcy w serbskej ryči dže nam Serbam Bože słowo prawje k wutrobje. Hač runjež tež derje němski móžu, dha pak sebi nihdy z němskeho předowanja tak wjele wzać njemóžu, kaž ze serbskeho. Jenož w serbskim předowanju namakam wutrobne wokřewjenje a počne natwarjenje. To je Bóh luby Knjez jako stworićel našich wutrobow sam tak wustajił, kaž je widžeć z japoštołskich skutkow 2, 8.

Wot młodych Serbow pak, za kotrychž so naše nowe towafstwo Pomocy stara, so nadźijemy, zo dobri a za swój lud starosćiwu Serbja wostanu a tutón skutk kaž wšitke druhe za spomoženje našich Serbow započate dale wobtwjerdža!

Dokelž pak su Serbja sami mały lud, smědža so z wěstosću nadžeć, zo budža w swojim prócowanju wo duchowne spomoženje luda tež wot druhich wjetšich a móćnišich ludow, wězo wosebje wot Słowjanow wulkomyslnje podpjerani. Tež to daj Bóh!

Wučahi z protokollow M. S.

1) Posedženje předsydstwa, 17. měrca 1880. Přitomni: Smolef, Fiedleř, Hórnik, Kapleř, Mjeřwa a Róla. Najprjedy postaja so džeński porjad za hłownu zhromadźiznu. Na to čita M. Hórnik list k. Parczewskeho, w kotrymž tutón namjet podawa, zo by so literariski wustaw abo wotrjad za delnjoserbsku řeč a towafstwo za podpjeranje studowacych Serbow pódlu Maćicy založiło. Wobaj namjetaj běštaj wot k. Parczewskeho, kiž hižo je pjenjezy za wudaće přenjeje „Pratyje“ darił, serbscy spisana j a wot přítomnych z radosú pokhwalenaj, wočišćitaj so dalšeho rozřečowanja dla w Serbskich Nowinach k. Smolerja, kiž chce k temu na swój wuložk cirkulary čišćeć a rozesać. Skónčnje předpožiči Hórnik rukopis k. kantora Jórdana z Popoje, zběrku ludowych basničkow z Hornjeje Łužicy. Rukopis so z džakom přijima, ale njehodži so nětko wudać, dokelž M. S. k temu runje srědkow dosć nima.

2) Hłowna zhromadźizna, 31. měrca 1880. Wona wotbywaše so pod předsydstwom k. Smolerja w hosćencu k złotej krónje a bě wot 58 sobustawow wopytana. Po powitanskich słowach předsydy čitaše k. kapłan Róla hłownu rozprawu wo towafstwje. Wudała bě M. S.: 1. šulski spěwnik „Spěwna radosć“ (111 spěwow), wot k. Fiedlerja redigowany, w 6000 exemplarach; 2. protyku „Předženak“ wot k. fararja Raedy a 3. Časopis w 59. a 60. zešiwku z nastawkami wot dr. Pfula, H. Jórdana, J. Wehle, fararja Wjelana, M. Kósyka a redaktora. Jako sobustaw bě zemrjeł 16. decembra 1879 k. faraf Rězbařk w Budyšinku, rodzeny z Běžeje. Njebohi bě horliwy Serb a hladaše jako lokalny inspektor na to, zo by so nabožina w šuli přecy serbski wučila; tež wustupowaše we wšědnym žiwjenju za Serbowstwo. Rozprawnik skónči z tym přećom, „zo by we nas njeprěstało so horić swjate płomjo lubosće k maćernej řeči a k serbskemu ludej a tež zo bychy so wšitcy Serbja wokoło našeje Maćicy zhromadźowali kaž synowje wokoło swojeje maćerje, tak zo by kóždy po swojich mocach a na swojim měsće džělał za wužitk a česć našeho Serbowstwa!“ Do sobustawow M. S. buchu nětko při-

wzaći: kk. kantor Libš z Budestec, wučef Ernst Schreiber tam, wučefka knježna Alwina Pfützec tam, wučef Handrij Smoła w Stróži, wučef Hoker w Hornjej Hórey, gymnasiaľny wučef Dr. Jakub w Draždžanach, kapľan Benedikt Chejnovský w Marijnym Dole, piwařski miřtr Radca z Prěčec, knjeni Urbanowska z Kalisza a wučef Domařka we Wóslinku. Na to rozpraji pokľadnik k. Mjefwa, zo je wob lěto dokhodow byľo 1939 hriwnow 94 pjenjeřkow, a wudawkow 1929 hr. 9 p., tak zo ze zbytkom zamóženje za wudawanje knihow nětko 1023 hr. 21 p. wučinja. Knihownik k. Fiedleř wozjewi, zo je so 34 čisťow wot jednotľiwych dobroćerjow a 41 wot wšelakich towařstwow dariľo. Poslednju rozprawu dawa k. knihiskľadnik Kapleř, po kotrejež je so 5826 knihow našeho nakľada předaľo, sobustawam wudželiľo abo rozdate byľo. Jemu kaž wšěm sobustawnu předsydstwa wupraji so džak za jich prócu. Nětko přistupuje so k namjetam. Sobustaw k. Parczewski čita serbscy swój namjet wo zaľoženju delnjoserbskeho wotrjada při M. S., kiž je po wařnju dotalnych wotrjadow tola móžny, a chce sam po swojich mocach tajki trěbny wotrjad podpjerać. Hdyž bě k. předsyda w mjenje wubjerka za tónle namjet porěčaľ, wustupi k. faraľ Teřnař z Niedy a wita namjet w dlěšej delnjoserbskej řeči z wjesoľosću, zo chcedža Serbja Serbam pomhać. W tym samym duchu řeča hiřće k. faraľ Jenč (delnjoserbscy), k. kantor Jórdan z Popojc, k. faraľ Imiš atd. Na to čita k. předsyda wot njeho zestajene wustawki noweho wotrjada, kotrež so z někotrym přeměnenjom přijimaju, hdyž běchu při jednotľiwych paragrafach hiřće řečeli kk. Imiš, Wjelan, Hórník, Mrózak z Budestec, Mrózak z Hrodziřća, Kocor, Jenč, Parczewski, Jórdan, Dr. Muka, literat Šoľta a snadž hiřće druzy. Nětko so bórzy zapisuje, šťož chce do wotrjada přistupić. Potom rozestaja Hórník, kajku dobrotu je Serbam sławny pólski spisowař k. Józef Ignac Kraszewski wopokazaľ ze zaľoženjom stipendia, kaž je z časopisow a nowinow po cyľych Serbach znate, a staji namjet, zo by tutón dobroćef po § 4 našich wustawkow za čestneho sobustawa wuzwoleny byľ. To bu jenohľosnje a z džakownej sławu přijate a budže k. Kraszewskemu na wosebite wařnje wozjewjene. Druhi namjet je, zo by k. řečnik Parczewski, naš dotalny sobustaw, jako podpjeraľ serbskeho pismowstwa a noweho wotrjada,

tehorunja čestne sobustawstwo dostał. Tež to přiwza so wot zhromadženych a k. Parczewski so serbscy džakowaše. Dale powjedaše k. faraf Imiš wo čišćenju serbskoněmskich bibliskich stawiznow, wopominaše džakownje pjenježnu podpjeru kralowskeho ministerstwa, kaž tež spěchowanje tuteje naležnosće přez k. šulskeho inspektora Dr. Wilda w Budyšinje a k. šulskeho radzičela Grüllicha w Lubiju. Ministerstwu bu wot zhromadźizny džak wotirowany, kotryž ma so jemu přez Dr. Wilda wozjewić. Tež mjenowanymaj inspektoromaj wunjese so sława za jeju přikhilnosć k serbskim šulam. Hdyž so wozjewi, zo je so hižo 40 sobustawow do delnjołužiskeho wotrjada zapisalo, džakowaše so k. Mato Kósyk z Wjerbna hornjołužiskim Serbam a wunjese jim sławu. Nětko wuzwoli so nakhwilne předsydstwo delnjołužiskeho wotrjada: k. faraf Tešnař jako předsyda, k. kantor Jórdan jako pismawjedźer a k. M. Kósyk za knihiskładnika. Předsyda M. S. a runje mjenowani (a tež přitomny k. wučer Latko) chcedza so postarać, zo by založenje wotrjada po delnych Serbach so znate sćiniło a potom definitivne wuzwolenje w Khoćebuzu so stać mohło. Nětko čita M. Hórnik přitomnym postrowjenje wot k. Dr. Sauerweina, w tu khwilu mjez Litwjanami w Lasdehnen přebywaceho, a zdźěluje někotre zajimawe kruchi z jeho lista. Tež rěči so wo předawanju knihow, kiž na składže leža; z tutech ma so nětko zešiwk Pjekarjowych šulskich spěwow po 10 np. předawać (wučerjam za 7 np.). Dale naspominaja so trěbne dary za wotpisk Kocorowych komposicijow. Faraf k. Wjelan slubi dań wot 200 tolerjow, testamentarnje Maćicy hižo wotkazanych, kóždolětnje temu, kiž serbsku knižku za lud spisa. Skónčnje čita hišće k. Parczewski swój namjet wo založenju towarstwa za podpjeru studowacych Serbow, a druzy stajaja namjet na přihot spěwankeho swjedženja. Dokelž pak wobě za Serbow wažnej naležnosći do hłowneje zhromadźizny po prawym njeslušatej, bu přěniša kommissiji (do njeje so per acclamationem požadaja kk. Parczewski, Hórnik, Imiš, Tešnař, Mrózak z Budestec, Mrózak z Hrodzišća, Kubica, Fiedleř, Wehla, Liška, Kocor a Smoleř), druha pak towarstwu „Lumirej“ tudy přepodata. Z čitanjom a podpisanjom protokolla so tuta wažna zhromadźizna skónči. Přitomni buchu hišće, štož chcu přispomnić, na wječornu spěwnu a bjesadnu

skhadžowanku Lumira přeprošeni, kotraž bě tehorunja derje wopytana a w dobrym wopomnjeću wostanje.

· 3) Předsydstwo spózna za zdobne, sobustawej wubjerka, k fararjej Jenčej, k jeho 25lětnemu zastojńskemu jubileju w Palowje 20. meje zbože přeć, štož zo z wotivnej taflu sta, k čemuž bě k. seminarski wyšši wučer Fiedleř spěw wudžěłał.

Votivna tafla ma so tak: Swěrnemu Serbej a wótčincej, wysokodostojnemu knjezej, knjezej Khorli Augustej Jenčej, derjezaslužbnemu fararjej w Palowje, pilnemu přisporjerjej serbskeje literatury, horliwemu wubjerkownikej Maćicy Serbskeje, k Jeho 25lětnemu zastojńskemu jubileju džen 20. meje 1880 předsydstwo a wubjerk M. S.: Smoleř, Hórník, Róla, Mjerwa, Fiedleř, Kapleř, Imiš, Dučman.

Blyšć slěborny jasni džens palowske hona,
Džen w rjeniším swětle tam zeskhadzał je;
Tam z radosću bija wšě wutrobne hrona,
Tam wěncy so pletu a zbožownosć kće;
Klink dušinych harfow tam k njebiesam rži
A lubosć spěw zanoša w džakownosći.

Hlej, Tebje kaž njebieski posoł džens wita
Džen swjatočny, slěbroblyšć woblečeny:
Bóh hižom štwórtstotek Če šćedriwje kita,
Kiž w Božim Ty kralestwje džěławy Sy.
Twój swěrný syw, o kak so zeleni tam
A lubi płód bohaty k wěčnosće žnjam!

Ty zionske murje pak njetwariš jeno,
Tež wótčinstwa plahowař swěrný Ty sy.
Hlej, w Serbach klink lubozny Twoje ma mjeno,
Wšak w lubosći k Serbam Sy njekhabłacy
A ze słowom, ze skutkom njesprócniwje
Jich zbožo a sławu Ty přisporješe.

Duž čestny wěnc džensa tež Maćica staja
Či na hłowu z wutrobnej džakownosću
A přeje: Kaž jandželjo z Božeho raja
Njeh miłosć, měr, radosć Če přewodžēju,
A junu wěnc, kotryž džens slěborny kće,
Či we swětle złotym njech zablyšćuje!

Přepodaće tuteje tafla na swjedženju wobstara k. farar Imiš z přisprawnymi wutrobnymi słowami. Rad přispominamy, zo

běchu tež sobustawy serbskeje duchowneje konferency, kotraž so w Budyšinje skhadźuje, serbski přispěw ćišćeć dali. W tutym so tež jena strofa na džělawosć k. Jenča za Serbowstwo počahuje a rěka takle:

Wosebje so wjeselimy
 A wutrobu sej wokřewimy,
 Zo Tebje naše Serbstwo ma;
 Zo sy Ty tež słužił jemu
 Z tej mocu, kiž Ći Bóh da k temu,
 Zo njejsy wostał z posleda,
 Zo sy Ty bratřik naš
 A jazyk serbski maš.
 Wjele zboža
 Njeh přeje so
 Ći, bratřiko,
 Přez cyłe džakne Serbowstwo!

4) Posedźenje předsydstwa a wubjerka, 14. julija 1880. Přitomni: Smolef, Fiedlef, Hórnik, Kaplef a Mjerwa z předsydstwa, k. Imiš z Hodźija a k. Jenč z Palowa z wubjerka. Dodelž je k. Wendler sen. z towarstwa a potajkim tež z wubjerka wustupił, dyrbi so najprjedy wubjerkownik po statutach wuzwolić; k. Dr. phil. Ernst Muka, gymnasialny wučef tudy, bu jenohtósne do wubjerka požadany a je wólbu po wozjewjenju tež přijal. Dale předpožiči k. předsyda někotre listna nowych bibliskich stawiznow. Na to rozpowjeda so, na kajke wašnje by so spěšniše dopłaćenje šulskich spěwow docpěto. Skónčnje wozjewja Hórnik, zo je Časopisa zešiwk 61. nimale hotowy a zo je z tuteho baseń k. Wehle za rozšěrjenje mjez džěćimi wosebiće woćišćana.

Wučahnył **M. Hórnik.**

Zličbowanje M. S. w 33. léce (1879).

A. Dokhody.

I.	VII.
Zbytk w pokładnicy.	Z předawanja knihow.
Z léta 1878 . . . . . 15. 43.	Z cyła . . . . . 1271. 41.
II.	VIII.
Domwzate kapitale.	Dobrowólne dary.
Vacat.	Alfons Parczewski za dom 30. —
III.	Rentier Hanowski " " 2. —
Daň z wupožčených kapitalow.	Faraf Halabala " " 3. 80.
Z lutowańnje . . . . . 29. 30.	B. H. Szaniawski " " 10. 60.
Z akciow . . . . . 4. 50.	Ščėpan Kamocki " " 3. —
	Karol. Urbanowska " " 4. 24.
	Faraf Jenė za wotpis notow 10. —
	M. Mjerwa " " 5. —
IV.	A. Parczewski sam a wot
Přinoški sobustawow.	druhich za přichodny del-
Wot 55 sobustawow (z nich	njožužiski wotrjad*) . 40. 66.
jedyn 2 m. 50 p.) . . . . . 218. 50.	109. 30.
V.	Rekapitulacia.
Předzapłaćenje.	Staw I. . . . . 15. 43.
Z cyła (hl. Přinoški) . . . . . 36. —	III. . . . . 33. 80.
VI.	IV. . . . . 218. 50.
Dopłaćenje.	V. . . . . 36. —
Z cyła (hl. Prin.), z nich je-	VI. . . . . 255. 50.
dyn na tři léta 7 m. 50 p. 255. 50.	VII. . . . . 1271. 41.
	VIII. . . . . 109. 30.
	Do hromady 1939. 94.

B. Wudawki.

I.	III.
Zapłaćenje wułożka.	Čiše knihow.
Vacat.	Protyka . . . . . 252. —
II.	Wobrazy do njeje . . . . . 99. 75.
Wupožčene pjenjezy.	Časopis č. 58 . . . . . 203. —
Do nalutowańnje na knižki	Spěwna radosć . . . . . 666. 50.
čišto 36 . . . . . 200. —	Kartonowa papjera za Sp.r. 96. —
	1165. 25.

*) Nadrobne kwitowanje wo tym budže w přichodnym zešiwku.

IV.	
Honorar.	
Vacat.	
V.	
Wjazanje knihow.	
Protyka	75. —
Čitanki	38. 74.
Časopis (58, 59, 60)	27. —
	<u>140. 74.</u>
VI.	
Wšelčizny.	
Papjera za protyku	310. 80.
Čiše českich přeprošenjow a wudawki k. Urbánka	45. 50.
Zawěšeenje	18. —
Za regal do knihownje	12. 75.
Za wobłuk votivn. tafle	2. 75.
Za nawěštki	15. 50.
Wotpisk notow	11. 25.
Porto pola pokładnika	1. 5.
Na hamtskim sudže	5. 50.
	<u>423. 10.</u>

Rekapitulacia.	
Staw II.	200. —
” III.	1165. 25.
” V.	140. 74.
” VI.	<u>423. 10.</u>
Do hromady 1929.	9.

Přirunanje.	
Wšitke dokhody	1939. 94.
Wšitke wudawki	<u>1929. 9.</u>
Zbytk w pokładnicy	10. 85.

Zamoženje.	
W lutowni	907. —
Na mačičnym domje po za- płaćenju 53 m. 64 p. hišće	15. 36.
Šěsć akciow na S. Nowiny	90. —
Zbytk w pokładnicy	<u>10. 85.</u>
Z cyļa	1023. 21.

W Budyšinje, 27. měrca 1880.

M. Mjerwa, pokładnik.

Přinoški sobustawow M. S.

W běhu 33. léta zapłaćichu swój přinošk tute sobustawy:

Na 1880: k. wučer Jenč z Draždžan; k. faraf Wjelan z Slepoho; k. wučer Wařko z Myšec; k. gymnasiast Rězak z Bělčec w Prahy; k. Ščěpan Kamocki z Kościelca; katholska bjesada w Jaseńcy; k. řečnik H. Grodziecki z Kališa; k. řečnik Parczewski z Kališa; k. překupe Mjerwa z Budyšina.

Na 1879: k. faraf Imiš z Hodźija; k. wučer Kessler ze Zarěča; k. faraf Mrózak z Hrodzišća; faraf Häselner z Radšowa; k. faraf Mrózak z Budestec; k. wučer Mučink ze Zemic; k. kantor Kocor z Ketlic; k. wučer Rostok z Drječina; k. kapłan Lipič z Kulowa; k. kantor Jórdan z Popoje; k. faraf Kubica z Wjelečina; k. kublef Krostak ze Spytec; k. Dr. med. Lešovský z Hodźija; k. kand. theol. Mättig z Budyšina; k. Młynk ze Zarěča (po 2 m.

50 p.); k. wučef Krawc z Budestec; k. Dr. Sauerweina z Bantelna; k. rentier Hanowski z Budyšina; k. Dr. med. Dučman z Budyšina; k. faraf Renč z Klětnoho; k. faraf Garbař z Kotec; k. wučef Wagner z Bukey; k. wučef Jenč z Draždžan; k. faraf Smoľa z Njebjelčic; k. kan. kap. kantor Šořta z Budyšina; k. kapřan Kubař z Njebjelčic; k. faraf Wjelan ze Slepoho; k. wučef Wařko z Myřec; k. wučef Swoboda w Čechach; k. Dr. jur. E. Kaizl w Prazy; gymnasium w Přerowje; k. faraf Nowak w Hbjelsku; k. kantor Bur z Königshaina; k. stud. theol. Bart z Kukowa w Prazy; k. gymnasiast Delenčka z Kukowa w Khomotowje; k. superintendent Karas z Wojerec; k. professor Gilbert Blažek z Přibrama; k. gymnasiast Rězak w Prazy; k. stud. Libř z Miřoćic w Prazy; k. praeses Łusčanski w Prazy; k. Adam Keller z Wařawy; k. Šěřpan Kamocki z Kořcielca; k. překupe Handrij Lorenc z Budyšina; k. faraf Jenč z Palowa; k. stud. theol. Kilan z Łusča we Würzburgu; k. faraf Raeda z Muřakowa; k. kapřan Skala z Ralbic; k. wučef Garbař w Psowjach; k. młynk Hajnica z Bukojny; k. faraf Góř z Rakec; k. H. Grodziecki z Kališa; k. překupe Mjerwa z Budyšina; Jednota w Khrósěicach; faraf Raeda z Barta; k. kantor Liřka z Hodžija.

Na 1878: k. faraf Rězbařk z Budyřinka; k. kantor Kocor z Ketlic; k. faraf Sykora w Smělněj; k. wučef Kral na Sokolcy; k. wučef Wagner z Bukey; k. faraf Smoľa z Njebjelčic; k. kan. kantor Šořta tuďy; k. faraf Jakub z Njeswaćidřa; k. wučef Wařko z Myřec; k. Dyřkant w Čornym Kosteleu; k. Holík w N. Broďze; k. N. Šřastný w Časlawje; k. Dr. jur. Jablonský tam; k. sekretaf Zelina tam; k. Dr. jur. Kaizl z Prahi; k. superior Buk z Draždžan; k. senior Kučank; k. stud. Bart; k. superintendent Karas z Wojerec; k. Rězak w Prazy; k. Lorenc tuďy; k. faraf Raeda z Muřakowa; k. kapřan Skala z Ralbic; k. wučef Garbař w Psowjach; k. faraf Raeda w Barće.

Na 1877: k. Rězbařk; k. stud. jur. Kral z Lipska; k. kantor Kocor; k. faraf Smoľa; k. kan. kantor Šořta; k. faraf Jakub; k. Wařko; Umělecká Beseda w Prazy; k. senior Kučank; k. superint. Karas; k. Lorenc; k. faraf Raeda z Barta.

Na 1876: k. Lipič; k. Jakub; Umělecká Beseda; k. Karas; serbski seminar w Prazy.

Na 1875: k. Lipič; k. fabrikant Felfel z Pardubic; k. lékařník Lernet tam; k. kaplán Hejzlar tam; k. Dr. jur. Jonák tam; Um. B.; k. Karas; s. seminar.

Na 1874: k. Młynk w Zarěču; k. Waŕko; k. k. Felfel, Lernet, Hejzlar, Jonák z Pardubic; Um. B.

Na 1873: k. Młynk; k. Wagner; k. Waŕko; Um. B.; k. faraf J. z P.; k. K. A. F.

Wozjewjenje.

Po prjedy podatych zapisach je M. S. dale wudała:

- 65) Břěnja čítanfa (fibla), wot J. Bartka.
- 66) Břotŕfa na lěto 1878. (Wot Raedy.)
- 67) Towaršny spěwnik za serbski lud. Zestajał K. A. Fiedlef.
- 68) Břotŕfa na lěto 1879.
- 69) Břotŕfa na lěto 1880.
- 70) Spěwna radosć. Zběrka šulskich spěwow.

Přispomnjenje. Njeje-li tón abo druhi z česćenych sobustawow spisy nakłada M. S. dostał, njech to wozjewi z podaćom swojeje adressy.

Prjedawše spisy M. S. w nowym, znajerjam słowjanskich ryčow lohecy přistupnym prawopisu su hišće na składže:

1) Časopis Maćicy Serbskeje. Dotal 61 zešiwkow abo kóždolětnje dwaj po 75 np.

2) Łužiski serbski słownik. Pod sobuskutkowanjom H. Seilerja a M. Hórnika spisany wot Dr. Pfula. 1857—1866. 12 m.

3) Pěseń wo zwonu wot Schillera, zeserbšćena wot H. Dučmana. 1859. 20 np.

4) Šěsć spěwow serbskich za tenor abo sopran z přewodom fortepiana wot K. A. Kocora. 1861. 1 m.

5) Hornjołužiska serbska ryčnica na přirunowacym stejišću. Spisał Dr. Pful. Zešiwk I. Zawod. Zynkosłow. 1862. 1 m. 50 np.

6) Wěnc narodnych spěwow Hornjo- a Delnjołužiskich Serbow z přewodom fortepiana wot K. A. Kocora. 1868. 1 m. 50 np.

Ze spisow stareju prawopisow (evangelskeho a katholskeho) su hišće na skladže:

- 1) Jezus we Domi Pobožnych. Schtyri Prjedomanja se Sawostajenstwa S. Lubenskeho. 1847. Druhi wudawak 1858. 40 np.
- 7) Dobroty, Džiwj a Szudy bože nad israelskimi Džjeczimi. Wot K. N. Sencza. 1849. 50 np.
- 12 a 22) Selenška a jeje wobydlerjo. Wot K. N. Sencza. 1850 a 1853. Dwaj dželej. 90 np.
- 14) Wumjenkar aby: Hdžež ma wlohu, tam rosže. Powedancžo sa lud wot Dr. Pšula. 1851. 25 np.
- 16) Wotroha krala Jana habo zawožeńo czérkwitžki na Luboborku. Z tžejkoho wot Mikławawšcha Čžeža. 1851. 25 np.
- 17 a 23) Boža krafnosž we stwórbi. Wot S. W. Mucžinka. 1851 a 1854. 50 np.
- 18) Nadpad pola Bufež. 1852. 25 np.
- 20) Khrystof Kolumbus. Wot Dr. Sommera. 1853. 25 np.
- 24) Pšchedženak. Protyka na I. 1855—1880. Wot R. Raedy. Kóžda po 25 np.
- 25) Medžela. Krónowany spiž wot Schwerina. 1855. 25 np.
- 28) Wosobné Dar za Kžesčijjanow. Wot M. Buča. 1856. 25 np.
- 29 a 36) Spěwy sa serbske schule. Wot kantora Pšekarja. 1856 a 1860. 20 np.
- 31) Kšichžne wójny, serbskemu ludej powedane. 1857. 25 np.
- 35) Jakub abo Bože šlowo dyrbi w czloweku žiwjenje dostacž. Wot K. Kulmana. 1859. 18 np.
- 40) Robinson. Njane powjedancžo, wošebje sa młodych ludži. Wot K. Kulmana. 1862. 50 np.
- 42) Napoleon I. a jeho wójny. Sa lubych Šerbow spišak S. N. Bohonč. 1863. 60 np.
- 45) Oberlin. Jeho žiwjenje a skutkowanje atd. wučerpač Jan Bartko. Prěni šeschwak. 1865. 25 np.
- 47) Najwuzitniški pšchedželjo ratařstwa a hajnistwa bjes swěrjatami. Pšchedožik M. Rostok. 1866. 60 np.
- 49) Wěncžt fjaklow abo šěrta mojich powjedancžkow. Wot S. W. Mucžinka. 1867. 30 np.
- 52) Michal Budak, jeho žiwjenje a wotkasanje atd. 1868. 8 np.
- 53) Sahrodnistwo. Prěni džel: Šsadoma sahroda. 1869. 40 np.
- 56) Šso swoni měr! Wot Seilerja. 1871. 25 np.
- 59) Šswěrnaj šušodaj. Powjedancžo wot Mucžinka. 1873. 24 np.
- 63) Ernst a Albert, rubjenaj saksonšaj prynžaj. Wot Šordana. 1876. 30 np.

Pismowstwo a spisowarjo delnjołužiskich Serbow.

Wot (1548) 1574—1880.

Ze zběrat *K. A. Jenč.*

Přełožk a wotčiše zakazany!

Plód třicecílětneho zběranja a přepytowanja přepodawam z tutym słowjanskemu čitařtwu. Hižom w léce 1849, jako hišće w Lipsku študowach, započach po tym, zo běch ze zhromadźowanjom hornjołužiskeje serbskeje literatury nimale hotowy, knihi a pisma delnych Serbow zběrać a přepytować. Bě pak to hišće wobćežniše džěło, hač přepytowanje hornjoserbskeje literatury. Za hornjołužiskich Serbow běchu so mjenujcy tola hižom w zařdženym lěstotku derje zaslužbni mužojo namakali, kiž běchu sebi dali zběranje, zestajenje a wopisanje hornjołužiskich serbskich knihow; kaž tež załožowanje serbskich knihownjow naležane być. Tajcy mužojo běchu duch. Knauth, duch. Körner, duch. Ponich w Malešecach a druzy, wot kotrychž mamy zapisy serbskich knihow, tež duch. Pjech, kiž je serbsku knihownju při michašskej cyrkwi w Budyšinje załožił a sobustawy lužiskeho předařskeho towařstwa w Lipsku, kiž mějachu tam swoju serbsku knihownju. A w nowišim času běchu zaso duch. Ponich w Łuču a duch. Krügař w Poršicach nimale dospołne zapiski hornjołužiskich serbskich knihow wudžěłali a nowiše serbske knihownje běchu so załožiłe wot serbskeho gymnasialneho towařstwa w Budyšinje a wot Maćicy a mnohosć serbskich pismow a knihow bě so do nich nahromadžiła. To wšo polóži mi zeznaće a přepytanje teho, štož bě so něhdže hač do lěta 1840 w hornjoserbskej ryči pisało a wudało. Temu napřećiwo njemějachu delnjołužiscy Serbjo hač do lěta 1849 ani jeničku serbsku knihownju, do kotrejež budžiše jenož něšto z jich literatury zhromadźene było a hakle w léce

1849 počachu serbscy gymnasiastjo w Khoćebuzu při gymnasiju tam serbske knihi hromadžować. Tež w druhich knihownjach namakach jenož mało z delnjoserbskeje literatury, najwjacy hišće w Ponichowej knihowni při serbskej cyrkwi w Budyšinje, w lipcéanskej knihowni serbskeho přědafskeho towařstwa tam a w knihowni towařstwa wědomnosćow w Zhorjelcu. Runje tak hubjenje stejese tež ze zapiskami delnjołužiskich knihow. Namakach tajkich jenož mało, a hdžež je namakach, běchu te same tak krótke, zo mje na žane wašnje spokojić njemóžachu. Najstarši tajki zapis ma Hauptmann w prjedyryči k swojej delnjołužiskej ryčnicy z lěta 1761. Ale kak mało wjedžiše tón! Wón praji: „In unſerer Nieder=lauf. wend. Sprache iſt gar curta ſupellex, ein kleiner Borrath. Wir haben etwa Gottlieb Fabricii neues Teſtament, beſſen und Chriſtoph Gabriel Fabricii Catechiſmus, M. Willens Psalter und Sprach, Kneſchki compendiolum theologicum, und welches ich zuerſt nennen ſollen, weil es 150 Jahre alt iſt, Enchiridion Vandalicum d. h. der kleine Catechiſmus Lutheri aus dem Teutſchen in Wendische Sprache gebracht durch Andream Tharaeum Muscoviensem, weil. Pfarrn zu Friedersdorf im Storſowſchen Kreiſe, Frankfurt a. d. Oder 1610, welches aber in ſehr wenigen Händen mehr iſt.“ To je wšo, štož Hauptmann wjedžiše, wón ani Albina Mollera a jeho spěwařske a katechismus z lěta 1574 njeznaješe. Runje tak krótke a njedospołne běchu druge zapiski delnjoserbskich knihow, kiž mi po času před woči přińdžechu. Tajke zapiski namakach pola Šafařika (Geſchichte der ſlav. Sprache und Literatur. 1826, str. 186), w prjedyryči k domacnym prjatkajskim knižkam wot Schindlera (Barlińu 1829) a w dwěmaj staršimaj knihomaj wot delnjołužiskeho duchowneho Lademanna w Módtěj pola Khoćebuza, pod napismami: Kirchengeschichte der Stadt und Herrſchaft Cottbus. Cottbus b. Rühn 1798 a: Nachricht von den Kirchen und ihren Lehrern zu Cottbus und der dahin gehörigen Diöces. Guben b. Brückner 1799. Ličba najstaršich delnjołužiskich knihow je tež sobuzapisana wot Knautha do jeho zapisa serbskich knihow (Derer Sorbertwenden Kirchengeschichte. 1767) a wot Körnera (Philologisch=kritische Abhandlung von der Wendischen Sprache. 1766). Druhe zapiski mi w lěće 1849 hišće znate njeběchu. Tehodla podach so tehdom jako

študent sam do delnjeje Łužicy a slědźach tam přeni króć wot Złeho Komorowa hač do Błótow dele w cyrkwjach, na farach, pola wučerjow a knihiwjazarjow a t. d. za serbskimi knihami a nadeńdźech tež wšelake mi hišće njeznate w Złym Komorowje, w Ranju, w Módłej, w Khoćebyzu, w Dešnj, w Bórkowach a w Pienju. Při tutym mojim přenim pućowanju po delnej Łužicy poradzi so mi tež, bjez gymnasiastami w Khoćebyzu serbske towarstwo załožiť a serbskich młodźencow tam študowacych za załoženje serbskeje knihownje zahorić. Za tuto towarstwo, kiž so „Łužyca“ mjenowaše, zestajach potom přeni króć dospołniši zapis delnjołužiskich serbskich pismow, na kotrehož wudospołnošćenju sym potom hač do lěta 1879 dale džětał. W lěće 1852 přesydlch so jako kandidat duchownstwa a domjacy wučef na khwilu cyle do delnjeje Łužicy a to do Lindowa pola Drjewka. Wot jow přepytach bližšu a dališu wokolnosť a namakach wosebje w Pricynje pola tamnišeho fararja Broniša wšelake mi hišće njeznate wěcy. Jako běch pozdžišo so zaso do hornjeje Łužicy wrócił a domjace wučerstwo w Barće na so wzał, podach so w lěće 1854 hišće junkróć do Delan a přińdźech hač do Lubnjowa a do Błótow, z wotkelž zaso rjane zběrki sobu domoj přinjesech. Bjez tym běch tež dospołniši zapis staršeje delnjołužiskeje serbskeje literatury wuslědźił, kotryž je něhduši senator w Khoćebyzu Dr. Křesćijan Khorla Gulda w starym lužiskim magacinje z lěta 1785 na stronje 211 a 230 sobu džělił a to pod napismom: Versuch eines Verzeichnisses der in der Niederlausitz-Bendischen Sprache zum Druck beförderten geistlichen Schriften, so viel davon bekannt worden. Tón samy jeho nastawk namaka so tež wotćišćany w jeho: Gesammelte Nachrichten zur Geschichte der Stadt und Herrschaft Cottbus. Görlitz 1786. 1. Stück, Seite 11—17. Bohužel dosaha tutón zapis, kiž je hewak najdospołniši wot wšitkich, jenož hač do lěta 1785. Štož je pozdžišo wušło, sym tehodla hakle wšitko sam zestajjeć dyrbjal.

Delnjołužičenjo su prjedy serbscy pisać započeli, hač horni Serbja. Započatki jich literatury dosahaju hač do časa reformacije. Jich přeni rukopis, Jakubicowy přełožk noweho testamenta, naspomnjeny hižom wot Šafařika w jeho słowjanskim narodopisu (w Prahy 1842), je z lěta 1548, jich přenje ćišćane serbske

knihy su z léta 1574. Tesame wuńdžechu potajkim 23 lét prjedy, hač přenje znate hornjoserbske knihy. Na jedyn druhi delnjołužiski rukopis ze XVI. létstotka, na přeložk psalmow w knihowni Wolfenbüttelskej spomina tehorunja Šafařík na 106. stronje swojeho słowjanskeho narodopisa, tola njewěmy z wěstosću prajíc, hač je tón samy woprawdže serbski, abo hač njeje, kaž je něhdy wolfenbüttelski bibliothekar njeboh Dr. Lótzej w Lipsku pisał, jenož windiski abo słowinski přeložk.*) Zo pak su delnjołužiscy Serbjo hižom krótko po reformaciji ze słowjanskim pismowstwom znaći byli a při pobrachowanju serbskich knihow při božich službach česku bibliju a t. d. trjebali, wo tym swědči po powjedanju stareho lužiskeho časopisa (*Destinata liter. et fragmenta Lusatica*. 1738. I. str. 808.) stara česka biblija, kiž so w prjedawšej serbskej cyrkwi w Rašću (Breschen) pola Baršća khowa. Tež Jakubicowy rukopis swědči wo tym, zo je tutón najstarši delnjołužisko-serbski literat z českim pismowstwom znaty był. Delnjołužiski serbski wokrjes bě tež w tamnym času, w kotrymž tam Jakubica, Moller a druzy serbscy pisać započachu, wjele dlěši a šěrši, hač hornjoserbski a dosahaše hač do Storkowa a Bježkowa dele a wopřimaše wulke džěle nětčičeho žarowskeho, gubinskeho, kalawskeho, lubinskeho, haj samo lukojskeho wokrjesa. A štož serbske duchownstwo nastupa, dha na tajkim hišće w poslenim létstotku delnym Serbam pobrachowało njeje. To spóznamy z toho, zo je w hornych Łužicach mało ewangelskich cyrkwjow, při kotrychž njesu w zapisku jich fararjow tež delnjołužiscy Serbjo zapisani. A tola, kak khudobna je delnjołužiska serbska literatura zawostała a kak jara je so wona wot hornjoserbskeje přesěchny ćdała! A kak jara je so tamna něhduša wulka mnohota delnjoserbskich wosadow w běhu třoch létstotkow pomjeńšila! Zwotkel to přińdže a što je na tym wšěm wina? To wupytać, k temu su hišće specialne přepytowanja nuzne.

Jako ja w léce 1849 přeni króc po delnych Łužicach pućowach a sebi tam swoje zapiski činjach, nadeńdžech tam hišće 32 serbskich wosadow, kiž mějachu tehdom svojich serbskich duchownych, wot kotrychž so jim bože słowo w jich cyrkwjach serbscy přédowaše. Tajkich serbskich duchownych naličich

*) Je delnjoserbski, přir. Časopis českeho Musea, 1838 str. 416. — Red.

tehdom 36. W kalawskim wokrjesu mějachu serbskich duchownych a serbske bože služby wosady Lubnjow, Wětošow, Malin (z Rašynami), Střeńc (z Wjelcej), Rań (ze Suchim Gozdom), Zły Komorow a Łuta. Město Zły Komorow same z jenej filialu měješe trochu serbskich duchownych, džensniši džeń nima žaneho tajkeho wjacj a wot druhich runje mjenowanych wosadow kalawskeho wokrjesa maja jenož hišće Wětošow, Malin, Střeńc a Rań serbskich fararjow. W hródkowskim wokrjesu namakach 1849 serbskich duchownych w Jasenju, w Třadowje (z Klěšnikom), we Bukowje, w Hródku, w Lěšćach, we Łojowje a w Sywiku. Džensniši džeń mataj tam jenož hišće Łojow a Lěšće serbskeju fararjow. Khoćebuzski wokrjes bě 1849 hišće we wšitkich swojich wosadach ze serbskimi duchownymi derje zastarany a běchu tam tajcy: dwaj w Khoćebuzu a dwaj w Picnju a po jenym w Bórkowach, w Hochozach (z Prjawozom), w Janšojcach, we Wjelikim Liškowje (z Klinku), w Górnjonowje (ze Žargonom), we Korjenju, we Módleju, w Dobrynje, w Gogołowje (z Hagnowom), we Skjarbosću, w Lutolu (z Lubosćom), we Gołkojcach (z Gołbinom), w Popojcach (z Křišowom), we Werbnyje, we Brjazynje (ze Smogorjowom) a w Dešnje (ze Žyłowom). Hač runje su wšitke tute wosady w Khoćebuzskim wokrjesu džensniši džeń hišće serbske, dha su tam tola w Módleju, w Skjarbosću, w Lutolu a jeli so njemolu tež w Liškowje w nowišich časach serbske přědowanja zašće, dokelž tam nětčiši fararjo serbscy njemóža. A bohužel hrozy tam wjele wosadam za krótki čas hižom runy wosud, dokelž je wulki džěl tamnišich serbskich fararjow hižom wobstarny a młodži, serbskeje ryče mócní kandidaći tam njejsu. Tak ma cyłe delnojołužiske Serbstwo tu khwilu, dokelž je tež popojski farar Markus přěd krótkim wumrjeł a serbska wosada w Khoćebuzu so podarmo prócuje, swojeje ryče mócneho diakona dostać, jenož 20 serbskich duchownych, wot kotrychž pak nimale žadyn na polu serbskeho pismowstwa džělawy njeje, přetož farar Tešnař, kiž je w nowišim času wjele serbskeho pisał, je hižom přěd lětami ze Serbow do Němcow přesadženy. Bjez duchownymi přědawšeho časa mjenujemy jako zastupjerjow delnojołužiskeje literatury a najpilnišich spisowarjow Bohumiła Fabriciusa, inspektora w Khoćebuzu, Mag. Jana Ludwiga Willu, fararja w Brazynje,

Pomhajboha Khrystaluba Frycu, fararja w Khoéebuzu, jeho bratra Jana Bjedricha Frycu, fararja w Gołkojcach a Jana Sigismunda Bjedricha Schindlerja, wyššeho fararja w Picnju. Delnjołužiscy serbscy wučerjo su hakle pozdže serbscy pisać započeli. Přeni wot nich bě David Bohuwěr Kopf, wučer w Popojcach (pozdžišo w Barlinje), a tu khwilu pisataj najpilnišo Křesóijan Šwjela, wučer w Skjarbosóu a Hendrich Jórdan, wučer w Popojcach. Wot mužow drugeho powoľanja, wot ratarjow a t. d. njejsmy hač do najnowišeho časa ničo namakali, zo budžichu što pisali a Mato Kósyk z Wjerbna je w tutym nastupanju přeni, kiž je lětsa z jennym serbskim spisom na zjawnosć wustupił.

Hdyž delnjołužiske knihi a spisy po jednotliwych čisłach hromadu zličimy a wšě jednotliwe khěrluše a lećace łopjena přiwozmjemy, njenaličimy tola wjacy, hač něhdže 115 čisłow. So samo wě, zo při tym wot kóždych knihow jenož přeni wudawk jako samostatny spis wobhladujemy. Najwjacy wudawkow liča drje wjetše serbske spěwařske knihi a Frycowa „hórdnunga togo strowja“. Tež nowy testament je wosebje w zařdženym lěstotku husóišo nowe wudawki dočakał, w tutym hakle tři. Cyła biblija w jenych knihach je so hakle dwójcy wudała. Wjetšina delnjołužiskich knihow je so jenož po jennym nakładže čišćała.

Hdyž 3—5 čisła wuwozmjemy, su wšitke delnjołužisko-serbske knihi nabožneho woprijeća a zwjetša za šulu, za cyrkej abo za domjacu nutrnosć spisane. Za zabawu abo za powučenje ze swětnych wědomnosćow njenamakamy skoro ničo. Něhdže dvě powjedančcy, jedyn mały časopis a jene knižki z hospodářstwa dyrbja w tutym nastupanju wšo zarunać. Zo je nimale wšitko z němskeje ryče přeložene, ze słowjanskich z cyła ničo, móže sebi kóždy, kiž delnjołužiske wobstehenja znaje, sam myslić. Z łaćanskeje ryče su jene, originalne lědom 20—25.

Čišćała su so delnjołužiske knihi we wšelakich městach delnjeje Łužicy, kaž tež z wonka teje sameje. Najstaršej knizy staj w Budyšinje a w Frankfurće čišćanej. Potom dvě w Korjenju na farje, hdžež běše sebi tamniši farař Fabricius 1706 sam serbsku čišćerňu zasołił. Późniše knihi čišćachu so w Khoéebuzu, w Gubinje a w Lubinje. 1797 čišćachu so jene w Brodach a 1798 a 99 někotre přédowanja we Wittenbergu. Wot

lěta 1824 sem je so wjele serbskich knihow w Barlinje ćišćało a wot 1842 sem w Hródku. Hišće pozdžišo su so tež w Bar-menje, w Halli (nowa biblija), we Wojerecach a w najnowišim času zaso z nowa w Budyšinje delnjołužisko-serbske knihi ćišćałe.

Štož prawopis nastupa, dha su delnjołužiscy Serbja wot wšeho spočatka sem němski přijeli a jón tak derje hač móžno na serbsku ryč naloželi. Jich přeni spisaćeljo Jakubica, Moller, Thara, Choinan a t. d. su hišće při nałożenju jednotliwych pismikow jara njewěsći a khablaći. Wot Fabriciusa sem počina prawopis wěsćiši być. Tola pisaše, hač do najnowišeho časa kóždy delnjołužiski spisowar po samsnym dobrozdaću a měješe tehodla tež swoje samsnosće a wosebitosće. Najlěpši prawopis, kiž měł so po našich myslach za delnju Łužicu wobkhować, zda so nam tón być, kotryž Tešnar w svojich nowišich spisach nałožuje. Z łaćanskimi pismikami a w słowjanskim prawopisu je so hač dotal jenož mało ćišćało a štož je so w tajkim prawopisu wudało, su Hornjołužičenjo přepisowali a do ćišća wobstarali.

Serbska ryč w delnjołužiskich serbskich knihach je hač do najnowišeho časa hubjena dosć, wšelako skažena a poľna germanismow. Hdyž wopomnimy, zo běchu najpilniši spisowarjo serbskich knihow w zańdženym lětstotku, Fabricius, Hauptmann, Willa rodzeni Němcy a zo tež Frycaj, Schindler a druzy nihdze žadyn nastork a žanu składnosć njemějachu, serbsku ryč hłubje zeznać a študować, abo ju z druhimi słowjanskimi sotrami přirunać, dha so temu džiwać njemóžemy, zo pismowsku ryč delnjołužiskich knihow tak zanjerodženu a skaženu nadeńdzemy. Khwalobne wuměnjenje čini tu ze staršeho časa Frycowy překožk stareho testamenta, kiž móže so mutatis mutandis klassiski mjenować a na kotryž je njeboh Fryca wšu prócu nałožil. Najnowiši spisowarjo delnjoserbskich knihow su so prócowali čisćišo a bóle w duchu serbskeje ryče pisać a su tež w tutym nastupanju wosebje Tešnarjowe knihi derje spisane.

Zo je delnjoserbska literatura přez tři sta lět tak přez měru khuda wostała, přińdze po našim přeswědčenju wosebje z teho, zo ji wot wšeho spočatka sem te podpjeranja pobrachowachu, kiž su so hornym Serbam ze wšelakich stronow w běhu zańdženych lětstotkow dostałe. Hornjołužičenjo mějachu swoje krajne

stawy, svojich Gersdorfow a druhich zemjanow, kiž so za nich starachu, serbske knihi přeložować dawachu a čišć tych samych płaćachu. Hornjołužičenjo mějachu tež swoje towarstwa študowacych Serbow we Lipsku a we Wittenbergu, hdžež so jich přichodni wodžerjo, pastyrjo a spisowarjo hižom zahe z maćérnej ryču znaći činić pytachu. To wšo pobrachowaše našim delnym bratram. Krajne stawy delnjeje Łužicy njejsu ani wudaće jeneje serbskeje knihi podpjerali a wot delnjołužiskich zemjanow wěmy jenož jeneho jeničkeho mjenować, kiž měješe wutrobu za svojich serbskich poddanow a sobukrajanow a je něšto za jich duchowne rozwučenje přez serbske knihi činił. Bě to knjez nad Korjenjom pola Khoćebuza, kralowski pruski wyšši hońtski mištr z Pannewitz, kiž sebi w léce 1706 ze svojim fararjom Fabriciusom na to myśleše, kak by so najlěpje hodziło, duchownej nuzy serbskeho luda wotpomhać a jemu knihi w maćérnej ryči do rukow dać. Wón pomhaše tehodla Fabriciusaj při založenju serbskeje čišćefnje w Korjenju a dari k temu sam dobry přinošk. Jemu a jeho prócowanju měješe so drje tež Fabricius džakować, hdyž pozdžišo k wudaću swjeho noweho serbskeho testamenta wot pruskeho krala Bjedricha I. nahladny pjenježny dar dosta. Kak wjele je dostał, njeje nihdže naspomnjene. Tutón dar wot najwyššeje krajneje wyšnosće bě za dołhe, dołhe lěta přeni a jenički dar, kiž bě so jenemu delnjołužiskemu spisowarjej k jeho podpjerje dostał. Hakle w léce 1828 sčěhowaše jemu druhi, přetož Schindler spomni w prjedyryči k svojim předařskim kniham na to, zo je pod 14. oktobrom 1828 kralowski reskript dostał, w kotrymž pisane steješe: „In Rücklicht Ihrer Bemühungen um die Erbauung der wendischen Unterthanen in ihrer Sprache wurde Ihnen eine außerordentliche Unterstützung von 100 Thalern zu Theil.“ To bě zaso za dołhe lěta poslenja podpjera ze strony krajneje wyšnosće, kiž so wudawarjam delnjoserbskich knihow dosta a hakle w léce 1860 poskići ministerstwo w Barlinje tehdomnišemu nižšemu fararjej Tešnarjej w Khoćebužu teho runja pjenježny dar, zo móžeše so do Barlina podać a tam k porjedženju noweho wudawka serbskeho noweho testamenta Jakubicowj rukopis na kralowskej knihowni přirunać. Tutón nowy wudawk serbskeho noweho testamenta bu 1860 w Barlinje za pjenjezy britiskeho

bibliskeho towarstwa čišćany, kiž bě hižom w lětach 1822 a 1824 pruskemu hłownemu bibliskemu towarstwu w Barlinje summu pjenjz k wudaću cyłjeje delnjoserbskeje biblije přepodało. To same pruske bibliske towarstwo da w léce 1868 cyłu delnjoserbsku bibliju z nowa w Halli čišćeć. Britiske bibliske towarstwo a pruske bibliske towarstwo w Barlinje stej potajkim wudaće serbskeje biblije podpjeralej. Hdyž k temu hišće přiwozmjemy, zo je barlinske hłowne towarstwo za wudawanje natwarjacych pismow w pruskich krajach w lětach 1837—41 a tehорunja wupperthalske towarstwo za wudawanje runych pismow w lětach 1858—60 někotre svojich traktatow do serbskeje ryče přeložiť a čišćeć dało, dha mamy wšo, štož je so hdy k podpjeranju serbskeho pismowstwa w delnych Łužicach wot wonkach stało, hromadu a nam zbywa jenož hišće, na to spomnić, što su delnołužiscy Serbjo jako lud sami k temu činili, rozwijeće a wobohaćenje jich literatury podpjerać. A što mamy tu do stawiznow pismowstwa delnołužiskich bratrow zapisać? Ach kak mało, kak mało! Jenož junkróć bě so serbski lud delnjeje Łužicy w tutym nastupanju ze swojeho duchowneho a narodneho spanja zhrabał. Bě to w léce 1850, w kotrymž so w Khoćebuzu pod předsydstwom knjeza ryčefkublerja a tajneho radźičela z Werdeck nad Skjarbosćom a pod nawjedowanjom někotrych serbskich duchownych a wučerjow „serbske towarisťstwo nižnjeje Łužicy“ załoži. Wone zestaja sebi swoje wustawki w serbskej a němскеj ryči, pozběhny so na něhdže 50 sobustawow, wuda štyri małe brošurki za lud a zańdže potom po lědom pođralětnym wobstaću zaso, dokelž drje wot započatka sem w nim žadyn prawy swobodny serbski duch knježił njebě. Po jeho zańdženju zapadny serbski lud delnjeje Łužicy z nowa do čim wjetšeje a hłubšeje narodneje womory a lěnosće, z kotrejež chce jón hakle nětko zaso, w léce 1880, přez wosebite prócowanje čescěneho knjeza ryčnika Alfonsa Parčewskeho, rodženeho Polaka, załoženy „dolnołužyski wotrěd Mašicy serbskeje“ wubudžeć. Nowy wotrěd je sebi dweju horliweju serbskeju wótčincow z delneje Łužicy za swojeju předsydow wuzwolił, fararja Tešnarja w Niedze a wyššeho fararja Rochu we Wětošowje a je tež hižom bohate připóznaće pola serbskeho luda tam namakał a tehodla nadźijemy

so tež, zo budže wobstawać, zo wšě njepřećelstwo z Božej pomocu přewinje, so pozdžišo do samostatneho literaŕskeho towaŕstwa za serbsku delnju Łužicu přewobroći a zo budže z bohatym duchownym žohnowanjom za tamniše Serbstwo skutkować, štož jemu w bratrowskej lubosći hač najwutrobnišo přejemy.

A. Zapis delnjołužisko-serbskich knihow.

I. Ryčnicy.

1) *Nieder-Lausitzische Wendische Grammatica das ist Möglichste Anweisung zur Erlernung der Nieder-Lausitzischen Wendischen Sprache* verfertigt von M. Johann Gottlieb Hauptmann. Vitteb. Sax. Pastore in Lübbenau. Lübben, gedruckt und verlegt bey Johann Michael Oriemeln. 1761. Najprjedy zajimace předstwo, w kotrymž Hauptmann to a tamne ze stawiznow delnjołužiskeje serbskeje ryče podawa a na serbske knihi, jemu znate, spomni. Tute předstwo skónči so z němskim spěwom z Tharoweho serbskeho katechisma wotćišćanym. Potom ryčnica a přidawk, 490 stronow. W přidawku mjena serbskich wsow a městow, serbske přistowa a němsko-serbski słownik.

2) *Linguae Vandalicae ad dialectum districtus Cotbusiani formandae aliqualis Conatus . . . .*, quem exponit Johannes Choinanus Cotbusiensis, nunc temporis Pastor in Lübenaw. M. DCL. Rukopis, wot kotrehož so jara stare wotpismo na 216 stronach in folio w serbskej knihowni khoćebuzskeho gymnasia, druhe wot Dr. Lótzty w Lipsku 1862 dokonjane w maćičnej knihowni w Budyšinje namaka, poslenše 782 stronow in quarto. Druha recensia tuteje ryčnicy ma napismo: *Linguae Riphaticae ad artis ritus directae et a dialectis secretae aliqualis Conatus*. Z poslenšeje recenzijskeje je prof. Dr. Tschirner, něhdy direktor khoćebuzskeho gymnasia přeni džěl w programmje khoćebuzskeho gymnasia, jutry 1859 wotćišćeć dał. Cyły rukopis je farař Hórník w Budyšinje wopisał, wědomnostnje wobdžěłał a z njeho tež serbsko-němski słownik zestajał w I. zešiwku Časopisa Maćicy Serbskeje 1876.

3) *Wendische Sprachlehre nach dem niederlausitzischen Dialect*, geschrieben von Johann Friedrich Friße, Prediger zu Kolkwitz bei

Cottbus. Rukopis kónce zařdzeneho lětstotka pisany,*) kotrehož original so nětko w knihowni Maćicy Serbskeje w Budyšinje khowa. Tón samy je na 38 listnach in folio spisany a liči 112 paragrafow. Ryčnica je džělena do třoch džělow, tola zda so, zo třeći džěl (syntaxa) njeje cyle wuwjedzeny, přetož štwórtý staw tuteho džěla „von der Folge der Wörter“ ma jenož jedyn jenički (112.) §. Wotpismo Frycoweje ryčnicy wobsedźi knihownja serbskeho seminara w Praze ze zawostajenstwa sławného Dobrowskeho, kiž bě Frycowy literarny přećel a sebi z nim dopisowaše. Tuto wotpismo Frycoweje ryčnicy je wopisane wot fararja Hórnik w druhim zešiwku našeho Časopisa 1856/57 a je po tutym wopisanju hišće njedospolniše, hač original.

4) Kurze Anleitung zur wendischen Sprache nebst einem kleinen Wörterbuche. 1746. 8. Rukopis, kiž bě něhdy we wobsedźenstwje Dr. Antona w Zhorjelcu a je tež najskerje wot tuteho přećela serbskeje ryče spisany. Z jeho knihownju připadze tutón rukopis po jeho smjerći towarštwu wědomnosćow w Zhorjelcu a khowa so nětko w zběrkach tuteho towarštwu. Na njón spomni tež Šafařík: Geschichte der slav. Sprache und Literatur. Ofen 1826. str. 486.

5) Dobru delnjołužisko-serbsku ryčnicu w němskej ryči w dwěmaj kwartantomaj spisanu je tež w rukopisu zawostajil njeboh farar Moric Hermann Albert Ebert w Hrodzišću. Wón je tu samu z wulkej prócu spisał, jako bě wokoło lěta 1860 duchowny lutherskeje wosady w Debsku pola Khoćebuza a tam serbsku ryč wuknješe. Tak wjele, hač wěmy, ma tutu ryčnicu nětko farar Imiš w Hodźiju.

6) Głosownia Dólnołužyckiego Języka napisana przez Aleksandra Petrowa. 1874. Pólski spis, wosebity wotčić z III. tomu Spraw. wydz. filolog. Akad. Umiejęt. w Krakowie, 57 stronow in 8, recensowany wot far. Hórnik w I. zešiwku našeho Časopisa 1876.

---

*) Přírunaj: Wochenblatt für d. Lausitz u. d. Cottbuser Kreis v. Fieliz. 1811. S. 123: Etwas über die wendische Sprache. — Centralblatt für slavische Literatur und Bibliographie v. Schmalzer 1868: Zwei Briefe von Joseph Dobrowsky.

7) *Kleines Lehrbuch zur leichten Erlernung der niederlausitzwendischen Sprache, zusammengestellt nach Dr. Ahn's Methode von C. Ch. Dahle, Kandidat des Predigtamts. Cottbus, Druck und Verlag von Albert Heine. 1857. 40 stronow. Nowy wudawk, powjetšeny hač na 60 stronow wuńdze w Khoćebuzu 1867. Trjeba so wosebje na khoćebuzskim gymnasiju při wuknjenju serbskeje ryče, kotrejež wučer je tam kand. Dahla.*

Prispomnjenje: Wšelake rjane a za delnjołužisko-serbski ryčespyt wažne nastawki je tež faraš Křesćijan Wylem Broniš w Pricynje spisał. Wone su z wjetša wšitke w lužiskim magacinje wotčišćane a mjenujemy tudy wosebje jenož jedyn: *Berdient die wendische Mundart in der Niederlausitz den Vorwurf des Barbarismus?* Laus. Magazin 1846. 23. Band. S. 241.

II. Słowniki.

1) *Kleines Deutsch, Wendisch, Russisch und Pohlisches Wörterbuch über 500 der gebräuchlichsten Wörter meist nach alphabetischer Ordnung enthaltend, nebst einem Russisch-Pohlischen Register nach deutscher Mundart, gesammelt und herausgegeben von S. S. F. Schindler, Oberpfarrer zu Peitz. Cottbus 1813. Poswjećene su tute małe za najnuznišu potrjebu we wójńskich lětach 1813/14 wobličene knižki knjezej z Normannej nad Křišowom a t. d. Po krótkej němskej prjedyryči sóčuja słowa na 32 stronach w 8. K nim je Schindler pozdžišo hišće poł listna z daleběžacymi stromami 33—40 přičišćeć dał a je na tutych porjedzenja, přidawki k słownikej a někotre mjeńše prajidma zjawnosći přepodał. Njeby cyła knižka tak jara mała była, dha móhła město dybzačneho słownika služić, tak pak je z njej samo najnuznišej potrjebje mało poslužene.*

2) *Niederlausitz-wendisch-deutsches Handwörterbuch von S. G. Zwahr, weil. Pastor in Stradow; herausgegeben von S. C. F. Zwahr, d. J. Candidat der Theologie. Spremberg, Druck von Carl Friedrich Säbisch. 1847. XII stronow předślowo, w kotrymž wudawał, syn spisaćela, twař a čitanje serbskeje ryče rozestaja, potom słownik a register na 476 stronach a na posledku corrigenda. Zmólkow a brachow w tutym słowniku je legio, recensiju wo nim je podał faraš Broniš w Laus. Mag. 1847 na 18. stronje, hdžež je na to spomnjene, kak mało je z tutym słownikom wědomnosći poslužene. Dobře dodawki k njemu wot wučerjow*

Jórdana w Popojcach a Nyčki w Essenje podawaju nowiše zešiwki našeho Časopisa wot lětow 1876 a 78.

3) *Lexicon Vandalicum, quod mihi communicavit Mag. Martini, pastor primum Zinizensis, nunc Fridlandensis diaconus, abhinc pastor Schönfeldensis, quod deinde propria cura emendavi et auxi Mag. Joh. Gottlieb Hauptmann Vitembergensis. 1731.* Rukopis w 4. Słusa drje přeco hišće, kaž před lětami, cyrkwi w Lubnjowje, při kotrejž bě Hauptmann naposledku faraf. Martini je tutón słownik založil a započal, Hauptmann je jón dale wjedł, a wudospołnošćil. Wopisany je tón samy wot fararja Broniša w: *Schmaler's Jahrbücher für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft. 1854. Heft 5.* Tež je knjež Broniš tam wšitke te słowa wotčišćeć dał, kiž w Zwahrowym słowniku nješteja, tak zo mamy tež tudy dobry dodawk k naspomnjenemu słownikej.

4) Druhi samoručnje wot Hauptmanna napisany słownik w 4. wobsedzi faraf Góslaw w Malinje w delnych Łužicach a z njeho je faraf Broniš tehorunja wučah sćinił, kiž je z nowa wobdźěłany a zradowany wot fararja Hórnika a w I. zešiwku Časopisa 1876 wotčišćany.

Prispomnjenje I. K delnjołužiskim serbskim słownikam liči so wot Šafarika (*Geschichte der slav. Sprache und Literatur*) a po nim tež wot družich hišće: *Thesaurus polyglottus . . . ab Hieronymo Megisero. Francofurthi 1603.* Tola myslimy sebi, zo tutón thesaurus mjeno serbskeho słownika ani njepyta, ani je tež njezasłuži, dokelž jenož zběrku słowow kaž na pokazku podawa. Serbske słowa z njeho je w nowišim času faraf Hórnik wuzběrał a w I. zešiwku Časopisa 1878 wotčišćeć dał.

Prispomnjenje II. Tehorunja spomni Knauth w svojich knihach „*Derer Oberlausitzer Sorberwenden umständliche Kirchengeschichte*“ na sěchowace tři delno-serbske rukopisne słowniki: a) *Voces sorabicae Lusatiae inferioris excerptis ex Fabricii versione Sorabica N. T. Frencelius. 28 listnow in folio.* — b) *Lexici Sorabici Lusatiae inferioris primae lineae autore Fabricio, inspectore Cotbusianorum, auxit eas supplemento M. Abraham Frencelius. 38 listnow in folio.* — c) *Lexicon Sorabicum inferioris Lusatiae colligebat anno 1739 M. Abraham Frencelius. 80 listnow in folio.* Wšitke tute tři słowniki našeho sławneho Frencela, w swoim času fararja w Schönawje, su so drje po času zhubiłe a běchu drje tež njenje wažne, dokelž bě Frencel při jich spisanju tola jenož na přeložk Fabriciusoweho noweho testamenta a na někotre druhe tehdom hižom čišćane delnjo-serbske knihi wobmjezowany.

III. Biblija a bibliske knihi.

a. Nowy testament.

1) Das neue Testament unseres Herrn Jesu Christi in die Nieder-Lausitzische Wendische Sprache übersehet und zum Drucke befördert von Gottlieb Fabricio, Predigern in Rahren. Rahren, Gedruckt von Joh. Gottlob Richter. 1709.

Hač je tutón w mačičnej knihowni zakhowany nowy testament wopravdze editio princeps, abo nic, je trochu njewěste, přetož Gulda powjeda w swojim zapisku delnojožuziskich knihow, zo je titul přnjeho wudawka z čerwjenej barbu čišćany, bjez tym zo ma mačičny exemplar čorny titul. Dale praji Gulda, zo je cyły čišć přnjeho wudawka jara hubjeny, štož so wot mačičneho exemplara prajíc njeda. Najskerje je so přni wudawk wjacy króć za sobu w Korjenju čišćať a su so při tym kóždy króć małe přeměnenja w čišću staťe, přetož Gulda l. c. powjeda dale: zo je editio princeps jara žadna, hač runje so tu a tam na kraju testamenty namakaju, na kotrychž titulu Raħren 1709 steji, hdyž su to tola, kaž so potom z předryče dowidzi, hižom druhi, haj třeci wudawk teho sameho. Wobhladamy sebi nětko přni (abo přnje) wudawk(i) tuteho testamenta bliže, dha namakamy na přních 4 stronach dedikaciju na pruskeho krala Bjedricha I. zloženu, dokelž bě tutón wosebity přinošk k čišću podariť. Potom sěđhuje na 8 stronach předstowo, w kotrymž Fabricius powjeda, zo je drje prjedy teho hižom jedyn přeložk noweho testamenta w rukopisu nadešoť, kiž bě po kruchach wot wšelakich přeložowarjow dokonjany a potom wot někoho hromadze spisany, kiž pak je jara hubjeny a zmólkaty był. Dale khwali wón pilnosć a prócu archidiakona Khryše Ermelija w Khoćebuzu, kotruž bě tutón na přehladanje a porjedzenje rukopisa nałožiť. Na to sěđhuje rozpokazanje wo serbskim čitanju a potom přeložk sam na 1293 stronach, wot kotrychž je kóždy džělena, tak zo sebi němski a serbski text napřećiwo stejitaj. K stawiznam čišća ma so hišće přispomnić, zo měješe při nim tež tehdomniši knjez nad Korjenju, kral. pruski wyšši hoťski mištr z Pannewitz, wosebite zaslužby, přetož wón podpjeraše Fabriciusa z pjenjezami a na druge wašnje, zo móžeše tutón w Korjenju

pola Khoćebuza, to rěka w tej wsy, hdžež bě wón duchowny, serbsku ćišćerňu založiť, a do njeje wosebiteho ćišćerja Rychtarja postajić a tam, kaž pozdžišo zhonimy, wjacy serbskich knihow ćišćeć dać. Pozdžišo, jako bu Fabricius do Pienja přesadženy, přesydlili so jeho ćišćeř Rychtar z cyłej ćišćerňu do Khoćebuza a je tež tam serbske knihi dale ćišćał.

Druhi wudawk Fabriciusoweho noweho testamenta w załožku Fabriciusa bu 1728 w Khoćebusu serbski a němski ćišćany. Pozdžišo wza nakład teho sameho knihićišćeř Jan Michał Kühn w Khoćebusu na so a wuda jón třeći króć 1741 (abo 46?), štwórty króć 1759 (na 991 stronach z přidawkom někotrych lecionow ze stareho testamenta) a pjaty króć 1775, kóždy króć pječa w 1500 exemplarach.

W nowišim času bu tónsamy testament, po starej formje němski a serbski, tola bjez prjedyryče hišće dwójcy wudaty, mjenjcy 1821 w Khoćebusu pola Jana Gottlieba Kunzaka za pjenjezy pruskeho hłowneho bibliskeho towarstwa a 1848 w Hródku w załožku Khorle Bjedricha Säbischa. Na přeniše wudaće bu serbski luď přez jene lećace serbske łopjeno in folio wot tehdomnišeho seminarskeho wučerja Davida Bohuwěra Kopfa w Nowej Cali kedžbliwy sčinjeny a je tutón drje tež porjedženje wobstarat. Tehorunja buchu Serbjo tež na kupjenje wudawka wot lěta 1848 prjedy přez lećace serbske łopjeno we 4 wot knihićišćeřja Säbischa w Hródku přeprašeni.

2) Nowy Testament našchogo Kněša Ješom Kristuša do seršćeje rězy přestawjony wot G. Fabriciusa, něgajšchego hušchego faraŕa a promišta Chofchobuša. Spilnosću přehledany a wot britiškego bibliškego towarstwa hobstarany hudačk. Barlińu, sčisćčany pla Trowišcha a Ššyna 1860.

Tutón nowy, jenož serbski wudawk na 112 stronach je tehdomniši serbski diakonus Jan Bjedrich Tešnar w Khoćebusu za pjenjezy britiskeho bibliskeho towarstwa wobstarat. Ćišće je dobry a korrektny a lěpši, hač w prjedawšich wudawkach, štož ma drje so tež temu připisać, zo je wudawař prjedy najstarši přełožk serbskeho testamenta we kralowskej knihowni w Barlinje přehladał, při čimž bu wot pruskeho ministerstwa kultusa a zjawneho wučěnstwa z 50 tolerjemi podpjerany. Spomnjeny rukopis je:

3) *Novy Zákon Serpsky do serpskeje rcecy pčineřony pscheš Miklavušča Zafubicu. 1548.* Je to rukopis in folio w kralowskej knihowni w Barlinje, 334 łopjenow tołsty. Jene wotpismo wot njeho wot Dr. Lotze namaka so w knihowni Maćicy serbskeje. Najstarši literarny pomnik serbskeje ryče, kiž ma so, kaž je to prof. Dr. A. Leskien w Lipsku wobšěrnje dopokazał, pismowstwu delnjołužiskich Serbow připokazać. Z njeho staj na pokazku ćišćanaj:

- a) Der Brief des Jakobus. In wendischer Uebersetzung aus der Berliner Handschrift vom Jahre 1548 zum ersten Male mitgetheilt von Hermann Lotze. Leipzig, in Commission bei F. A. Brockhaus. 1867.
- b) Evangelium s. Marka, pričišćany k nastawkej: Das sorbische Neue Testament von 1548, wot prof. Leskiena w Lipsku. Wuwzaty je tutón nastawk z jeho Archiva für slavische Philologie, erster Band, S. 161—249.

b) Stary testament.

1) *To Bóže Pišmo stárego Testamenta, kótarež do teje heršteje Rězi, at še hołoko Chošchobusa namałajo, jo pschěstawil a dał schišćejasch Johann Friedrich Frizo, Gokfójzach a Gokšine Farar. Chošchobusu schišćejano podla Rühna. 1796.*

W předstowje wukładowanje serbskich pismikow, bjez kotrymiž Fryca ě a é, o a ó, s, š a šč, sch a sch, ž a ž rozdžela, štož běchu delnjołužiscey spisowarjo prjedy njeho mało wobkedžbowali. Přeložk na 1073 stronach in 4. je dobry a klassiski a njedyrbjał w žanej słowjanskej knihowni pobrachować. Ryč je po móžnosći čista. Rukopis tuteho přeložka, wot Fryca spisany, khowa so w maćičnej knihowni w Budyšinje.

c) Cyła biblija.

1) *To Bóže pišmo Starego Testamenta ja Lutherušom. Do Niederlaufisšteje heršteje Rězi pschěstajone wot J. F. Friza a wot nowotki pschěgledane wot Johann Sigismund Friedrich Schindler, Huschego Farara, Pižnu. Barline 1824. Schišćejane podla Döncha. — Ten nomi Testament našchogo Kiesa a Wumožnika Jesuša Kristuša do herbskeje Rězi pschěstawóni wot G. Fabriziuša. Chošchobusu schišćejani podla Johann Gottlieb Runzaka. 1822.*

Wobaj testamentaj staj za pjenjezy pruskeho bibliskeho towarstwa w Barlinje ćišćanaj a do jenyh knihow hromadu zwjazanaj, hač runje staj we wšelakich lětach a we wšelakich městach ćišćanaj. Prěniši ma 1531, druhi 379 stronow. Schindler je wobaju wudaće wobstaral a wšelake porjedzić pytał, při tym pak tež to a tamne skazył a pohubjenšil, wosebje Frycowy prawopis, kiž bě we wšelakim nastupanju lěpši.

2) Biblija, abo to zeke swěte pišmo starego a nowego Testamenta do šerbskeje rězy přechestajone wot Š. Š. Fryza. Wudawak přechuškego głownego bibliskego towarstwa. W lětu 1868 šćišćejane a šažowane we Ranssteinowej biblijojni.

W předryči su stawizny tuteho ćišća powjedane. Hłowny wudawak tuteho naklada bě farar Haussig w Gołkojcah. Jemu pomhachu při tym fararjo Albin w Górnjonowje, Šadow w Małym Dobrynje, Broniš w Lutolu, Pank w Skjarboscu a Tešnar w Niedze. Wudawak je dobry a lěpši hač Schindlerjowy.

d) Wšelake druge bibliske knihi.

1) Ten Psaltar togo Krala a Profeta Dabita, do šerbskeje Rězi přechestawóni, ku gmeissem Stwareniu teje Duški ja tim hymnskim togo nabožnego Lutheruša. Guben, gedruckt mit Kühnischen Schriftten. 1753.

200 stronow in 8. Druhi wudawak 1764. Jenož serbski text. Přeložer a wudawak bě Mag. Jan Ludwig Wille, farar w Brjazynje.

2) Te Knighy Jesu Siracha, togo domaznego Wuzabniša, přechestawóna do teje šerbskeje Rězi, ja tim hymnskim togo nabožnego Lutheruša. Guben 1754.

132 stronow in 8, ze sčehowacym registerom. Druhi wudawak w Khoćebuzu pola Jana Michała Kühna 1769. Přeložer a wudawak Mag. Jan Ludwig Wille, farar w Brjazynje.

e) Bibliske stawizny.

1) Dwe a přechžahet Historijow š Lubošci š swojej zešnej Gmejne Werbne, Rubine, Brahme a Müschine a š schybnim Ršćejanam, kotare Bohže słowo wo šerbskej Rězi rad šafuju š Pilnosću š togo starego Testamenta hušćegóna wot Johann Sigis-

mund Friedrich Schindler, Młodego farara Werbne, Huzabniča wó tej wielkej Schuli Choschobusu. Schischczane podlá Joh. Gottl. Kühna Choschobusu 1791.

Poswjećene su tute knihi patronam werbnjanskeje wosady z němskim předstowom. Na to scěhuje zapis subscribentow a serbska prjedyryč, potom historije na 164 stronach w 8. Na kóncu hišće sydom nowych khěrlušow.

2) Dvě a peshczajset Historiow š togo Nowego Testamentu do hěrskej Kězi pšechajzone wot S. S. Š. Schindler, Hushego Farara Pišiu. Choschobusu schischczane podlá Kühna. 1800. 96 stronow w 8.

3) 20 bibliškich bildkow se hěrskimi nowymi kjarlízami. Húdane wot Wupperthalskego towarštwu. Barměnu schischczane plá S. Š. Steinhausa.

Do wobwalki zawalene wobrazki po jednotliwych łopjenach w 8. wokoło lěta 1860 wot diakona Tešnarja w Khoćebuzu wudate. Někotre khěrlušy su wot tuteho, jedyń wot wyššeho fararja Mudry w Pienju, druhe wot wučerja Lehmana w Žergonju, Kopfa w Lutolu, Šwele w Skjarbosću, Kóncaka w Dešnje, kand. Zwahra a druhich.

VI. *Katechismy a rozwućenja w křescijanskej wěrje.*

1) Der kleine Catechismus, das ist, die Heiligen Behen Gebot Gottes, der Glaube, das Vater unser, Die Wort vom Sacrament der Tauffe vnd des Altars, auch der Morgen vnd Abend Segen, das Benedicite vnd Gratias, auch eine kurze Beichte nach dem Decalogo, vnd etliche Fragstücken den Beichtigern nötig zu wissen, sampt dem Tauff vnd Trambüchlein, der Christlichen Kirchen in Niederlausitz zu gutte, in Wendische Sprache verdolmetset, vnd publiciret worden. Durch Magistrum Albinum Mollerum Straupicensem, Pastorem & Astronomum Lusatie inferioris. M. D. LXXIII.

Najstarši serbski pola Michała Wolraba w Budyšinje 1574 w małym 8. čišćany katechismus, k jeho w tym samym lěće wudatym delnołužiskim serbskim spěwafskim přičišćany. Wopisany je tónsamy w mojim nastawku: Najstarša serbska čišćana kniha a jeje spisaf w II. zešiwku Časopisa 1858.

2) Enchiridion Vandalicum, das ist, der Kleine Catechismus Lutheri, dabey etliche schöne nothwendige Gebet und Psalmen, Vermanung und Erinnerung für der Traue und Tauffe. Auch wie man die Kranken trösten soll, Einfeltigen Christen und sonderlich der Jugendt in den Wendischen Dörffern hochnötig zu wissen für die Wendischen Gütter, damit sie zu gelegener Zeit, solches der Jugendt fürlesen mögen. Alles aus dem Deutschen in Wendische Sprache gebracht, sampt fürhergehenden kurzen Unterricht, wie man recht Wendisch schreiben, lesen und außsprechen sol, durch Andream Tharaeum Muscoviensem, Pfarrherrn zu Friedersdorff. Gedruckt zu Franckfurt an der Oder, bey Nicol Wolgen. Im Jahre 1610.

Jara žadna knižka, wot kotrejež hač dotal jenož jedyn jenički exemplar (w Ponichowej knihowni michałskeje cyrkwe w Budyšinje) znajemy, kotremuž pak tež někotre łopjena pobrahuja. Čištěny je w 8. hjez ličow za strony. Prjedy powjede so wo nim, zo je w mužakowskej podryči pisany, w II. zešiwku Časopisa 1869 je pak farar Hórnik w nastawku: W kotrej podryči pišaše Tharaeus w léce 1610? dopokazał, zo je knižka woprawdže delnjoserbska, w podryči něhdušich Serbow wokoło Storkowa pisana. Přirunaj tež nastawk wot prof. Leskiena w Lipsku: Bemerkungen über den niederjorbischen Dialect des Tharäus. (Archiv für slavische Philologie von Leskien und Jagić. 1876 II. Bd. 1. Hft. S. 126.)

Prjedystajit je Thara swojim knižkam němski spěw pod năpismom: Der Nutor zu ťeinem Catechismo, kotryž je pozdžišo tež Hauptmann w swojej delnjołužiskej ryčnicy z nowa woteišćeć dał. Poswjećit je spisar swój katechismus knjezam ze Schlieben nad Popojcami, ze Schulenburg nad Třupcom, z Winterfelda nad Třawnicu, Pětrej Krügaraj nad Dubrawku a někotrym druhim. Bjez zbožopřejacyimi lačanskimi spěwami, kiž su prjedyryči wot druhich přidate, je najwažniši wot superintendenty Mag. Khryše Trewera w Bježkowje, w kotrymž wón powjeda, zo je w bježkowskim a storkowskim wokrjesu hišće 40 serbskich a jenož 15 němских cyrkwjow. W Hauptmannowym času (150 lět pozdžišo) pak tam žana jenička serbska wjacj njebě. — Za serbske pisanje a čitanje ma Thara 7 regulow, za wuprajenje serbskeje ryče 4. Wupyšeny je jeho katechismus z 22 wobrazkami. Nadžija w

prjedyryči wuprajena, zo tež serbske sčénske knihi wuda, so pozdžišo dopjelniša njeje.

3) D. Martin Luthers sel. kleiner Catechismus nebst einem christlichen Glaubensbekenntniß aus dem unmittelbaren Worte Gottes hergenommen und einer kurzen Anleitung zum wahren Christenthum, in die wendische Sprache übersezt und nunmehr zum gemeinen Gebrauch der evangelischen Niederlausitzischen Kirchen, sonderlich aber seiner anvertrauten Gemeinde zum Besten in öffentlichen Druck gegeben von Gottlieb Fabricio, Predigern zu Rahren, im Cottbusischen Kreyse. Cottbus zu finden bei Heinr. Anshelm Logen, Buchbinder, druckts Andreas Richter 1706.

To su prěnje knihi, kotrež je Fabricius po založenju serbskeje čišćeńje w Korjenju pola Khoćebuza čišćeć dał. Wone su němske a serbske w 8. W němskej prjedyryči, kiž je 27. novembra 1705 w Korjenju pisana, spomni Fabricius na to, zo w delnjoserbskej ryči žane duchowne pisma w rukach luda njejsu a zo je swój katechismus kaž na pokazku wudał, kotrejž dyrbi nowy testament sčěhować, za kotryž bě wot krala Bjedricha I. podpjeru dostał. Dale rozestaja wón na 8 stronach, kak je serbscy pisał a khoće buzsku podryč naložił, dokelž tuta za najrjenišu plaćeše. Wšo druge je na 197 stronach němscy a serbscy wotčísčane. Wot 162. strony započina so přidate krótke rozwučenje a t. d. (Kurze Anleitung). Prěni wudawk tuteho katechisma je jara žadny a znajemy jenož jedyn exemplar w Ponichowej knihowni w Budyšinje.

Druhi wudawk čišćeše so 1714 pola Jana Gottloba Rychtarja w Khoće buzu a ma jenož 87 stronow, dokelž tamne krótke rozwučenje a t. d. přidate njeje. W předryči spomni Fabricius na to, zo chce tež serbske spěwańske, modleńske knihi a agendu wudać, štož pak so pozdžišo stało njeje. Jedyn dališi wudawk ma přidate prašenja a wotmolwjenja „wot teje wěré wögmein“. Něhdze 30 stronow wosebje woznamjenjenych. Z nowa čišćeše so Fabriciusowy katechismus w Khoće buzu 1747, sedmy króć 1769 a wosmy 1775. Sedmy wudawk, kiž je w maćičnej knihowni, ma 200 stronow, němska prjedyryč je podpisana w Pienju 15. awgusta 1714, po prjedyryči a prjedyspomnjenju sčěhuje w nim němski a serbski katechismus, potom „poßnasehe teje

Kžefczianskeje wěhri“ w 286 prašenjach a wotmolwjenjach, němscy a serbscy a naposledku hišće serbska raniša a wječorna modlitwa. Najnowiši wudawk sameho katechisma, kaž je jón Fabricius přeložil, wobstara 1855 knihičísćeč G. W. Tornow w Khočebuzu němski a serbski z němskim titulom.

Fabriciusowe krótke rozwučenje a t. d. wuda so němске a serbske jako wosebita knižka bjez katechisma 1713 na 55 stronach. Město čišćenja njeje pomjenowane. Wone je tež z nowa přidate na 41 stronach najnowišemu wudawkej katechisma wot horkach naspomjenjeha Tornowa 1855 wobstaranemu pod titulom:

4) Schriftmäßige und gründliche Anleitung zum wahren Christenthume in die Wendische Sprache übersetzt von Gottlieb Fabricius. P. Pr. P. 1855. (Z němskim a ze serbskim textom.)

5) Knauth w swojich cyrkwinych stawiznach hornjožuziskich Serbow powjeda na 410. stronje, zo je před lětom 1709 Abraham Knježk, diakonus w Starej Darbnje, dwójcy w Khočebuzu čisćeč dał křesćijanske prašenja a 30 špruchow ze swjateho pisma a zo su tute knižki třeći króć rozmnožene w Budyšinje wujšće. Mi te same njejsu ženje před woči přišće a Gulda l. c. praji to same. Najskerje su knižki pod čisłom 7. te same w hišće nowišim a hišće bóle rozmnoženym wudawku.

6) Quirsfeldische Deutsch und Wendisch vermehrte Catechismus-Fragen, welche ehemals seiner Deutsch- und Wendischen Kirchen-Gemeinde in Triebel, nunmehr aber auf ferneres Anerkuchen zu allgemeinen Nutz und Erbauung der Evangel. Nieder-Laußn. Wendischen Kirchen, Insonderheit seiner anvertrauten Gemeinde zum andern mahl in Druck gegeben Christoph Gabriel Fabricius, p. t. Past. in Muldenitz und Weissag. Lübben, Verlegt's George Boß, 1718.

Je to druhi wudawk knižkow, kiž su so w lěće 1711 po swědčenju Knautha w Gubinje čisćate. 95 stronow w 8, němске a serbske. Na kóncu modlitwy prjedy a po katechismusowym rozwučenju. W němskim předstowje 24. februara 1718 spisanim powjeda Fabricius, zo bě so wot přnjeho wudawka jeho křesćijanskich prašenjow za 6 lět 1600 exemplarow předało. Potom rozestaja swój serbski prawopis a čohodla ma so dž, ž a ž w serbskej ryči pisać. Tehorunja slubi, zo chce bórzy němsko-serbske modlefske knihi pod mjenom: Praxis pietatis Germanico-

Vandalica wudać a zakita naposledku swojich Serbow přećiwo hołym porokam njewěry a přiwěry, kiž běchu so jim samo z wosebneje strony činile. Jeho žarowsko-serbsku ryč, kotruž je w tutych knížkach nałožil, je farař Hórnik rozpomnil w I. zešiwku Časopisa 1870 w nastawku: knížka w žarowskej podryči.

7) Abraham Kneschkii, Diac. Palaeo-Deborensis Compendium theologico-Vandalicum per quaestiones et responsiones in usum rudiorum ita concionatum et venerab. Senat. Ecclesiast. Lusat. Infer. permissu vulgatum. In calce habentur tres appendices, quarum I. exhibet LX dicta scripturae sacrae. II. sistit capita catecheseos. III. continet preces apud aegrotos et moribundos adhibendas. Lubenae 1727.

Exemplar tutych knížkow namaka so w Ponichowej knihowni w Budyšinje. Wone wopřimuju 186 stronow w 12. a jene łopjeno ze serbskim požohnowanjom a ze zapisom ćišćeřskich zmólkow. Poswjećene su knjezám duchownym Janej Leonhardej w Starej Darbnje, Samuelej Knježkej w Pricynje a Gottlobej Jähnichenej, diakonej při klóštyrskiej cyrkwi w Khoćebuzu. Předśłowo na přěnich 16 stronach je łacánske a dowidzi so z njeho, zo su předležace knížki jenož předžěłanje tych pod č. 5 hižom pomjenowanych prašenjow a špruchow. Na 17. stronje steji scěhowacy serbski titul: To Wusnasche teje Wěrnosczi k Bohgabo-
jasnoszi, to jo ta křesćiansta a k'Šbožnoszi wóhjeza Wuzba, psches Pschafchane a Wotgroñene tim mladim k lepszemu tak šgotto-
wana. Lubine 1727. Na to scěhuje 513 prašenjow a k temu přislušacy register, wšo jenož serbscy, Wot 120. strony započina so němske a serbske rozpokazanje, kak maja so ći, kiž chcedza k spowjedzi a k božemu blidu hić, z prjedawšich prašenjow pruhować a rozwućić. Na 134. stronje započinaju so špruchi, hłowne kruchi katechisma a naposledku modlitwy za khorych a mrějacych. To wšo je jenož w serbskim texće podate, skóněny register špruchow je pak zaso jenož němski.

8) Des Teutsch und Wendischen Auß-Buchs Erster Theil.

Su to němske a serbske knížki w 8. z němskej prjedyryču a ze scěhowacym němskim a serbskim textom na 166 stronach. Před poslenšim steji jako hłowny titul: D. Martin Luthers
Kleiner Katechismus. Doctor Martina Luthera Maly Catechis-

muš. 1739. Hdže je ćišćany, njeje prajene. W prjedyryči, kiž je 7 stronow dołha a je 7. decembra 1739 w Starej Darbnje podpisana, mjenuje so jako spisar tuteho katechisma Mag. Bohuwer Leberecht Lehmann, Senfftenbergensis, adjungowany předař w Starej Darbnje a Wotřowje. W tutej prjedyryči spomni Lehmann dale na wšelake němske katechismy, po kotrychž je swój připrawił a da na kóncu tež krótke rozpokazanje wo serbskim ćitanju. W texće samym namakaš najprjedy někotre prašenja wo katechismu, potom Lutherowe předstwo k małemu katechismej, potom tutón samy kaž tež raniše a wječorne požohnowanje, benedicite, gratias, domjacu taflu, Lutherowe wěrowanske a křćeńske knižki a naposledku znate křesćijanske prašenja a nota. Džiwny a wosebity je Lehmannowy serbski prawopis, za c ma wón mjenujcy stajnje ts (mótsny), za sć jenož stsch (wěrnostsch), za ž a dž stajnje s (šen = džen, šowka = džowka) a t. d., štož za jeho serbske wucho žane dobre swědčenje njewotpołóži. Tež ma pola njeho hornjołužiske w stajnje přewahu před delnjołužiskim h, tak zo wón na přikład město hokolo — wokolo, město hucabnik — wutsabnýk piše. Hač runje titul jenož wot přenjeho džěla ryči, dha nam tola žadyn druhi znaty njeje.

9) Po swědčenju Guldy l. c. je tež duchowny Müller w Dešnje pola Khoćebuza wokoło lěta 1745 zběrku duchownych špruchow w delnjołužiskej serbskej ryči w Khoćebuza na 52 stronach ćišćeć dał. Tuta zběrka pak njeje ani titula měła a njeje nihdže wjacj k namakanju.

10) CXLII Hauptprüfche aus der heiligen Bibel, seiner christlichen Gemeinde zum Nutze zusammengetragen.

Na tute knižki spomni Dietmann: Churächtsche Pfister-schaft, Band I. S. 346 a mjenuje tam jako jich spisarja wěsteho Mateja Lehmanna, kiž bu 1732 diakonus w Starej Darbnje, 1739 pak farar w Chańcu a Libješinje pola Kalawy. Tute špruchi su, kaž Dietmann l. c. dale powjeda, němske a serbske w 8. byłe a su so štyri króć wudałe. Móžno tež, zo su to te same knižki, kiž su hižom pod 5. mjenowane a zo je Dietmann so w spisarjo-maj molił.

11) Wustajonje togo Sboža, we foteremž I. Jedno žište Mofo sa male Džjeczi we 24 Praschenjach, II. Jedna moznischa jedž sa weczich ludži we 237 Praschenjach, III. Spjewariše Knigli, IV. Mo- dlerste Knigli, a V. Ten maly Katechismus D. Martin Luthera stymy Kšcheszianskimi Prascheniami wopšchinnene su. Lubiju czisich- czane 1745.

Jeničke knižki, kiž su so w mužakowskej podryči čišćaće. Maju tež němski titul a z njeho zhonimy, zo su so w Lubiju pola Kř. Wilh. Reimersa čišćaće, z kotrehož čišćeńnje je w swo- jim času tež wjele hornjołužisko-serbskich knihi wujšło. Štó je tute knižki spisal, njeje znate, snadno tehdomniši mužakowski serbski farań Matek, kiž bě rodženy Delnjołužičan z Picnja, abo jabłonski duchowny Kubaš, kiž bě Hornjołužičan z Ketlic. Čiš- ćane su, kaž z němsko-serbskeje, na přěnich 13 stronach steja- ceje prjedyryče zhonimy, na prikaznju a z pomocu mužakowskeho hrabinskeho knjejstwa, kiž bě tehdom w rukach hrabje Jana Alexandra z Callenberga. 276 stronow w 8, na jenej stronje steji němski, na druhej serbski text. Cyle trječena njezda so mi mu- žakowska podryč być, dokelž je wjele čisće hornjołužiskich słowow a formow trjebanych, za kotrež maju mužakowscy Serbja bóle delnjołužiske. Spomnjene je na tute knižki w: Laus. Monats- schrift 1797, 495. Přirunaj tež Časopis, II. zešiwk 1869.

12) Anfang christlicher Lehre in deutsch und wendischer Sprache nach Anleitung des kleinen Catechismi Lutheri zum Besten seiner Gemeine gestellt von M. Johann Ludewig Will, Seelsorgern der Brienschen Kirch-Gemeine. Cottbus bei Johann Michael Kühn. 1746.

Druhi wudawk tuteho katechisma wuńdže 1769. W nim namaka so prjedyryč a 173 stronow texta w 8.

13) Die Ordnung des Heils und der Seligkeit, abgefasst von George Gottlieb Fuhrmann und zum Besten der Niederlausitzischen wendischen Jugend in deutsch- und wendischer Sprache heraus- gegeben von Gotthilf Christlieb Frig, Predigern bey der wendischen Kirche zu Cottbus. Erste Auflage. Daselbst gedruckt bey Johann Michael Kühn und Sohn. 1774.

Z němskej prjedyryču 89 a 31 stronow texta w 8. W prje- dyryči powjeda Fryca, zo je so w delnjołužisko-serbskich šulach

a examinach hižom dołho po Fuhrmanowym wustajenju teho zboža wučilo a zo je tehodla to same nětko tež do serbskeje ryče přeložił. Text je němski a serbski a špruchi su z pody texta wotčišćane. Cyły mały katechismus steji na kóncu. Tuta knižka namaka we delnjołužiskich šulach čim dale čim wjacj přećelow a dobu sebi tam bórzy wšudžom knjejstwo, tak zo buchu přez nju wšitke druhe katechismy ze šulow won wučišćane. Hišće před někotrymi lětami bě tu a tam w serbskich šulach k namakanju a móžno, zo so předco hišće tu a tam trjeba. Tehodla je so tež tuta knižka husćišo, hač žana druha delnjoserbska z nowa wudawała a su ju wšelacy založerjo we wšelakich městach čišćeć dali. Znate su nam sěhowace wudawki: druhi 1787 w Khoćebuzu, sedmy 1808 w Khoćebuzu pola Kóncaka, wosmy 1813 pola teho sameho, tehorunja 1817, 1833 w Budyšinje, 1846 w Hródku pola Sābiša a 1854 z nowa tam. Wudawk wot 1813 ma na město prjedawšeho němskeho titula hižom serbski: *Da Ordnung* toho *Strowa* a teje *Sbožnosći* i *Bohžego šlowa* pošašana wot *G. G. Fuhrmanna* a kłěpschemu *Naschich šeršich Žišchi* do nascheje šerškeje rězi pšestawbna wot *G. C. Friša*, *Prátkara* pšchi tej *Čshošchobuškej šerškej Zerkwi*. Tajki serbski titul su potom wšě nowiše wudawki wobkhowałe, prjedyryč pak cyle prječ wostajile.

14) *Der kleine Katechismus* Dr. *Martin Luthers* mit den dazu gehörigen *Sprüchen* der heiligen Schrift, in deutscher und wendischer Sprache. Zweite Auflage. Cottbus, Druck und Verlag von *Albert Heine*.

Jenož Lutherowy katechismus, a su kóždej kazni a t. d. wšelake špruchi přidate, 63 stronow, wot kotrychž je jena serbska, druha němska a t. d. Wot koho je tutón katechismus wudaty a hdy je přeni króć wujšoł, mi znate njeje. Druhi wudawk je po powjesći w Łužičanu zakhowanej 1869 wujšoł. Po tutym katechismje so tu a tam paćerska wučba w Delnej Łužicy dawa.

W rukopisu staj znataj:

15) *Katechetischer Katechismus* in niederlausitzer wendischer Sprache bearbeitet von *David Traugott Kopf*, Schullehrer in *Papitz*. 1814.

16) *Die christliche Lehre* im Zusammenhange (nach *Dr. Hecker*). Ueberfetzt von *David Traugott Kopf*, Schullehrer in *Papitz*. 1813.

Wobaj rukopisaj, dŕón toŕstaj w 4. khowataj so hromadu zwjazanaj w knihowni Maćicy.

V. Duchowne khěrłuše.

a) Spěwaŕske knihi.

1) Das Wendisch Gesangbuch, darinnen auff die hohen Feŕt die Introitus, Kyrie, vnd Prefatien in Lateinischer vnd Wendischer Sprache, vnd die Geistliche vnd gebrauchliche Lieder, auch etliche Psalmen Reimweise begrieffen, vnd die Gebetlein, zusammengebracht. M. D. LXXIII.

Jako spisarja a wudawarja mjenuje prěnje łopjeno tutech w małym 8. w Budyšinje pola Michała Wolraba čišćanych spěwaŕskich: Magistrum Albinum Mollerum Straupicenssem, Lusataie inferioris, Astronomiae Cultorem et Ecclesiae Christi Pastorem. Wopisane su po dališim w II. zešiwku Časopisa 1858 a w II. zešiwku Časopisa 1872.

2) Wohl eingerichtetes Gesangbuch, in welchem 442 der schönsten und erbaulichsten Lieder in die wendische Sprache übersezt, und zum allgemeinen Gebrauch auf vieles Verlangen dem Druck übergeben. Gottbus gedruckt mit Kühnischen Schriften 1760.

Tak je nam Gulda l. c. titul prěnjeho wudawka nětčičich wjetšich spěwaŕskich knihow delnołužiskich Serbow napisal a praji wo nim, zo je 566 stronow w 8. wopřijał a zo je Mag. Jan Ludwig Will, farar w Brjazynje, hromadžer a wudawar tutech khěrłušow był. Móžno, zo su tute spěwaŕske te same, wot kotrychž sym něhdy kruch pola fararja Tešnarja w Niedže widził. Khěrłuše tuteho krucha steja k najmjeńšemu wšitke w póżnišich wudawkach hornišich Willowych spěwaŕskich, tola w cyle hinašim rjedže a pod hinašimi čislami, hač w póżnišich wudawkach. Zajimace je, zo w tutym starym kruchu pod khěrłušemi tež jih přeložerjo mjenowani steja. Namakach tam jako přeložerjow pomjenowanych: Willa (fararja w Brjazynje) z 33 čislami, Müllera (fararja w Dešnj) ze 17 čislami, Petermana (diakona we Wětošowje) z 5 čislami, Senkela (fararja w Drjowku) z 1 čislom, Fryca (fararja w Gołkojceach) z 1 čislom, Buršerja (fararja w ?) z 1 čislom a dweju njeznateju pod pismikomaj „R“ a „K“.

kóždeho z 1 číslom. Dokelž bě kruch njedospołny, ničo dališe z njeho zhonić njemóžach.

Gulda piše l. c. dale, zo je so pozdžišo k hornišim Willowym spěwařskim wosebity přidawk z němских tak mjenowanych Porstowych spěwařskich čišćał a zo su so potom Willowe spěwařske z tutym přidawkom rozmnožene druhi króć 1777 w Khoćebuzu wudaće, tak zo je móhl potom kóždy Serb při božej službje z nich sobuspěwać. Potajkim su z tamnych Willowych spěwařskich po času nětčiše wjetše serbske spěwařske nastale, z kotrychž so džensniši džen hišće w najwjacy serbskich cyrkwjach delnjeje Łužicy spěwa. Tamny, z woprjedka sam za so čišćany přidawk je najskerje tón samy, kiž je nowišim wudawkam cytych spěwařskich pod napismow: „Neuer wendischer Anhang“ přičišćany a kiž khěrluše 443—562 wopřimuje. Třeći wudawk Willowych spěwařskich wuńdže 1786 w Khoćebuzu. Wot dališich wudawkow je mi znaty jedyn wot lěta 1822 ze scěhowacym napismom:

Wohl eingerichteter wendischer Gesangbuch, in welchem 442 der geistreichsten Gesänge, nebst einem neuen Anhang von 124 der neusten ausgefuchten und erbaulichsten Lieder zu finden, welche bisher nur geschrieben sind gesungen worden, nunmehr aber, um mehrerer Uebereinstimmung und Ordnung willen zum Gebrauch bei dem öffentlichen Gottesdienste auf Verlangen dem Druck übergeben. Zweite verbesserte Ausgabe. Cottbus bei J. G. Kunzack. 1822.

Přidate su tutym na 714 stronach w 8. bjez prjedyryče čišćanym spěwařskim, register a „Někotare Bätowanja ťich Bärlińskich spiwařskich Kniglow“. Hdyž so na titulnym łopjenje tuteho wudawka praji, zo je to druhi nakład, dha přidže to wěsće z toho, zo knihičišćeř Kuncak přjedawše wudawki njeznaješe, abo wobhladowaše wšě wot Kühna čišćane wudawki jako jedyn jenički, abo bě te same porjedžene hižom před lětom 1822 w swojim založku junkróć čišćeć dał. Z runym němskim titulom a drje tež ze wšěmi starymi zmólkami je naspomnjene Willowe spěwařske naposledku hišće w lětach 1845 a 1854 knihičišćeř Tornow w Khoćebuzu z nowa wudał. Wokoło lěta 1860 zhraba pak so na wabjenje tehdomnišeho diakona Tešnarja w Khoćebuzu serbske duchownstwo tamnych stronow a wobzankny, zo tajki stary šlendrijan wjacy čerpić njechaše. Tešnař wza přehladanje,

porjedjenje a z nowa wudaće serbskich spěwaŕskich na so, da jim tež serbske wobličo a tak wuńdźechu wone wot starych zmólkow wurjedzene w léce 1860 pola knihičišćerja Tornowa přeni króć pod serbskim titulom:

Šeršte duchowne Šjarliže, gromadu 571, Bogu ł zješći a šerštemu ludoju ł hužytku. Šěty špilnošću pšehglědany a porežony hudaŕ. Chošchobusu 1860.

Hišće nowiši wudawk ma titul: Šeršte duchowne Šjarliže, gromadu 573, Bogu ł zješći a šerštemu ludoju ł hužytku. Šešdymy hudaŕ. Chošchobusu 1866. Šchišćejane pla Tornowa.

Dokelž běše porjedźer a wudawaŕ posleńšuju nakładow, diakonus Tešnaŕ, woběmaj někotre nowe khěrłuše přidał, dha buchu tute nowiše khěrłuše za wobsedźerjow staršich spěwaŕskich knihow pod napismom: 3. Ššhištawŕ. Nowy pšehglědany hudaŕ w léce 1866 we załožku knihiwjazarja Brockmeiera w Khoćeubuzu pola Alberta Heiny tam wosebje wotčišćane a předawane. Tutón přistawk wopřimuje khěrłuše 569—582, ma 13 stronow w 8. a němski a serbski register. Jako přeložer je so pola najwjacy khěrlušow Tešnaŕ 1865 podpisał, pod jenym steji Šwela 1860 a zaso pod jenym Ml. 1860. Kaž z Khoćebuza slyšimy, přihotuje so tam tu khwilu najnowiši wudawk cyłych spěwaŕskich, kiž budže zaso wo wjele porjedženy a rozmnoženy. Móžno tež, zo je tón samy bjez tym, zo naš nastawk pisachmy, hižom wujšoł.

3) Lubnowski Šžarški Šambuch (sic!), wò fotaremž še namaŕaju 240 Ššrlišchow, kenz ł teje baueršteje (to rěka němskeje) Nezi šu pšehšawóno wordowali wot Mag. Jana Gottlieba Hauptmanna, Šuschego farrara Lubnowe a šchišćejane Šubińe wot Jana Michala Driemela. Šěšce 1769.

Tute spěwaŕske, z kotrychž so w Lubnjowje hač do zastaća serbskich božich službow tam w léce 1863 spěwaše, su lěto po Hauptmannowej smjerći wujšle. Po prjedyryči, w kotrejž so Hauptmannowe zaslužby wo serbsku ryč khwala, steji 240 khěrlušow, kiž su z džěla hišće lěpje přeložene a spěsnjene, hač Willowe. Po khěrlušach sčěhuja na kóncu na 53 stronach: šajšćhne a wázorně Šštowańa.

4) Nachtrag einiger Lieder, welche schon grüßtentheils in dem Niederlausitzischen wendischen Gesangbuche befindlich sind. Nach

einer abgeänderten Uebersetzung, wie solche in einigen Kirchen gesungen werden. Zu mehrerer Bequemlichkeit des höhern und mittlern Alters besonders in dunkeln Kirchen mit größerer Schrift und mit sieben Gebeten auf die hohen Festtage herausgegeben. Cottbus im Kühnischen Verlage 1800.

Spočinaja so z adventskimi a skónča so ze swjateho wotkazanja khèrlušemi, po kotrychž hišće 4 druhe přińdu, kiž buchu hakle připósłane, jako bě register hižom čišćany a w tutym potajkim nješteja. 301 stronow w 8. Naposledku modlitwy wot hód hač do Michała. Z tutech spěwařskich nastachu pozdžišo tak mjenowane zakopowařske spěwařske knihi, dokelž so z nich w serbskich wosadach wosebje při pohrjebach spěwaše. Prjedy pak, hač so wone k tajkemu zjawnemu wužiwanju pozběhnychu, stachu so z nimi w lětach 1806 a 1816 wšelake přeměnenja a to wosebje přez tehdomnišeho wučerja Davida Bohuwěra Kopfa, kiž bě 1806 hišće wučer w Prjawozu, 1816 pak wučer a spěwar při serbskej cyrkwi w Khoćebuzu. Přez njeho dostachu naspomnjene spěwařske drje serbski titul, nowe zřadowanje a nowe přidawki, kaž to hižom wudawk wot 1806 dopokazuje. Tón samy ma sčehowacy serbski titul: *šeršte Spiwarške-Rniglt, wó fotarich te notničich na fuždi Žaš tog zeleg Lěta richtowane, a wošebnje paš radna Ližba tich rědničich Safopowaršich = Spiwaniow* gro-madu dwa hundred šedim a žewješžajet afo teke šedim rědnich Bätowanow nate hušote šweženje še namataju. Choschobusu šaš na nowe šchischćane a šu nětotare Spiwania pšchistawone hordowali wó tom Lěšče 1806 a šu kufriđieńu podla tog Rnigltišchć-cjara Kühna.

Tutón wudawk wot lěta 1806 započina so z njeđzelskimi khèrlušemi, ma potom 291 čislow, za kotrymiž register sčěhuje. Po registerje steja modlitwy a naposledku zaso khèrluše 292—297. Cyle knihi su 462 stronow tołste. Runje tajki je drje tež wudawk wot 1816 abo 17 wot wučerja Kopfa pola Kónčaka w Khoćebuzu wobstarany. Myslu sebi to, dokelž je sčehowacy štwórty wudawk, 1851 w Hródku wot knihičišćerja Šabischa čišćany a založeny, cyle wudawkej wot lěta 1806 runy, ma tež 462 stronow a wšo tak zřadowane, kaž wudawk wot lěta 1806. Na titulnym łopjenje steji drje: *Šaš na nowe šchischćane a šu nětotare*

Spiwaŋa pŕedjstawně hordowali wě tom Lěšće 1817. Ale tuta ličba je wěšće zmólk, hižom we lěće 1817 při tehdomnišim wudawku wobedźeny a Säbisch w Hródku je tón samy 1851 swěru sobu z nowa wotčišćał, kaž so z cyla jeho wudawk pŕez žalosne čišćeŕske zmólki (na pŕikład: gadowne spiwaŋa město godowne sp. a t. d.) wuznamjenja. Wot tutech čišćeŕskich zmólkow wučisćeny je nowiši wudawk, kiž bu w lěće 1858 pola Tornowa w Khoćebuzu wot tehdomnišeho diakona Tešnarja tam wobstarany. Dokelž je tež tutón wudawk rozpŕedaty a dokelž so tute spěwaŕske w někotrych serbskich wosadach, na pŕikład we Wjerbnje, tež při božich službach trjebaju, dha je nětko w Khoćebuzu po najnowišich powjesćach kommissija serbskich duchownych a wučerjow hromadustupiła, kiž chce te same z nowa wudać, při tym pak tež wšě hubjenje pŕełožene khěrluše cyle pŕedžětać. A tutech poslensich je jara wjele, kaž tež we wšěch druhich delnjoserbskich spěwaŕskich a hodži so wot nich khroble prajić, zo je we nich skoro wjacy hubjeneje prozy, hač dobreje poezije.

5) Hač runje je hižom pod čisłom 2. na to spomnjene, zo je so tež w delnych Łužicach w pŕjedawšich časach z rukopisnych spěwaŕskich spěwało, dha so wot tajkich hač dotal tola žadyn dospołny exemplar namakał njeje. W gymnasialnej knihowni w Khoćebuzu běchu drje něhdy tajke spěwaŕske, 136 łopjenow tołste w 4. ze scěhowacym napismom: *Christliche schöne Introitus, Kyrie, Sequentz, tröstliche Psalmen, Kirchengesänge und geistliche Lieder a t. d., so aus dem deutschen Text in die niederlausitzer lieblichen wendischen Sprachen transmutiret, und diß alles ježo in dieŕen lezten und schweren Zeiten zu einem gemeinen christlichen Gebrauch und Nutz fleißig zusammengetragen und geschrieben. 1603.**) Tutón rukopis je so pak bohužel w Khoćebuzu zhubił. Za to khowa pak so w knihowni Maćicy serbskeje w Budyšinje rukopis delnojolužisko-serbskich spěwaŕskich, kotryž je pŕed někotrymi lětami farař Tešnař z Niedeje pod jenej cyrkwinej ławku w Lutolu namakał. Tam je snadź wjele zakrasnjenych lět ležał a z džěla pŕětkał. Tola da so hišće spóznać, zo je něhdy rjenje do pergamenta zwjazany

*) Pŕirunaj: *Gesammelte Nachrichten zur Geschichte der Stadt und Herrschaft Cottbus (von Gulde). 2. Stück 1787. Seite 96. — Programm des Friedrich-Wilhelm-Gymnasiums zu Cottbus 1859. Seite 3.*

był a přez 100 łopjenow wopřimnył, zo je khěrlušam mały Lutherowy katechismus bjez wukładowanja přjedystał a zo je před lětom 1656 wot něhdušeho wučerja Jurija Krügarja w Lutolu pisany. Přirunaj mój nastawk: Rukopisne serbske spěwafske w I. zešiwku Časopisa 1874.

b) Zběrki khěrlušow za domjacu nutrnosć.

1) Pěšć rědne Kärliže, kotare wo žednich šerškich Kniglach f namafanu ńeipju. Za lubošć f tim šerškim Lužam a wošebně f tim Žišćam, jo mě wabila tich šamich do šerškej Kězi pšesćawišć. D. T. K. 1810.

Někotre tutech na 16 stronach w 8. čišćanych khěrlušow su z hornjojužisko-serbskich spěwafskich přeložene a tute wuznamjenja so před druhimi přez lěpšu poeziju. Hdze su knižki čišćane, njeje nihdze prajene. Přeložer bě David Traugott Kopf, wučer w Popojcach.

2) Nowe šeršće Špotne- a Šatšchowe Špivania. K přednemu raju šchischćjane. Gródku pola C. F. Šabischa. 1846.

Najprjedy register, potom 44 khěrlušow na 64 stronach w 8. Spisar tutech khěrlušow njeje znaty. Čišćerskich zmólkow je jara wjele, kaž we wšitkich wot Šabischa čišćanych serbskich knihach, dokelž při nich ženje žadyn serbskeho pisanja mócnny korrektor sobuskutkował njeje.

3) Za Šchwalba togo Kńeća, kenz jo, kenz běicho a kenz přichizo! Offenb. Joh. 1, 4—8. Wbo: Pšalmi teje šbožnezinezeje Weri f Šbuzjeiu teje šameje, wóndane wot Šadnogo, kotaremuž jo šć Šmilnošć doštanula. Šošćhubuž 1850.

36 duchownych khěrlušow na 47 stronach w 8. wot M. Lehmann, wučerja w Žergonju, kiž so na poslenjej stronje sam mjeňuje. Čišćane su pola G. W. Tornowa w Khočebuzu. Poezija je lěpša, hač we wjele druhich serbskich khěrlušach, tež ryč je čišćiša a prawopis korrektniši.

5) Dwanašćjo Kärlišchow wot Mertin Grüša. Šegenštw togo Žuliuša Šandlára, Kniglow-Wěšara Šošćhubužu 1864.

14 stronow w małym 8. Na poslenjej steji, zo su knižki čišćane pola C. F. Šabischa w Gródku. Spisar tych samych bě wučer Mjertyn Grys w Nowej Wsy pola Picnja. Čisła 1. 3. 5. 6.

su originalne, druge su preložki. Poezija je z wjetša jara dobra, teho runja ryč, prawopis mjenje.

5) Die achtzig Kirchenlieder der Schulregulative. Wóšom žašbet duchownych fjarližow ja škulštimi regulativami pórurzyjo šerskim šulam Š. F. Tešnar, farat. We Wórejzach, šchifczjane pla Š. Kulmana. 1869.

Po VIII stronach serbskeje prjedyryče scěhuja khèrluše na 119 stronach w 8. Kóžda strona je dželena za nẽmski a serbski text. W prjedyryči spomni spisaćel na starše serbske spěwaške a na mužow, kiž su khèrluše do nich preloželi. Dokelž jich preložki njeběchu předco tajke, zo budžiše so po nich spěwać hodžiło, dha dyrbyeše so 17 staršich khèrlušow z nowa předželać. 15 khèrlušow hišće z cyła preloženyh njebě. Předželanje a preložk su wobstarali wyše wudawarja Tešnarja wučerjo M. Gryš w Nowejwsy pola Picnja, H. Wařko w Džewinje pola Mužakowa, M. Lehmann w Žergonju a H. Kopf w Lutolu, kaž tež wyšši farat Rocha we Wětošowje. Poezija, ryč a prawopis pokazuje na to, kak je tež za delnjolužisko-serbsku ryč dalekroćenje k lěpšemu móžne.

Wot tutych 80 khèrlušow je wudawař Tešnar tež druhi, jenož serbski wudawk wobstarat pod titulom: 80 fjarližow ať nowy pschistawf f špimawškim kniglam. We Wórejzach pla Kulmana 1869. Tutón přistawk móže so k spěwaškim přiwjazać a je jón wudawař tež pozdžišo k svojim modleřskim kniham (hladaž pod modleřskimi) přiwjazać dať. Tež dyrbja so te same, kaž słyšimy, nowemu wudawkej delnjoserbskich spěwaškich přičičeć, abo so do nich nutř zarjadować.

c) Khèrluše při wosebitych składnosćach wudate.

1) Khèrluš: Šož pašescho lube Wójzti, po słowach 1. lista Jana 2, 28. Na tutón, wosebje čičšany khèrluš spomni Körner Philosophisch-Kritische Abhandlung von der Wendischen Sprache und ihrem Nutzen in den Wissenschaften. Leipzig 1767. Widžił jón njejsym a je kaž so zda herrnhutski za delnjolužisko-serbsku diasporu čičšany khèrluš.

2) Khèrluše: D ty tužne Šonežele a: Čhto nẽšchel bohju Šmilnosčž čymalisch? wot Jana Bjedricha Frycy, fararja w Gołkojcach 1781.

Wobaj khěrłušej staj na 4 stronach w 8. ćišćanaj bjez titula a bjez pomjenowanja ćišćernje. Faraf Fryca, přeložer serbskeje biblije, je tej samej spisał k dopomnjeću na wulki woheń, kiž bě 26. měrca 1781 wulki džel Gołkoje do popjoła přewobroćil a staj so wobaj potom tež we Gołkojceach w cyrkwi spěwaloj, přeni bórzy po wóhnju a druhi někotre njedzele pozdžišo. Přeniši je faraf Tešnar we Niedze 1879 z jenym předowanjom njeboh fararja Haussiga z nowa wotćišćeć dał.

3) Někotare Woinarške a druge redne Karličje horduwu tim lubim Niederlausitzkim šerškim, do Kufowu dane wot Davidta Traugotta Kopfa, Schulstego Szabnicka wó Popowjach. 1813.

7 čislow na 32 stronach w 8. bjez pomjenowanja ćišćernje. W khěrlušach je mało poezije a wjele germanismow.

4) Žefowne Karličje sa ten wot Bohga hupšchožoni, nam hobražoni Měr po dluikej, žalošnej Woinje, a Přetřpšchožbi sa to Strowe našćogo gnadnego Kralá 1814.

8 khěrlušow na 8 stronach w 8. bjez wosebiteho titulneho łopjena a bjez pomjenowanja ćišćernje. Přeložer a wudawař bě wyšši faraf Schindler w Picnju. Tež tute khěrlušje su bjez poezije a polne němskich wurazow.

5) Karličje k'Epimawu gaž te Žiždji k přednemu Křasu k božemu Wřidu du.

3 khěrlušje na 4 stronach w 8. wokoło lětow 1815—17 wudate wot tehdomnišeho wučerja D. B. Kopfa při serbskej cyrkwi w Khoćebuzu a husto w prjedawšich lětach po 3000 exemplarach z nowa ćišćane.

6) Gefänge zur Friedensfeier 1816. Tež serbske wudate wot wučerja Kopfa w Khoćebuzu.

7) Gefänge zur Feier des Reformationsfestes am 31. Octbr. und 1. Novbr. 1817. In der Klosterkirche zu Cottbus aufgeführt von David Traugott Kopf. Gedruckt bei Johann Gottlieb Kunzack.

13 wšelakich khěrlušow na 16 stronach w 8. Přenje 6 čisla su serbske, druhe čisla su němske.

8) Sterbefieder von J. C. Post zu Burg.

11 wšelakich při pohrjebach w Błótach wot kantora a wučerja Pósta tam pěsnjenych a spěwanych khěrlušow, kiž su na 16 stronach w 8. wokoło lěta 1846 ćišćane. Hdže? njeje pra-

jene. Město titula steji wyše khěrlušow jenož horniše napismo a tehorunja steji tež wyše kóždého khěrlušá němske napismo, kiž praji, při kajkej skladnosći je so žadyn khěrluš spěwał. Poezija je w někotrych khěrlušach dobra.

9) Kjarliže t Spiwanu, gaj Žišchi t přednemu Rašu t Božemu Břidu du. Schřěcžane pla Tornowa.

Su hinajše hač te pod čisłom 5. naspomnjene khěrlušy a wuznamjenja so před tamnymi khwalobnje. Jich spisat a wudawať bě wokoło lěta 1860 diakonus Tešnař w Khočebuzu. Po titulu steja khěrlušy nad 3 stronach w 8.

10) Rune khěrlušy wuda wokoło lěta 1876 serbski farař Pawoł Broniš w Khočebuzu na lečacym łopjenje w 8. bjez titula. Wone su po programmje za konfirmaciju zřadowane a wuznamjenja so khwalobnje přez dobřu poeziju.

VI. Agendy a modleřske knihi.

1) Eine Wendische Kirchen-Agende, in Niederlausitzischen Dialect, welche auf vieler Verlangen zum Druck befördert. Guben zu finden bei Joh. Michael Kühn.

Hdy je tuta mała w 8. na 132 stronach (bjez ličbow) čišćana agenda wujšła, njeje nihdže prajene, tola je wěste, zo je přjedy 1771 wudata, dokelž bě jejny wudawať po swědčenju Guldy l. c. Mag. Will, farař w Brjazynje, kiž tam w spomnjenym lěće wumrje. Titul agendy je němski, text serbski, tola su napisma wyše modlitwow, dobroprošenjow, kolektow, formulow za křćeńcu a wěrowanje a t. d. němske.

2) Gebete in mancherlei Anliegen zu beten, wie auch einige christliche Lieder, für die Niederlausitzischen Wenden in ihrer Mutter-sprache geschrieben. — Modleńa wó šćafich Małazaniach šc t' modleńu, rowno ako tefe někotare šćěcžajnske Karlišchi, ša tich Niederlausitzisch Szerbisch wó jich mahšćerinej Rězi pišane. Cottbus gedruckt in Kühnens Buchdruckerey 1791.

Tute modleřske je duchowny Bjedrich Theodor Lademann w Módleř spisat a wudať. Wón je so sam pod krótke serbske předšłowo, kiž modlitwam přjedy dže, podpisat. Po předšłowje sědhuja němski register a potom modlitwy na 130 stronach a khěrlušy hač do 151. strony. Z ranišimi a z wječornymi mo-

dlitwami, kiž su jako přidawk hjez ličbow na stronach přidate, wobzanknu so cyłe knižki. Dokelž bě Lademann rodzeny Němc, dha so džiwać njetrjebamy, hdyž namakamy, kak so modlitwy z němskimi słowami a wurazami mjerwja. Zo by prawa wšelakosć w knižkach zastupjena była a zo bychy so te same za wšitke wobstejenja čłowskeho žiwjenja hodźite, dha je Lademann do nich tež modlitwy jeneho tkalca, jeneho šłodarja (krawca), jeneho koala, jeneho rybaka a t. d. napisal, kaž tež modlitwy za tajkeho, kiž chce sebi dać žižu rubać, abo kotremuž je so w nocy něšto wutrobu wobćežace wudžało a t. d. Variatio delectat!!

3) Bätowarſke Knigli, wö fotarichž ſe namataju I. Zajtſchne a wäzorne Modleña namſchſchne Dni piſcheš zeli Tizeñ. II. Modleña, gaž ſe k Spowezi a k bohžemu Blidu zo. III. Modleña wö ſcharaflich duchnich a ſchelnich Potröbnöſchach. IV. Modleña wö Choröſchi a ſmértnej Ruſi. Do teje ſerſkeje Nözi piſchewanöne a k Schiſchczänu powdane wot Gotthilf Chriſtlieb Friſa, Prätſarä piſchi tej Chöſchöbuſteſer ſerſkeſer Zerſtwi. Chöſchöbuſu ſchiſchczane wot Rühna 1797.

241 stronow w 8. Na kóncu steja wšelake khèrluše a serbski register. Druhi wudawk tutech wot delnjołužiskich Serbow najbóle wužiwaných modlerskich je w léće 1842 knihičičšer Säbisch w Hródku wobstaral a je tutemu wudawkej Frycowy wobraz přidał. Třeći wudawk wuńdze z teje sameje čiščěrnyje w Hródku 1855 a je Säbisch tón samy přjedy přez wosebite serbske lečace łopjeno w 4. serbskemu ludej wozjewił.

4) Bätowarſke Knigli ſa ſerſke ſchſchczjanſke Zeſchi k ſchiſchczänu powdane wot něfotarich ſchſchczjanow Bärliñu, kotare Bohže ſłowo lubuju, a to ſame roſchiräſch püttaju. Bärliñu 1837. Schiſchczane podla Trowiſchſcha a jögo ſyna.

Na módrej wobwalcy steji titul a nutrkach steja modlitwy na 32 stronach. Přeložer tych samých bě David Bohuwër Kopf, tehdom inspektar jeneho wustawa za zanjerödzene džěci w Bärliñje. Pjenjezy k čiščěj za tute a někotre druhe wot hłowneho towarſtwa k rozpräščeranju křesćijanskich natwarjacých pismow w Bärliñje wudatých serbskich knižkow poda jendželske traktatowe towarſtwo w Londonje. Přirunaj: Nachweñung über Einnahme und Ausgabe des Hauptvereins für chriſtl. Erbbaunngſchriſten

in den preußischen Staaten aus dem Jahre 1837. Berlin 1838. Seite 5.

5) Bätowanà, gaž je t Spojezi a t bohjemu Blidu žo. S nimškého pšestawòne. Chošchobušu pola Tornowa 1842.

20 stronow w 8. Spisaf njeznaty.

6) Dopoludnějshe bjatowanà seger žewěschich — Ta litanaja. — Te wotpoludnějshe bjatowanà seger 3.

Listno 16 stronow w 8. bjez wosebiteho titula. Jenož horniš napisma steja wyše jednotliwych wotdžělenjow. Zda so někajka liturgia za serbsku cyrkej w Khoćebuzu być, kiž je wokoło lěta 1870 pola F. W. Brandta w Khoćebuzu ćišćana. Pri kajkej składnosći a što je ju spisał, njeje mi znate.

7) Nowe bjatowarše knigły šchynym šerskim domam a bogabojašnym dušam poružone wot J. J. Teschnara. Schišćzane we Worejzacy wot Wenzela. 1875.

80 stronow w 8. a w čistej, dobrej serbskej ryči spisane. Před wudaćom tutych modlefskich hromadžowaše spisał tych samych za nje přez wosebite serbske lećace łopjeno w 8. abonementow. Na tutym łopjenje je hižom rozestajane, što dyrbjachu modlefske wopriječ a kak dyrbjachu rozpołożene być. Priwjazane su k nim teho sameho spisarja 80 kjarližow w serbskim wudawku, na kotrež je hižom V b, 5. spomnjene.

8) Praxis pietatis Germano-Vandalica oder Teutsch- und Wendisches Niederlauf. Gebet- und Gesangbuch. Ao. 1723. 4. Tute hižom pod IV, 6. naspomnjene modlefske wot Kryše Gabriela Fabriciusa, wot kotrychž tež Knauth Kirchengeschichte str. 416 ryči, khowaju so w rukopisu w knihowni towarstwa wědomnosćow w Zhorjelcu.

9) W rukopisu je tež Hauptmann, wyšši faraf w Lubnjowje, na kotrehož smy hižom wjacj króć spomnili, knihi zawostajit, kiž móža so k agendam abo cyrkwinym kniham přiličić a do kotrychž je wón jako titul zapisał:

Te šerste knigly šom ja mne šgottowal, afo ja běch Starbošcju wö Niederlausenskej we Lesche 1732 Mag. Joh. Theoph. Hauptmann Wittenberg. Saxo. Pozdžišo je připisał: Redder Mich. 1733, Caplan in Lübbena Johannis 1738, farar dort Mich. 1750.

Tutón dłón tolsty, do kože zwjazany rukopis w 4. wobsedźi faraf Tešnar w Niedze, kiž je jón w Khoćebuzu wuslědził. Na 630 stronach steja němscy a serbscy 1) sćenja a epistole; 2) kolekty a intonacije; 3) formula za křćeńcu; 4) dobroprošenje za njedźelniče; 5) formula za sw. wotkazanje; 6) formula za wěrowanje; 7) wšelake modlitwy; 8) Lutherowe wukładowanje wóttečnaša; 9) tři symbola; 10) historija wo wupusćenju Jeruzalema; 11) pokutne psalmy; 12) raniše a wječorne modlitwy; 13) požohnowanje za njedźelske džěći; 14) ryče při woprawjenju; 15) dobroprošenja, wotprošenja a vota z klětki; 16) passionska a jutrowna historija a naposledku wšelake dodawki.

10) Tehorunja khowa so w maćičnej knihowni w Budyšinje rukopisna serbska agenda we 4. přez 100 stronowj tołsta wot njeboh Fryca, serbskeho fararja w Khoćebuzu, kotruž je wón kónc zańdženeho lětstotka pišał. Wona nima žaneho titula, ale započina so z woltarnymi intonacijemi a modlitwami a ma potom hišće wšelake modlitwy na swjate dny a wšě formule, kiž do agendy słušeja a t. d.

Dališe rukopisne agendy, tola nic stare, namakaju so tež hišće tu a tam při serbskich cyrkwjach w delnych Łužicach, na přikład w Khoćebuzu a t. d.

VII. Prědowanja.

a) Prědaŕske knihi.

1) Niederlausitzische-Berger Brätkärer-Büchlein, wó kotarichž na Łuždu Něželu psches zele Leto, na te hušpke a druge Schwěženě, na Frystuhowe Scherpeně, afo tesch na pokutni a žnowni Schwěžen jadno Brätkowañe, kotare na te něželske a šwěženste Evangelia žo, f namafanu jo, wot Gotthilf Christlieb Friga, Brätkara pschi tej Choschobuskej berškej Zerkwi. Choschobusu schischezane wot Kūhna 1792.

Z prjedyryču 810 stronow w 8. W prjedyryči spomina Fryca na zańdženosć serbskeho luda a powjeda to a tamne ze serbskich stawiznow. Jeho přědaŕske knihi su so wot serbskeho luda jara pilnje trjebať a trjebaju so hišće předco jako lube, drohe knihi. W léće 1842 buchu druhi króć wot Säbische w Hródku wudate a bu serbski lud na tutón z Frycowym wobrazom wupyšeny wudawk prjedy přez serbske lećace łopjeno kedźbliwy

sčinjeny. Třeći króć je tute předařske knihičišćeř F. W. Brandt 1879 w Khoćebuzu z nowa wudał a na kóncu kóžděho předowanja khěrluš runeho wopřijeća ze spěwařskich knihow a staw z biblije přistajíc dał.

2) Přatřarske Knigli wó dwě Želach, zož 66 Přatřowanow, tať ať na fuždu Reželu a šwežen psches zele Lěto jedno Přatřowane k'namataniu jo tať deré domach k'lasowanu, afo teke wot tich Schularow Zerwi k'wotlasowanu wot S. S. J. Schindler, Husčěgo Jarara Pižnu. Barliu, 1829. Schischczane pola Trowižscha.

Pod tutym hłownym titulom wuda Schindler 1829 swoje předařske cyłe, po tym, zo bě kruchi wot nich hižom 1824 a 1825 čišćeć dał. Jedyn tuteju kruchow, kiž je w cyłych předařskich po druhim dzěle přiwjazany ma titul: To předne wot 21 Přatřowanow šwezenskich na Nowe Lěto wot Schindler. Barliu 1824. Schischczane podla Doenchy. Tutón kruch ma pak jenož 4 předowanja na 63 stronach. Druhi kruch, kiž je cyłe zady přiwjazany a bu tež wosebje jako natwarjaca kniha předawany, ma titul: Sbuženě ša Křesćiziani kótare k' Spojězi a k' Bohžem Wlidu hšch šche, a teke na chornej Postolli, wó šchěščich Přatřowanach stich domaznich šwezenskich Přatřarskich Kniglow a t. d. wot Schindler. Barliu 1825. Schischczane podla Trowižscha. Tutón kruch ma 110 stronow. Woběmaj kruchomaj da nětko Schindler 1829 horniši hłowny titul a z nim druhi dzěl swojich předařskich prjedystajíc, posleńši pod wosebitym titulom: Domaznich Přatřarskich Kniglow drugi Žel, wó kotaremž 56 Přatřowanow na fuždu Reželu a šwežen psches zele Lěto, kotare wó přednem Žele wotšichczane něřžu, a Pokařar na hoboí Žela wot Schindler. Barliu 1829. Schischczane podla Trowižscha. Po tutym titulu sčěhuje němske poswjećenje cyłych knihow knjezej kultusministerej swobodnemu knjezej ze Stein zum Altenstein w Barlinje, kiž bě čišć knihow podpjerał. Tutemu poswjećěnu přizankuje so němski spěw wot Schindlera, w kotrymž su wšelake zajimace data za pismowstwo delnjołužiskich Serbow a w kotrymž je tute z krótka hromadu zestajane. Z njeho zhonimy pak tež, zo je Schindler w lěće 1828 wot tehdomnišeho ministerstwa w Barlinje za swoje prócowanje wo spisanje serbskich natwarjacych knihow 100 tolerjew gratifikacije a jara hnadne připismo dostał.

To wšo pokazuje, zo tehdom k najmjeńšemu w Barlinje žadyn Serbstwu njeprěcelny duch knježił njeje. Po pomjenowanym němskim spěwje přińdže hišće serbske předsłowo, w kotrymž Schindler tehorunja wšelake wo prjedawšich serbskich knihach podawa a pokazaf a potom přédowanja na 392 stronach. Serbska ryč w tutych přédowanjach njeje tak dobra, kaž Frycowa. Zo by swoje serbske předařske Serbam znate sčinił, bě Schindler hižom w léce 1828 leáce serbske łopjeno in folio wudał a w serbskich wosadach rozpřesćerać dał. Na tutym łopjenje pomjenuje wón tež žórła, z kotrychž cheyšé wjetši džěl přédowanjow sem wzac, mjenujcy z němskich předařskich knihow, kiž běchu w Hamburgu wujšle a to wot duchowneju Sturma a Wichmanna tam. Dokelž pak tute přédowanja tak za serbski lud njejsu, kaž Frycowe, dha tež Schindlerjowe předařske pola serbskeho luda njejsu tajke dobrospodobanje namakale, kaž Frycowe a so dołho tak njetrjebaju, kaž tamne a kaž sčehowace pod č. 3.

3) Ten Kněz jo moj pastry! abo Bratřarje knigły na ewangelijske žefego léta k natwareńu we pschawej wěre a k roschyćańu kralejstwa Božego pórutzjo šerfemu ludoju S. J. Teschnar, farar. W Chošchobuju pla Brandta 1869:

727 stronow w 8. z wobrazom spisarja. Kaž wšitke Tešnarjowe spisy wuznamjenja so tež tute jeho předařske přez dobru serbsku ryč a korrektny prawopis a přédowanja su jadriwe, dušu a wutrobu wokřewjace. Z wjetša wšitke přédowanja su wot Tešnarja sameho, jenož někotře čisła su wot druhich serbskich duchownych delnjeje Łužicy, mjenujcy č. 26 wot fararja Panka z Dešna, č. 27 wot fararja Haussiga z Gołkoje, č. 36 a 37 wot wyššeho fararja Rocha z Wětošowa, č. 45 wot wyššeho fararja Mudry z Picnja, č. 60 wot wyššeho fararja Buršerja z Khoćebuza a č. 68 wot fararja Kjacmarja z Janšoje. Přirunaj: Łužičan 1869 str. 109. Přéd wudaćom sčini Tešnar serbski lud na tute swoje předařske přez wosebite serbske łopjeno w 4. kedžbliwy a prošeše wo kupowanje. Kajkej duchownej potrjebnosći bu přez nje w delnjeje Łužicy wotpomhane a kak witany bě tutón dar serbskemu ludej, hodži so z teho spóznać, zo buchu předařske w 1000 exemplarach čisćane za 10 lět pokupjene, tak zo Tešnar wot nich 1879 nowy wudawk pola Wencela we Wojerecach čisćeć

da. Nowy wudawk je na bělišu papjeru čišćany, je bjez prjedyryče a ma štyri nowe přédowanja přidate. Přirunaj b, 15. Tež na tutón nowy wudawk bu serbski lud wot Tešnarja přez wosebite lečace łopjeno w 8. z titulom nowych přédafskich kedźbliwy sčinjeny.

b) Jednotliwe přédowanja.

1) Přátfowaŋe na přédnu ŋeželu po tšhoch Kralach, ja tim afo na ŋeželu po nowem lěšće Strobizach jaden welizki hogen bul, a hušćej pol hundert Gospodarow, wowschoscj pak stare a mlode na tšchi hundert še wotpalili běchu, wó Chošchobuškfej šerškej zerkwi žaržane a šchischcžanu powdane wot Gotthilf Christlieb Friša, Přátfara pschi tej šamej zerkwi. Chošchobusu šchischcžane wot Šůhna.

Přédowanje na 23 stronach w 8. po Luk. 2, 41—52. Na kóncu steji, zo je tamny woheŋ w Strobicach 1796 był a je so tehodla tež přédowanje w tutym lěće čišćało.

2—9) Šadno Přátfowaŋe na ŋeželu Štomihji, ja tim do šeršego přšestawjone a šchischcžane, ať jo wó nimškej ŋezi. Wittenbergu šchischcžane podla Charisiuša.

Runy titul ma hišće šěsć druhich póstnych přédowanjow, jenož zo je mjeno njeđeze do Invocavit, Reminiscere a t. d. přestajene. Tute přédowanja su w němskej ryči dzeržane wot něhdušeho biskopa Jurija Heinricha Loskiela, kiž bě dołhe lěta přédaf w hornjołužiskich bratrowskich gmejnach w Herrnhuće, Nizkej a Małym Wjelkowje. Te same je wyšši lěсны mištr a komornik Aug. Khorla ze Schirnding wudał a pozdžišo tež do hornjołužiskeje serbskeje ryče přežožić a w lětach 1798 a 99 pola Charisiusa we Wittenbergu čišćeć dał. Najskeršo je tón samy přečel Serbow je tež za herrnhutsku diasporu w delnych Łužicach přežožić a w tymaj samymaj lětomaj čišćeć dał. Přédowanja su khětro dołhe, kóžde 28—31 stronow w 8.

10) Šadno přátfowaŋe wot togo pschigotowaŋa t šmeršchi wot C. N. Gubiŋe 1802.

Wot koho je, njeje znate. Namaka so we wobsedźeŋstwje fararja Góslawa w Malinje.

11) Přátfowaŋe na přédnu ŋeželu po šwěti Tšchojosczi wó tom lěšće 1809. Žaržane wot D. Franz Volkmar Reinhard,

Kralowŕwego huŕŕwego Farara wó Drěŕdzanach. Do ŕerŕkeje Rezi pŕŕeŕŕawóné wot David Traugott Kopf, Schulŕwego Huzabnika wó Popoizach, 1810.

32 stronow w 8. Na nje ŕpomni Kopf teŕ w ŕwojich 1830 w Barlinje wudatych němskich knihach: Das Leben der sorbiŕŕhen Lehrer Christian und David Womanus, str. 236.

12) Šŕlědne pŕatkwaniě na II. něŕeli po ŕwěteje tŕŕhojoseŕi 1862 ŕarŕane we choŕŕhobuŕŕej ŕerŕkei ŕerŕwi pŕŕhi pŕŕŕeŕŕŕŕŕeŕneiu do Niedy pla Šgorelza wot J. Teŕŕnara, niŕŕwego ŕarara w Choŕŕhobuŕu. Šŕiŕŕeŕane w Choŕŕhobuŕu wot A. Šeiny.

16 stronow w wjetŕŕim 8. Ryč a prawopis jara dobrej.

13) Pŕatkwaniě na bibliŕŕi ŕwěŕeiu w Borkowach ten 31. Október 1864 ŕarŕane a tym lubowaraŕam Boŕwego ŕlowa powdane wot Th. Albina, niŕŕwego ŕarara pŕŕhi tei ŕerŕkei ŕerŕwi w Choŕŕhobuŕu. Šŕiŕŕeŕane w' Choŕŕhobuŕu wot A. Šeiny. 1864.

16 stronow w wjetŕŕim 8. Ryč a prawopis jara dobrej.

14) Pŕatkwaniě něgariŕwego ŕarara Hauŕŕiga, † 25. Febbruar 1870. Pŕŕiŕŕawŕ: „To tuŕne Poŕeŕeŕe“ 26. Merŕ 1781 w' Šóŕŕoŕŕach. w' Wórejach, ŕŕiŕŕeŕane pla Wenzela 1879.

15 stronow w wjetŕŕim 8. Je to wosebity wotěiŕš z druheho wudawka Teŕnarŕowych pŕedariŕŕich knihow. W pŕedŕlowje k pŕedowanju podawa ŕpisačel ŕiwwjenjaběh njeboh Haussiga a w pŕedŕlowje k tuŕnej ponjeŕeli ŕawizny wóhnja, kiŕ bě 1781 wjes Golkojcy potŕjechił a kiŕ bě tehdomniŕeho ŕararja Frycu tam nawabił, khěrluŕ ze započatkom: Och, ty tuŕne ponjeŕeŕe! čiščěc dač. Pŕirunaj V c, 2.

15) 4 Pŕatkwaniā. 1. na ŕiowny ŕwěŕeiu. 2. na reŕormaŕzióniŕŕi ŕwěŕeiu. 3. na ŕerŕuŕŕu. 4. na ŕwěŕeiu ŕamrěŕŕŕŕ, aŕo pŕŕiŕŕawŕ ŕ pŕědnemu huŕawku Teŕŕnarowych pŕatkarŕŕich knigŕow. W Choŕŕhobuŕu ŕ doŕŕaŕŕu pla knigŕywwěŕara Brodmeiera. 1879.

27 stronow we wjetŕŕim 8. Wosebity wotěiŕš z druheho wudawka Teŕnarŕowych pŕedariŕŕich knihow, pola Wenzela we Wojerecach čiščány.

16) Te roŕnāŕŕone pŕow. Šadno pŕatkwaniě ŕarŕane wot C. S. Spurgeon, Farara w Londone. W Choŕŕhobuŕu, 1880. Šŕiŕŕeŕane pla Paul Schmidtŕena.

16 stronow w 8. Pŕeŕoŕk wot njeŕnateho ŕpisarja je dobry tak derje po ryči kaŕ po prawopisu.

VIII. *Wšelake druhe knihi za domjace natwarjenje a křescijanske rozwučenje.*

1) *Unterſchejd jadnogo wernego Křeſcijana a jadnogo Herrhutara wot jadnogo wó tom wedobneho pokáſani ſchytнім tím ſamim k hužbe a k warnowanu, feňz tím Herrhutaram pſchypadnu, tich ſamich ſa dobrich a wernich Křeſcijanow žarže a t. d. 1778.*

30 stronow w 8. bjez pomjenowanja wudawarja a čišćerja. Po swědčenju Guldy l. c. je to polemiska knižka přećiwu herrhutskim bratram, najprjedy w němskej ryči wot Mag. Gottlob Friedr. Gudy, past. prim. w Laubanje, spisana a potom wot Frycy, fararja w Khočebuzu, přeložena. Prawopis w tutych knižkach je jara hubjeny a tež serbska ryč jara němcowaca, kaž to z druhich Frycowych spisow zwučeni njejsmy. Tehodla je tež móžno, zo Fryca přeložer njeje, abo zo sebi tehdom hišće serbskeho pisanja dosć wěsty njebě.

2) *Mž ſnamy žedneje Staroſćzi nima, to hordujo ako jadna trožna Wěz přotřnažone. Brodach pola Brücknera ſchijſcjane. 1797.*

Mały 14 stronow w 8. woprijacy traktat. Jenička delnjołužiska w Brodach čišćana knižka wot njeznateho spisarja.

3) *Roſtkadańe tich ſłow: Och pſchim jo wó Wěre, ti ga jo dejsch měsch, nedaj jo ſejch hebe, a zuſe buſch; ſchať jo ſchi jo Zefuſ tať žurne ſwarbowat, ať won na tej Křiži ſa tebe jo humreť.*

Po hornišim napismje sčěhuje hnydom text na 8 stronach w 8. Jeho wopřimnjeće je wukładowanje ſtwórteje ſtučki 433. khěrluša ze serbskich hornjołužiskich spěwařskich, kiž je 245. w delnjołužiskich, kiž pak je w posleńšich hinak přeloženy. Z teho da so zhudać, zo je horniše rozkładowanje w hornych Łužicach nastalo a w Budyšinje čišćane. Na to pokaže tež to, zo mamy tón samy traktat w hornjołužiskej ryči a zo so exemplary wobedu přeložkow w swojim času pola knihiwजारja Rosenkranza w Budyšinje předawachu.

4) *Te Ssluſchnoſćzi togo Křeſcijana pſchěſchjwo Bohgu; pſchěſchjwo hebe ſamemu a pſchěſchjwo tomu bliſchemu, wot Gott-hilf Chriſtlieb Friſa, Farara pſchi tej Choſchobuſkej beržkej zerkwi. Choſchobuſu ſchijſcjane podla Kühna 1802.*

254 stronow w 8. a register na dwěmaj stronomaj. Su to te same knihi, kotrež Schindler w prjedyryči k swojim předařskim mjenuje: „ein Sittenbuch in Beispielen“.

5) Te hužofe štwěženje togo Kńeša, ša šerške Žešči hopišane a wot nětotarich Křesćezjanow Barliinu, kotare Bohže šlowo lubuju, a to šame rošchirášch püttaju, Křisćezžanju powdane. Barliinu, 1837. Schisćezžane podla Trowižšcha a joga šyna.

Tutón titul steji na módrej wobwalecy, nutrkach 32 stronow texta w 8. Přeložer bě inspektor David Bohuwěr Kopf w Barlinje, kaž pola knižkow VI, 4. pomjenowaných a su te same, kaž tamne wot hłowneho towarštwu k rozpřesćoranju křesćejanskich pismow w Barlinje za pjenjezy jendželskeho traktatoweho towarštwu w Londonje wudate. Přirunaj VI, 4. a citat tam.

6) Droga k Šobnošczi. Wö Ščaschaniach a Wotgrońeniach ša Rownošcju togo šwětego Pišma, še šlowami togo Napominania na šchifne Šwěte a Grěšchiki wot Janna Gošnera. Barliinu 1841. Schisćezžane podla Zahncfa a Kopfa.

55 stronow w 8. tež wot hłowneho towarštwu k rozpřesćoranju křesćejanskich pismow w Barlinje wudate a to najskerje za pjenjezy amerikanskeho towarštwu w New-Yorku, kiž bě 1838 k wudaću pólskich, serbskich a čěskich traktatow 600 dolarow podało. Přirunaj: Nachweisung über Einnahme und Ausgabe des Hauptvereins für christl. Erbauungsschriften in den preußischen Staaten 1837. S. 5. Hač je tute knižki, kaž prjedawše, inspektor Kopf w Barlinje přeložil, njeje cyle wěste. Sym tež powjedać slyšať, zo je přeložk wěsty Doring, kiž je pozdžišo do Ameriki wučahnyť, wobstarať. 1854 wudachu so te same knižki tež w hornjolužiskej ryči a buchuw w tajkej we Wojerecach čišćane.

7) Ten weliki Gloš togo Janžela k Šbuženju Křesćezžanskego Žiwenia wot M. Lehmann, Suzabnik Žergoňu. Wšōdane wot togo šerškego Towarišchstwa nižnjeje Łužize. Chošchabusu schisćezžane podla G. W. Tornow, 1850.

16 stronow w 8. Wukładowanje šlowow w zjewjenju sw. Jana 14, 6—7. Na kóncu khěrluš k zbudženju zasparnych wutrobow.

8) Warnowanje na ten Lutherški Lud šerškeje Rezi pšched Samōhženim pšches Džu. Jaden šwětkowni Dahr k Šobtwarženju wō tej ewangelskej Wěre. Chošchabus 1850 podla G. W. Tornow

70 stranow w 8. Po woprijecu rozwučenje wo wšelakich hłownych artikulach lutherskeje wěry w 13 stawach, spisane přećiwo swětlikarjam a błudnikam nowišeho časa. Serbska ryč je dobra, prawopis hišće džěco swojeho časa. Spisaf bě faraf Albin w Górnjonwje pola Khoćebuza.

9) *Bojz k Jesušu!* abo: *Ta droga, ta wěrnosć a to žyweie* ja kuzdego. *Sudane wot Wuppertalskego towarstwa k hudaowanu natwarěznych křesćizjanskich pišmow. Schisćizane w Barmeniu 1860 pola S. J. Steinhausa.*

Titul steji na žoltej wobwalcy. Nutrkach wobraz Jozefa, kiž so swojim bratram spóznac da a 66 stranow texta w 8. Na poslenjej stronje, kaž tež na zadnej žoltej wobwalcy stejitaj dwaj khěrlušaj. Ryč a prawopis jara dobry a spóznajemy z teho, zo je Tešnaf, tehdomniši diakonus w Khoćebuze, korekturu wobstarał. Přeložk je wot wučerja Kopfa w Lutolu.

10) *Božnje głosy k bratskojsteje gmejny. Sgromazone spišmow togo groby Zinzendorfa.*

Pod tutym napismom da Tešnaf, faraf w Niedze, w lětach 1865 a 1866 jednotliwe listna, kóžde po 8 stranach w 8. pola Müllera a pozdžišo pola F. W. Brandta w Khoćebuze k rozpósłanju na svojich přecelow čišćeć. Z cyła je 16 tajkich jednotliwych čislow wujšło, wot kotrychž kóžde někajke duchowne rozpomnjenje podawa. Posleńše čisła přidadza k temu hišće jedyn khěrluš wot Tešnarja, abo tež wot wučerjow Lehmana w Žergonju, abo Šwele w Skjarboscu. 16. čislo ma započatk jeneho adventskeho přédowanja, kiž je pozdžišo w Tešnarjowych přédafskich cyłe wotčišćane.

11) *Bo bužošć Ty Twóju Niměrnosć přěpórašć?*

Pod tutym napismom započina so hnydom rozpominanje na 10 stranach w 8. Je to nabóžny traktat hamburgskeho towarstwa k wudawanju traktatow, č. 12. jeho noweje serije, pola Brandta w Khoćebuze 1880 čišćany, wot kand. Dahle tam přeloženy a kaž so powjeda, wot baptistow bjez Serbami roznošeny.

IX. *Knihy za wšelake powučenje a za zabawu.*

1) *Wendisches Roth- und Hülfsbüchlein.* — *Te Knigli* ja běršké *Luže*, ja *Stare a Młode hužitne k lašowanu, k kotarich*

nahuknušich mogu wáspolé še žiwisch, f' Besczu bohgate hordowasch, a wó schafej Rusi a Negluze še pomoz wot Johann Sigismund Friedrich Schindler, Mlodwego Jarara Werbne a Suzabnita wó tej welifej Schuli Choschobuju. Choschobuju schiščezane podlá Kúhna 1792.

Pod tutym, z dzěla z čerwjenym pismom čiščanym titulom wuda Schindler hižom 1792 wěsty programm domjacych knižkow, kotrež cheyše za Serbow spisać. Z titulom 16 stronow dołhi w 8. Po titulu steji zapis wěcow, kotrež cheyše w swojich knižkach wopisać, potom němske a serbske přeprošenje wo podpjeranje a kupowanje wudajomnych knižkow, kotrež bě samo knjez minister z Wöllner w Barlinje za dobre spóznať a k. krajny radzićel z Muschwitz ryćerkublam a šottam khoćebuzskeho wokrjesa poručil. Naposledku scěhuje drjeworěz a jedyn staw z wudajomnych knižkow „wot togo sadu a jogo hužitka“. Slubjene knižki same wuńdžechu w scěhowacym léće pod titulom:

Wendisches Noth- und Hülfsbüchlein. Erster Theil. Mit einer Vorrede Sr. Hochehrwürden des Herrn Inspector Schmidt zu Cottbus. — Te knižki ja šerše Luže ten předni žel jož wó 47 Pojedaniach šchafe tróbnje Wězi huzone horduju je schafich nimškich rědnich knižlow do naščeje šerščeje Rězi pjčestawbnje wot Johann Sigismund Friedrich Schindler. Choschobuju schiščezane podlá Kúhna 1793.

Po němskej prjedyryči wot inspektora a past. prim. Schmidta w Khoćebuzu 104 stronow texta w 8. z registerom na kóncu. W Schmidtowej prjedyryči je prajene, zo je Schindler swoje knižki po znatych němskich: Beffers Noth- und Hülfsbüchlein wobdzělať a kak je k tutemu wobdzělanju wšelake druhe najlěpše žórta wužiť, tež, kak je minister z Wöllner tajki serbski wudawk za wužitny spóznať. Na to scěhuja w 28 stawach wšelake rozwučenja za dom a hospodarstwo, za strowych a khorych, wo jědži a wo piću. Kaž so zda, tute knižki pola serbskeho luda njejsu tak praweho připóznaća namakate, dokelž slubjeny druhi dzěl ženje wujšoť njeje.

2) Zadno ewangelške hopiššanie togo Žiwěna Jesu Christuffa, kotare Mikodemus, jaden Rabbi a Huschi tich Žudow hopiššal jo, tať adto šam jo wizel a šual jo, dofulaž jo bül jaden šřšča-

dni Hutišš Jesu Christuffa. Cottbus, 1849. Druck und Verlag von G. W. Tornow.

Su to znate Nikodemusowe knižki, kotrež je faraf Nowka, tehdom w Módlej, přeložil. Prawopis w nich je žadlawy, dokelž Nowka wosebje ek a „i a ü“ město y a druhe zmolenja lubowaše a na žane powučenje njeposluchaše. Tež serbska ryč je hubjena dosć. 76 stronow w 8.

3) Žiwne Tjchojeńe togo bohgego Heinricha, ěerški wůndane wot togo ěerškego Towarišstwa nižnjeje Łuzize. Chošchabusu šchischczane podla G. W. Tornow 1850.

Je to přenja knižka, kiž bu wot serbskeho 1850 pod předsydstwom knjeza z Werdeka nad Skjarbosćom zafoženeho towaršstwa za delnju Łuzicu wudata. Bohužel wobsteješe tute towaršstwo jenož lěto. Předležace knižki, přeložk znateho němskeho „armer Heinrich“, su ze štyrjomi wobrazami wupyšene a 24 stronow w 8. tokste. Přeložef bě faraf Albin w Górnjonwje. Ryč a prawopis je lěpši, hač w prjedawšich serbskich knihach, hač runje budžiše so to a tamne hišće porjedzić hodžiko.

4) Stogo letoškego Szobuzěleńa na tom Statku togo Tatarow=Hobroščena (pomeńoni Mission) pomogajuzego Towarišstwa ša to Město Pinne a ten hokolni Kray. 1850.

Pod hornišim napismom scěhuje hnydom text na 8.stronach w 8. misionsku rozprawu a próstwu wo podpjeranje misionstwa nastupacy. Na kóncu steji: Schischczane pla Tornowa we Chošchobufu.

5) Gulizowańa stogo Žiwěńa a stogo Zaša Friedrich Wilhelm III. Bramborskego Krala. Do Szerskego přšestawone přšes to ěerške Towarišstwo teje doloiznjeje Łuzize, wot Joh. Worrack, Szabnifa Schlichowe a ěerškego Towarišča. Chošchabusu, šchischczane podla G. W. Tornow. 1851.

27 stronow w 8. Štož smy hižom k č. 3. přispomnili, plaći tež wot tutych knižkow.

6) To Božolstwo. Schitnim ěerškim Hutschobam, fenž Jesuša lubo maju, f Roschuzowańu, zo to šame na še ma, a f Rospominańu, zo woni ša ņo žińiš deje, f Němskego grommadu festajane a hucklazene wot Panta, farara Lutolu. Chošchabusu, šchischczane podla G. W. Tornow. 1852.

16 stronow w 8. Tež tutym knižkam plaća přispomnjenja pod č. 3. Rozestajane je w nich, što misionstwo je, kak so z nim w póhanskich krajach ma, što misioniske towarstwa chcedža a t. d.

7) Měrtyn, ten Wojak; abo to Domojpschizěne wot'Wojakow. Ğudane wot Wupperthalského Towarstwa k' Ğudawańu natwarěznych křesćejaněskich Běžmow. Schisćezane w' Barměnu 1858 pla S. S. Steinhausa.

Titul na žoltej wobwaley, nutřkach 36 stronow texta w 8. Na zadnej wobwaley khěrluš: ten dobry pastyf. Přeložer bě farař Pank w Dešnjju (prjedy Lutolu). Přeložk je dobry.

8) S' Njarchoba domoj, abo Chtož to lajujo, ten hobmžskij jo, řam řa ře a řa druge. Ğudane wot Wupperthalského Towarstwa k' Ğudawańu natwarěznych křesćejaněskich Běžmow. Schisćezane w' Barměnu 1858 pla S. S. Steinhausa.

Kaž pola prjedawšeho čista titul na žoltej wobwaley, nutřkach 55 stronow texta w 8. a na zadnej wobwaley khěrluš. Je to traktat přećiwo wopikřtwu, přeloženy wot Teřnarja, diakona w Khoćebuzu. Přeložk kaž pola č. 7. dobry.

9) Nłowře wojnske bıldı řteje Břchuřko-Awstriřske wojny. 1. knigłřka: Te břiřo pla Bodoł a Trautenau. — 2. knigłřka: To břiře pla Kőnigsgrāza. — Wendany a řchisćezany wot ř. W. Brandta w Chořchebuřu.

Kőžda tuteju kniřkow ma 8 stronow w 8. Jeju spisat' bě wučer řwela w Skjarbořu 1866. Ryč a prawopis řwěđeitaj wo pilnym přecowanju spisačela, serbsku ryč derje pisat'.

10) Ğulizěne wot teje tužnej řimcřři Mafřimiliana, řejřora wot Měkřiři, řaž řež wot teje řludnosći Charlotty, řony togo řejřora. (řzařniřa wotřchisćezane.) W Chořchebuřu 1867. Břchekőžone wot Chr. řwela, řhulara w řkjarbořcu. Schisćezane wot ř. W. Brandta w Chořchebuřu.

16 stronow w 8. Tež wot tutech kniřkow plači to same, řtož wot č. 9. Khwalobnje rozdžěluje so w nich bjez ř a ř.

11) Nřikodemuřowe knigłř. řadno Ğopiřańe togo řařuženia a Ğumcřřa řesom řristuřa, řaž tořame jo Ğopiřal Nřikodemus a t. d. Do řerřke řězy přchěřawjone wot Chr. řwela, řhulara w řkjarbořcu. Břchekőžone (sic?) a wendane wot E. Brockmeiera,

knjiglow-wěšara w Chošchebu. Schischczane pla Alberta Heiny w Chošchebu.

Je to druhí a lěpši přeložk knižkow pod č. 2. naspomnjonych. 64 stronow w 8. Knižki su wokoło lěta 1867 wudate. Z nowa je te same jich załožer Brockmeier w Khočebuzu 1879 wotčísćeć dał a přeložer Šwela je tutemu nowišemu wudawkej historiju Ahasverusa, wěčneho žida, přistajit, kaž tež historiju wo wupuscěnju Jeruzalema, tak zo ma tutón najnowiši, pola Roberta Kahlowa w Khočebuzu 1879 čísćany wudawk 88 stronow.

12) Bogumiš, abo biblija humožo wot šmjeršči. Rědne huližowane ša Ššerbow. Ššeršči napišał Š. Š. Š nakładom dolnołužyjskego wotrěda M. S. 1880.

Su to přenje wot nowozaloženeho delnjołužiskeho wotrjada Maćicy serbskeje wudate knižki, na 44 stronach pola J. E. Smolerja w Budyšinje čisćane. Jich spisat' je wučer H. Jórdan w Popojcach. Ryč je čista a dobra a prawopis je korektny. Na šerej wobwalcy su mjena sobustawow delnjołužiskeho wotrjada wotčisćane.

X. Swětne pěsnistwo.

a) Zběrki pěsničkow, arijow a t. d.

1) Próznicki Serskego ludu w górejnych a dołoženych Łužycach, ludoj z ust napisane a z jich narodnymi głosami, Njemskim pěstawenjom, nježer potrjobjnymi huloženjami a z hopisanjom wšakorakich Serskich nałogow a z pšidańkom z jich basničkow a pšisłowow hudane wot Leopolda Haupta a Jana Ernsta Smolerja. Drugi źjel. Próznicki dołoženoserskego ludu. Grymje 1843 pódlá J. M. Gebhardta.

Je to druhí džěl znatych Smolerjowych pěsničkow hornjo- a delnjołužiskich Serbow, pola Breilkopfa a Härtela w Lipsku čisćany a 332 stronow w 4. tolsty. K tutej krasnej zběrecy delnjołužiskich pěsničkow, wašnjow, přisłowow a t. d. su tež někotři wučeni Serbjo z delnjeje Łužicy material přepodali, na kotrychž je w prjedyryči spomnjene. Běchu to faraf Broniš w Jasynje, faraf Broniš w Pricynje, kantor Post we Bórkowach a wučer Komer w Njabožkojcach, kiž su Smolerja ze wšelakimi přinoškami podpjerali. Tež wjele holcow z luda je pomjenowanych,

kiŕ su pèsnički spèwale. Pripomniè ma so hišèe, zo je tuta zbërka pèsnièkow prènja delnojoŕuŕiska kniha, w kotrejž je so laèanski analogiski prawopis trjebať. Je pak tu hišèe jara nje-wèsty a njedokonjany, kaŕ to při tak èeŕkim zapoèatku hinak byè njemòžeše.

2) Faedrusowe Basnicki z łatyńskieje do serbskeje rècy do-łojenych Łuŕycow pètoŕžone pèz Chr. Fr. Stempla, hušego fararja w Lubnjowje. Hudawať J. E. Smoleť. Die Fabeln des Böhadrus u. s. w. Verlag von F. C. Schmafer in Bautzen, 1854.

Pèdswòwo na VIII stronach je w hornjoserbskej ryèi wot Smolerja podate a rozestaja wosebitosèe a samsnosèe delno-łuŕiskeje ryèe. Na 56 stronach w 8. scèhuja basnicki, kiŕ so pèz dobru, èistu serbsku ryè wuznamjenja a su dobre žòrto za serbski słownik, dokelž w nich wšelake mjenje znate delno-serbske słowa namakamy. Èišèana je zbërka w Budyšinje pola K. B. Hiki, recensowana w: Jahrbücher für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft von Schmafer, 1853. 4. Heft, S. 242.

3) Šerŕŕe arije ŕa našdu lubu mtoŕžinu. Šerberane a wendane wot Chr. Schwela, ŕhulara w Škjarbosèu. I. Šerŕhwł. Šhošèebuš, 1867. Šišèełožone (sic?) wot F. W. Brandta.

Po žòtkej wobwalecy, na kotrejž horniši titul steji, zapoèinaja so hnydom arije na 23 stronach w małym 8. Ryè a poezija je dobra. Jako pètoŕžerjo abo spisarjo arijow su pod tutymi podpisani duchowni Tešnať w Niedže, Seileť w Łazu, Mudra w Pienju a Zwahr we Welikim Ranju a wuèerjo Šwjela w Škjarbosèu, Lehmann w Žergonju, Waŕko w Žewinje pola Muŕakowa, Kopf w Lutolu, Boit w Žyłowje, Jòrdan w Popojèach, Kòncak w Dešnju a wèsty Müller. Dališe zešiwki haè dotal hišèe žane wujšle njejsu.

4) Špìwaniã młodym a ŕarym, tuŕžnym a wjaŕšòŕym wot Mèrtyn Grüŕa, žepara w Rówej Ššy. Šhòšèebuš, 1867. Šhòšèèèane a wendane wot F. W. Brandta w Šhòšèebušu.

62 spèwow na 62 stronach w małym 8. W kròtkim pèdswòwje spomni spisaèel na swoje hižom pod V b, 4. pomjenowane khèrluše a zo su so tute Serbam lubile. Tehodla pènjese tu nowu zbërku. Wjele spèwow w njej su drje cyle duchowneho woprijeèa, tola nèkotre su teŕ bóle swètne, na pèklat: ten rajtať a jogo njac, ten pèruski a t. d. Originalne wot Grysa

su čísla 1. 2. 3. 12. 14. 23. 27. 38. 40. 44. 45. 46. 46a. 50. 51. Ryč a prawopis dobrej, kaž poezija.

5) Delnjołužiske ludowe pěsnje. Napisał H. Jórdan. Budyšin, z nakładom M. Hórnik 1875.

34 stronow w 8. Tute wot wučerja Jórdana w Popojcach nazbërane pěsnički su wosebity wotčić z Časopisa Maćicy serbskeje a su pola Monsy w Budyšinje za pjenjezy redaktora čišćane a darmo rozdźělane. Wulkemu džělej pěsničkow su tež melodije z notami přidate a je za nje farář Hórnik z Budyšina w Lipsku pola Täubnera klichéje leč dał. Za nje je, kaž Jórdan na to w krótkej hornjołužisko-serbskej prjedyryči z džakom spomina, přez 33 hriwnow ze samsneje móšnje zapłaćil.

Runu zběrku delnjołužiskich ludowych pěsnjow je pozdžišo tež Dr. Muka z Wulkeho Wosyka do I. zešiwka Časopisa 1877 podał. Tež tute pěsnički su ze spomnjeneho časopisa za pjenjezy fararja Hórnik wosebje wotčićane pod titulom:

6) Delnjołužiske pěsnje. Zhromadził E. Muka. Budyšin. Z nakładom M. Hórnik. 1877. (40 stronow w 8.)

7) Šerbjke štužki. Wot Dr. Sauerweina. Budyšin 1877.

Listno ze 16 stronami a 23 stuckami, kotrež je Dr. Sauerwein, rodženy Němc z Hannoverskeje a dobry přečel serbskeho luda w Błótach pěsnił. Tež tute derje spěsnjene stucky su wosebity wotčić z Časopisa.

8) Šerbjka šwažba w Błótach. Spišal M. Róžyk. S nakładom spišara we Wěrbnje. Šchischčane we Worejzach pla G. Wenzela.

Je to poětiski wobraz ze žiwjenja serbskeho luda w třoch dlěšich spěwach (w hexametrach), na 58 stronach we wulkinu 8. Wudaty bu w léće 1880, kotrež njeje přispomnjene. Serbska ryč je dobra a čista a bohata na wurazach z Błótow, prawopis je porjedženy nowiši.

W knihowni zhorjelskeho towarstwa wědomnosćow khowa so rukopis: *Kleines N.-Lausitz. Wendisches Wörterbuch nebst einem Anhange von Volksliedern in derselben Serbischen Sprache.* 4. — Tutón rukopis je wot njeboh zhorjelskeho senatora Antona a je wotpismo jeneje staršeje zběrki delnjołužiskich pěsničkow, kotrež

bě sebi w swojim času sakski wyšk z Bünau ze rta svojich serbskich wojakow napisat a kiž bě pozdžišo we wobsedźenstwje njeboh past. primar. Lubjenskeho w Budyšinje. Smolef je tute delnjoserbske pěsnički w swojej zběrcy wotčišćeć dať a spomina na Antonowe a Bünauowe rukopisy w předstowje k přenjemu dźelej svojich pěsničkow.

Wot horkach naspomnjeneho Stempla, něhdušeho wyššeho fararja w Lubnjowje, su hišće scěhowace poėtiske wudźětki znate, kiž pak su bohužel wšitke w rukopisu zawostałe:

- a) Pytanje za starym mjasecom, abo lužyskich Serbow potłocenje. We dwanasć pěsenjach hobspěwane přez Khr. Fr. Stempla. [Hdže je rukopis wostał, njewěmy, najskerje je zhubjeny.]
- b) Te tři rychle třubale: zuk, głos a rěc. Delnjołužiski epos we spěwach. [Přirunaj: Łužičan 1861—64, hdžež su někotre kruchi wotčišćane.]
- c) Theokritowe pastyrskie pěsenje. Přeložk wot Stempla 1857. [Rukopis w knihowni Maćicy serbskeje. Přirunaj: Łužičan 1862 str. 59.]

Přispomnjenje. W znatej polygloće kraldówskeho rukopisa wot lěta 1853 staj dwaj spěwaj na stronje 523 tež w delnjoserbskim přeložku wotčišćanaj. Přeložk je, jeli so njemolimy, wot zemrjeteho fararja Markusa w Popojcach a Smolef je tón samy do analogiskeho prawopisa zestajał. Tchorunja podawa tež Časopis Maćicy serbskeje z khwilemi delnjołužiske počtiske wudźětki.

b) Jednotliwe spěwy.

1) Spěw: *Сашы! тii luba Wás, lažijich popele šaš a t. d.*

20 štučkow dołhi spěw na 4 stronach w 8. bjez titula. Spisar teho sameho bě Gotthilf Christlieb Fryca, serbski farar w Khoćeuzu a je wón tutón spěw, kiž so přez dobru ryč a poeziju wuznamjeni, k dopomnjeću na wulki woheń, kiž bě 1774 wjes Zasy pola Khoćeuza potrechił, čišćeć dať.

2) *Ровитарѣи Карлѣих на Найшѣих Воѣаѣов.*

Pod tutym napismom scěhuje 16 štučkow dołhi spěw na 4 stronach w 8. z podpismom spisarja Fryca, prjatarja w Khoćeuzu při serbskej cerkwi tam. Tutón spěw je Fryca wudał 1797,

jako so wojacy jeho wosady z Pólskeje wrócihu. Tež wot njeho płaći, štož smy při č. 1. prajili.

3) Šaden štárliz, wó fotaremž ta zella Ščuňša Wojna na jadnu rědnu Wišu hopenjana jo, wot David Traugott Kopf, Šhulského Szabnika wó Šrawofu. 1809.

Z titulom 16 stronow w 8. Spěw je 37 štučkow dołhi. Hdže je čišćany, njeje prajene. Na tutu swoju přeničku spomni Kopf na 151. a 152. stronje svojich knihow: Daš Leben der forbišchen Lehrer Christian und David Wwanuš. Berlin 1830. Wón tam praji, zo je tutón spěw w 5000 exemplarach čišćeć dať, kiž buchu za 6 njedžel pokupjene, zo je jón potom z nowa w hišće wjacj exemplarach čišćeć dať a zo su Serbjo tež tutón nowy wudawk za ¼ lěta pokupili a zo je lud z cyła z tamnym spěwom wulke wěcy činił, tak so je jich wjele počało na njeho, Kopfa, zawistnych być. Nam je to dopokazmo, kak wjeseli su Serbjo tamneho časa byli, hdyž je so jim jenož něšto w jich maćernej ryči čišćaneho poskićilo, přetož spěw samy je bóle proza, hač poezija a je poľny germanismow.

4) Spěw: Š' Mafětom přichjo Wšefce a t. d.

16 štučkow bjez napisma, bjez podpisma a bjez pomjenuwanja čišćeńje na 4 stronach w 8. Spisar bě wyšši faraf Schindler w Picnju a zda so, zo je wokoło lěta 1820 čišćany. Po woprijeću je tutón spěw zloženy přećiwo wobškodzenju štomow a wuznamjeni so přez hubjenu poeziju.

5) Zum Andenken an den Tod des Kossäthenhofnes Christian Werchowich in Burg. 1847.

Pod hornišim napismom steji serbski spěw, 6 štučkow dołhi, na lećacym łopjenje w 4. Jako spisar steji pod nim podpisany: Der Lehrer S. Ch. Post [w Bórkowach].

6) Přijž, kněz Jezus, a buž naš gósć. Dołojenoluziska basnica wot H. Kopfa. W Budyšinje 1861.

Pod hornišim napismom steji spěw na 8 stronach w 8. wot wučerja Kopfa w Lutolu. Faraf Hórník w Budyšinje je tón samy z hornjoluziskeho časopisa, Łužičana, kotrehož redaktor wón tehdom bě, wosebje pola Monsy wotčišćeć dať a bjez svojich přećelow rozdzělił. Předmjet, znata basń wo Jezusu w prošeskej drasće, je derje a z dobrej poeziju wobdzěłany.

7) Zum fünfzig-jährigen Amtsjubiläum des Lehrers und Cantors Herrn Gerasch in Krieschow. Am 15. Juni 1876.

4 spěwy na 4 stronach w 8. ćišćane pola Smolerja w Budyšinje. Posleni wot nich „Nowy fjarliŕ zu nět spiwajš“ je wot wučerja H. Jórdana w Popojcach. Přenje tři su němske

8) Wendischer Dank- und Bitt-Gesang der Spreewälder für die Rettung und Wiederherstellung ihres geliebten Königs Sr. Majestät des Deutschen Kaisers. (Mit deutscher Uebersetzung.) Druck von Albert Heine in Cottbus.

Titulne łopjeno a dvě stronje we wjetšim 8. Na jonej stronje serbski spěw, na druhej němski přeloŕk. Tutón spěw bu w léće 1878 přez deputaciju serbskich holcow z Błótow pod nawjedowanjom wučerja Jórdana z Popoje khěžorcy w Barlinje přepodaty a jara hnadnje přijaty. Pěsnjeŕ spěwa je Dr. Sauerwein.

9) Spreewälder Kaiserlied, welches die Jungfrauen-Deputation aus dem Spreewalde Ihrer Majestät der Kaiserin von Deutschland und Königin von Preußen und Seiner Kaiserlichen Hoheit dem Kronprinzen des Deutschen Reichs in Berlin überreichte. Für Gesang mit Klavierbegleitung herausgegeben. Schmalers Buchdruckerei, Bautzen 1878.

Je to tón pod č. 8. hiŕom mjenowany spěw, wot wučerja Jórdana w Popojcach do hudŕby zestajany a z notami wudaty, serbski a němski, kaŕ druhe hudŕbne wěcy w dołhim folio.

Přispomnjenje. W kniŕkach: „Erinnerungen an das am 11. Juni 1837 zu Peiŕ gefeierte fünfzigjährige Amtsjubiläum des königl. Oberpfarrers Joh. Sigiŕm. Friedr. Schindler“ je na 15. stronje spomnjene, zo su teldom jubilaraj wučerjo a zafarowani serbskich wsow wšelake spěwy přepodali, bjez kotrymiŕ bě teŕ jedyn serbski. Hač je tón ćišćany był, abo nic, njeje mi znate.

XI. Časopisy a protyki.

1) Bramborski Ɣerski Ɣassniŕ.

Pod tutym napismom započa w njeměrnym léće 1848 faraŕ Nowka w Módlej pola Khoćebuza přenje delnoserbske Nowiny wudawač, wot kotrychŕ 1. čisło 5. julija 1848 wuńdŕe a kiŕ buchu na to porjadnje po poł listnje w 4. kóŕdu srjedu w Khoćebuзу wudawane. Čisćachu so pola Tornowa tam. Přědku stejace mjeno wudawarja a dŕeň wudača a zady stejace mjeno ćišćernje, to wšo

bu přenje lěta w němskej ryči čišćane a přewobroći so hakle pozdžišo do serbskeje. Tehdomniša politika bě jeničke woprijeće přernih lětnikow a sobudžělačerjow bě drje jara mało. Pozdžišo, wosebje wot lěta 1850 sem počachu do njeho tež někotři serbscy gymnasiastojo, študenci a wučerjo pisać a přindže přez to do njeho wjacy ducha a žiwjenja. Haj samo spěwy a wšelake dobre wot serbskeho zmyslenja a narodneho zbudženja swědčace nastawki namakaju so w lětnikach 1851 a 52. Bohužel zasta Nowka z 13. čištom 1852 Casnik pisać, z džěla dokelž bu do Bukowa přesadzeny a z džěla, dokelž měješe mało sobudžělačerjow.

Na to dawaše sebi wosebje knjez ryčefkubler z Werdeck nad Skjarbosóm, dobry přecel Serbow a sobuzaložer tehdomnišeho serbskeho towarstwa delnjeje Łužicy prócu, Casnik z nowa založić a wustojneho redaktora za njeho wunamakać. To so jemu tež poradzi. Farař Pank w Dešnju wza redakciju na so a hižom započatk oktobra 1852 wupósta so nowe čišto Casnika na pokazku a listno k podpisaniu woteběrarjow. Přenje čišto noweho Casnika scěhowaše 6. oktobra 1852 pod starym napismom Bramborski šerški Žařnik na nowe wóndani wot Šanfa. Tež tutón nowy Casnik bu pola Tornowa w Khoćebuzu čišćany a hač runje bě kusk mjensji po formaće, hač prjedawši, dha so tola přez lěpši prawopis a wšelakosć woprijeća wuznamjenješe. Farař Pank wobkhowa redakciju hač do kónca lěta 1863, potajkim 11 lět. Tež jemu so džěše, kaž jeho prjedomnikej, zo bu mało wot druhich při pisanju podpjerany. Jenož za džiw hdy bu jemu jedyn nastawk abo jedyn spěw wot jeneho duchowneho abo wučerja připóslany. Tehodla zasta wón Casnik wudawać. Na jeho město stupi pak hnydom wučer Šwjela w Skjarbosóu wot lěta 1864 sem do redakcije a tež druha čišćeńja so namaka, kiž Casnik dale wudawaše. Bě to čišćeńja J. Müllera w Gródku, kiž za wěsteho F. W. Brandta w Khoćebuzu čišćeše. Tutón Brandt založi pozdžišo sam čišćeńju w Khoćebuzu a z tuteje wukhadža Casnik hišće džzensniši dzeń. Tež redaktor je wot lěta 1864 sem tón samy, wučer Šwjela. Jemu je so poradžiło, bjez swojimi kollegami wjacy sobudžělačerjow namakać a přez powjesće ze Serbow Casnik bóle zajimacy scinić, hač prjedy bě. Tež znatečinjenja a nawěštki su so wot 1864 sem w nim wozjewjować započate; dokelž pak

je redaktor wot Khoćebuza zdaleny a kaž so zda, cyłe město Khoćebez žaneho serbskeho literata w sebi nima, kiž by serbscy pisać cheył abo móht, dha su wot někotrych lět sem z wjetša wšitke nawěštki w Casniku němске a tež čišćefnja dzerži to za nuzne, so zaso, kaž 1849 a 50, němscy podpisować! Kaž so z Khoćebuza wozjewja, chcedža tam Casnik wot noweho lěta 1881 sem powjetšić a snano tež pod druhim mjenom wudawać. Tež chcejtaj do redakcije wučer Jórdan a M. Kósyk sobu zastupić. Daj Bóh k temu zbože!

2) *Missionishe powěsći*. Šudane i pomožu něfotarich farańow wot R. Hártinga, drugogo direktara ewangelsko-lutherskego missionishego towarstwa w Lipsku. 1870.

Missionishe powěsći. Šudawaře: R. Hárting a t. d. Ebert, farar w Grozišćuju. Teschnar, farar w Nizje. 1871.

Tute pola Brandta w Khoćebusu čišćane missionske powjesće, za kotrež so hižom kónc lěta 1869 přez wosebite serbske a němске lečace łopjeno čitařstwo pytaše, wukhadžachu jenož dwě lěće, kóžly měsac po čisće 4 stronow dołhim w 4. Dokelž so dosć woseběrarjow njenamaka, zastachu zaso. W nich su jenož přeložki z tak mjenowanych werdauskich łopjenow za missionstwo, kotrež w swojim času Hárting, diakonus we Werdawje (w Sakskej) a potom direktor missionarnje w Lipsku wudawaše.

3) *Gottbold. Evang.-luth. Volkskalender auf das Jahr 1879, mit wendischem Texte*.

Pod tutym titulom je Fengler, duchowny lutherskeje wosady w Khoćebusu a Debsku, němsku protyku w 4. ze swojeje samsneje čišćefnje wudał, kotrež je šěsć stronow nabožneho woprijeca z wobrazami w serbskej ryči přidate. Dokelž je Fengler rodzeny Němc, dha so džiwać njemóžemy, zo dobru a čistu serbsku ryč w swojej protycy nima, tola je to khwalobne, zo je spytał serbskemu ludej wosebitu protyku do ruki dać, štož budžiše so móhtlo hžom dawno z druheje strony stać.

4) *Bratryja ša dołojzno-łužyškich Šerbow na pschěstupne lěto 1880. Budyšćyn. Š nakladom A. Š. Parczewiskego*.

Tuto hakle je přenja delnjoserbska woprawdžita protyka. Wona bu na namotwjenje k Alfonsa Parczewskeho z Kališa spisara a wot njeho wšitke wudawki za čišć pola Smolerja w Bu-

dyšinje a za wjazanje zapłaćene. Na njej su wótčincojo wobeju Łužicow sobudžěłali. Prěnje šesnaće stron (z wuwzaćom někotrych krótkich wersow, kiž su z Grysowych knižkow) a tež dwaj nastawkaj je redaktor pratyje, faraf Hórnik, sam delnjoserbsey spisal. Dalše 24 stron je wučef Jórdan z džěla sam wudžěłal a z džěla wot Delnjołužičanow wobstarał; tute su wot duchowneho P. Broniša (1 pěseň), fararja Tešnarja (Daj Bog gluku! a Missiońske powěsći), wot wučerjow Šwjele a Nyčki, wot M. Kósyka a M. Kołožeja. Přeložk Seilerjoweje pěsnje je wot Jórdana a pěseň Dr. Sauerweina je z Časopisa wuwzata. Ryč protyki je dobra, wšelake słowa su tam přeni króć trjebane.

5) Pratyja ja dolnołužyjskich Šerbow na lěto 1881. Budyšyn. S nakładom N. Barczewskiego.

Tuta pratyja je tehorunja pod redakciju M. Hórnik a wadata. Prěnej dvě listnje stej wot njeho, druhej dvě wot Jórłana, Šwjele, M. Kósyka, fararja Krušwicy, fararja M. Rochi, Nyčki, Dabowa, M. Kołožeja a Kołožeja II, jena pěseň je z Časopisa. Wobrazy tuteje pratyje kaž tež přenjeho jeje lětnika je Maćica Serbska požćala.

XII. Wšelčizny a drobnostki.

1) Serbski ABC z lěta 1671.

Tajka knižka, 8 stronow tołsta, po wašnju starych abecejow spisana a na poslenjej stronje z wulkim khaponom wupyšem, khowa so w radžinej knihowni města Budyšina. Prjedy smy u sobu do hornjołužiskeho pismowstwa ličili a Michatej Frenčelj, budyskemu fararjej, jako spisarjej připisowali, ale wopačnje. Zo wona delnym Serbam přistuša, je dopokazane w I. zešiwku Časopisa 1866 na stronje 394.

2) Eine merkwürdige Beschreibung von der wunder Offenbarung, welche dem Seligen Johann Suchol aus der Spreenbergischen Vorstadt bei Cottbus unser Heiland Jesus Christus n Entzückung erwiesen, welche also weiter lautet, wie folgen wird. 1803.

Po tutym němskim titule scěhuje serbski text na 27 stronach w 8. Powjeda so w knižkach, što je Suchol w lěće 173 při swojej khorosći z njebyes a z hele widził a t. d. Hdže su knižki, w kotrychž su někotre sady a słowa wot cenzury z čornidłom wumazane, čišćane a što je te same wudał, njeje znae.

3) Nebáŕŕŕi List, kotaregoŕ Bohg ŕam piŕal jo a t. d.

Wokoło lěta 1810 na próstwu serbskich holcow w Prjawozu, Smogorowje, Bórkowach a Wjerbnje wot tehdomniŕeho wučerja D. T. Kopfa w Prjawozu přeloŕeny a do čišća daty. Zda so, zo je to tón samy list, kiŕ so we wójskich časach wot přiwěry poľneho luda rad kupuje. Widŕil ŕadyn exemplar njejsym.

4) Moja ŕledna Woŕla.

Na prikaznju krala Fritza Wilhelma w lěće 1840 na zjawnosć wudate pismo, w kotrymŕ je testament jeho njeboh nana krala Wilhelma III. z lěta 1827 wozjewjeny. 4 strony w 4. bjez napisma, čišćane 1840 w Barlinje pola Jahnka a Kopfa. Najskerje je přeloŕk wot inspektora Kopfa w Barlinje.

5) Wotpřehoŕenje na Dworě. — Wö tei Schpě. — Dobru Noŕ a Přehoŕenje na Szwaiŕbu.

Listno w folio; jenoŕ na jenej stronje je čišć, druha je prózna. Pod naspomnjenymi napismami steja ryče za serbskich braŕkow. Te same su wokoło lěta 1845 w Khočebuzu [pola Tornowa?] čišćane. Město čišćefnje njeje pomjenowane, teŕ njeje znate, ŕtó je tamne ryče spisaľ abo wudaľ.

6) Najŕjim ŕerskim Gmeinam!

Lećace łopjeno w 4. wot wučerjow khočebuzskeho wokrjesa 1848 wudate napřeciwo wŕelakim jim činjenym porukam.

7) Zano Kralojske ŕlowo!

Lećace łopjeno w folio pola Säbischa w Gródku 1849 čišćane, wot krala Friedricha Wilhelma podpisane a jeho tehdomniŕu politiku rozestajace. Přeloŕeľ faraľ Markus, tehdom w Ranju.

8) Tym ŕerskim bratscham.

Lećace łopjeno w folio pola Juliusa Sittenfelda 1849 w Barlinje čišćane a wot towarŕstwa za krala a domjacy kraj rozestane, wóľbu nowych zapóŕtancow nastupace. Přeloŕeľ faraľ Markus w Ranju.

9) To ŕerské Towariŕŕtstwo. Zo wono jo, a zo wono zo. Tim ŕerskim Luŕam hufflajone wot Banfa, Farara Lutolu a ŕa tim hobŕamčienim togo Towariŕŕtstwa wot tich Častoinikow togo ŕamego wöndane.

Pod tutym napismom scěhuje hnydom text na 8 stronach w 8. Čišćane su kniŕki 1850 pola Tornowa w Khočebuzu. Přez

nje cheyše serbske towarstwo, kiž bě 1850 po přikładze hornjołužiskeje Maćicy w Khoćebuzu nastalo, sobustawy dobyć a je sebi w tutym nastupanju spisaf wšu prócu dať a w dobrym serbskim duchu pisaf.

10) Schreibese-Zibel für deutsch-wendische Schulen mit einem Vorworte über den Gebrauch derselben. Auf Anordnung der Königlichen Regierung zu Frankfurt a/D. bearbeitet von J. Voit, Küster und Lehrer zu Sblow. Cottbus 1867. Druck und Verlag von J. W. Brandt.

Po IV stronach němskeho předstowa 28 stronow němskich a serbskich zylbow a słowow. Němskeho je w knižkach wjaacy, hač serbskeho.

11) Ašcheczianšle wošady togo chošchobuškego frejša!

Pod hornišim napismom steji hnydom text na 8 stronach w 8. Je to traktat přećiwo palenepiću wudaty 1869 wot komisije krajneje duchowneje zhromadźizny w Khoćebuzu, přeloženy wot Krügarja (Kjacmarja), fararja w Janšojcach a čiščany pola Roberta Kahlowa w Khoćebuzu.

12) Rozprawa wyššeje ewangelskeje cyrkwineje rady w Barlinie, kollektu k podpjeranju khudych ev. wosadow nastupaca, do serbskeje ryče přeložena a ze serbskim khěrlušom: Sefušowa šom wojžka prisporjena wot Pawoła Broniša, wyššeho fararja při serbskej cyrkwi w Khoćebuzu, 1874 pola F. W. Brandta w Khoćebuzu čiščana. 4 stronow w 8.

13) Grono žaržane na ten Sedan=šwěžen Werbne. Ansprache, gehalten zur Sedanfeier in Werben von Dr. G. S. Sauerwein aus Gronau. Druck von J. W. Brandt in Cottbus.

Z titulom 4 strony w 8. Jenož poslenja strona je zdžela serbska a je tam serbske grono, 1877 we Wjerbnje dzeržane wot znateho přečela serbskeho luda, sobu nutř zaplečene.

14) Dla schischcžanja a wendamaña rědnych a hužytnych kniglow.

Pod tutym napismom bu 1880 lečace łopjeno w 4. čiščane pola Brandta w Khoćebuzu, wudate, na kotrymž je programm za přenju zjawnu zhromadźiznu k dozažožanju delnjołužiskeho wotrjada Maćicy serbskeje rozestajany. Podpisany je tón samy wot 8 fararjow, 6 wučerjow a dweju druheju Serbow z delnjeje Łužicy.

15) Wustawćenje sa delnjołužyjski serbski wotrěd Mašchize Šerbskeje. Su to wustawki noweho delnjoserbskeho wotrjada Maćicy serbskeje, serbske a němske w 9 §§ na 7 stronach w 8. pola Smolerja w Budyšinje čišćane.

Dodawk: Pod VII b, 17. maja so přistajić:

17) Šubuzěje a rošwjajeleze prاتفوانia wot E. S. Spurgeona, faraara w Londoně. Do serbskego přestawil E. Schwela, šchulař w Škjarbofcju. 1880. W Chošebuzu schišečane pla B. Schmidtchena.

Wosom přědowanjow na 96 stronach w 8. Kaž so powjeda, su baptistoj přědowanja přeložić a bjez Serbami roznosyć dali, štož je nam dopokazmo za to, zo hdyž so powołani wodžerjo serbskeho ludu za strowe pismowstwo starali njejsu, dha přindžeja njepowołani ze swojej wosebitej duchownej cyrobu. Kaž tute, tak je tež přědowanje pod VII b, 16. wučer Šwjela přeložil.

Porjedženje. W zapisu knihow ma so před katechismami liěba IV město VI stajić.

B. Zapis delnjołužisko-serbskich spisowarjow.

1. *Spisowarjo wosebitych knihow, brošurkow, traktatow, plakatow a t. d.*

Albin Kito, faraar w Górnjonowje.

Wón je při nowym wudawku serbskeje biblije (III c, 2.) sobu pomocny był a wot njeho su spisy pod VIII, 8. a IX, 3.

Albin Th., syn přjedawšeho, † 24. měrcu 1866 jako nižši faraar při serbskej cyrkwi w Khoćebuzu, 28 lět stary. Přědowanje wot njeho pytaj pod VII b, 13.

Boit Bjedrich, wučer a kantor w Žyłowje. Spis pomjenowany pod XII, 10. Wot njeho je tež rjane powjedančko ze starých serbskich časow pod napismom „Marja z Drěnowa“ w Casniku 1866 wotčišćane, a do arijow pod Xa, 3. je wón někotre spěwy podał.

Broniš Pawoł, wot 1872 wyšši faraar při serbskej cyrkwi w Khoćebuzu. Narodži so w Jasenje, hdžež bě jeho nan faraar, študowaše w Khoćebuzu a w Barlinje a bě potom diakon w Pienju a pozdžišo faraar w Lutolu. Jeho spisy pytaj pod V c, 10. a XII, 12.

Wón bě tež sobupomocny při nowym wudawku serbskeje biblije. (IIIe, 2.)

Dahla (Dalej) C. Ch., kand. duch. a wučer serbskeje ryče při gymnasiu w Khoćebuze, tež prjedawši tohmačer při sudnistwje tam. Spisy pod I, 7. VIII, 11.

Ebert Morie Hermann Albert, † 23. meje 1877 jako faraŕ w Hrodzišću w hornej Łužicy. Rodzeny 4. meje 1832 w Dreždžanaeh bě wón Němc, kiž je z lubosće k Serbam serbscy nawuknył a to najprjedy delnjołužicy, jako bě 1858 luthersku serbsku wosadu w Debsku pola Khoćebuza k wobstaranju dostał. Jeho žiwjenjaběh móže so wobšěrny čitać w I. zešiwku Časopisa 1877. Za delnjo-serbske pismowstwo ma wón swoju wažnosť, dokelž bě khwilu sobu redaktor serbskich mis. powjesćow (XI, 2.) a dokelž je tež dobru delnjo-serbsku ryčnicu w rukopisu zawostajił. (I, 5.)

Fabricius Bohumił, † 1741 jako inspektor abo superintendent w Khoćebuze 62 lět stary. Wón bě so 1679 w Schweringe w Pólskej narodził, bě w Giessenje a w Halli študował a 1701 farske město w Korjenju pola Khoćebuza dostał. Jow załoži ze swojim kollatorom z knjezom z Pannewitzom serbsku čišćeŕnju. 1708 bu za wyššeho fararja do Picnja a 1726 za past. primariususa a inspektora do Khoćebuza powołany, po tym, zo bě 1711 česne powołanje za dwórskeho předarja do Žarowa wotpokazał. W Khoćebuze měješe wšelaku rozkoru z magistratom a radžine akty tam njespominaju tehodla lubosćiwje na njeho. Jeho mandželska bě rodžena baronessa Charlotta z Rhoder, kotruž pak bě wón w tak khudobnych wobstejenjach zawostajił, zo móžeše so wona jenož z pomocu smilnych podpjeranjow zežiwić. Wona wumrje w 90. lěće swojeho žiwjenja 1758. Přirunaj: Laus. Magazin 1788 str. 226. Jeho biograf přistaji l. c.: k wobžarowanju je, zo so ze žiwjenja tuteho muža a wo jeho prócowanju, Serbow z pomocu jich ryče w spóznaću křesćijanskeje wěry rozwučić, tak mało napisane namaka. Kak wjele přećiwnosćow a zadžěwkow, kiž so jemu napřećiwo stajachu, je dyrbjał wón při tym přewinyne pytać! Wšě wukazy, kiž prjedy jeho pismow wukhadžachu, běchu tola tak jara na dospołne wukorjenjenje serbskeje a nawuknjenje němskeje ryče zložene, kaž by posleŕša

jeničcy puć do njebjes wotewrić móhła. To docpić njebuchu naj-
 lepsše srědki wuzwolene, hdyž buchu němskeje ryče njemócní
 Serbjo wot blida teho knjeza, kiž je tola za kóždého přihoto-
 wane, wuzankani a dyrbjachu kaž excommunicrowani być, abo
 hdyž bu jim přez zapowjedženje mandželstwa puć k kurwařtwu
 wotewrjeny. Najskerje budžichu přez wustajene myta tuto wot-
 pohladanje pola serbskich krajanow skerje docpili! Fabricius, a
 njebudžiše tež hewak w swojim zastojnstwje ničeho hódneho
 wuwjedł, zasluzi sebi hižom tehodla džakowne wopomnjeće, zo
 je přećiwu wšěm wopačnym nahladam tutym prjedy tak zac-
 pjenym čłowjekam (Serbam) přez čišćane pisma w jich ryči
 rozwučenje w nabožnistwje dał. — Tak sudžeše wo Fabriciusu
 hižom 1788 jeho němski biograf a my přistajimy k temu: Fa-
 brcius zasluzi sebi wěčny džak serbskeho luda, dokelž je za serb-
 ske pismowstwo w delnjej Łužicy puć wułamal a je za nje wjacy
 činił, hač žadny jeho přjedownikow. Hač bě wón tež po ryči
 Polak, abo rodženy Němc, nam tehorunja bohužel znate njeje.
 Tu dyrbeli naši delni Serbjo hišće wšelake wuslědźić pytać a
 nam tež hišće na přikład to wunamakać, kak je so to z jeho
 serbskej čišćerňu w Korjenju měło a t. d. Fabriciusowe spisy
 pytaj pod III, 1. IV, 3. 4.

Fabricius Khryša Gabriel, † 12. junija 1757 jako farař
 w Dubcu w hornjej Łužicy. Jeho nan Marćin F. bě farař w
 Trěšojcach (Schacksdorf) pola Žarowa, hdžež bě so wón 18. meje
 1684 narodžił. Wón študowaše w Gubinja, w Lubanju a we
 Wittenbergu, bu 1705 diakonus w Trěbulach a 1711 farař w
 Mulkojcach a Wusokej pola Žarowa. W léce 1740 bu do Dubca
 w hornjej Łužicy powołany, hdžež bě bórzy hornjołužiskiu ryč
 tak nawuknył, zo móžeše tež w tutej jako spisat wustupić a to
 1743 z džěcacyimi modlitwami, kiž buchu 1756 třěći króć čiš-
 ćane. Přirunaj: Otto, *Schriftstellerlexicon* I, 300. W delno-
 serbskej ryči je F. wudał spis pod IV, 6. a w rukopisu je za-
 wostajil modleřske pod VI, 8. mjenowane.

Fryea Pomhajibóh Khrystalub, † 17. měrca 1815 jako
 archidiakon a wyšši farař při serbskej cyrkwi w Khoćebuzu. Wón
 bě so 16. oktobra 1744 w Gołkojcach narodžił, hdžež bě tehdom
 jeho nan Handrij Albert F. farař. Wot 1772 sem bě wyšši

farař při serbskej cyrkwi w Khoćebuzu. Jeho wobraz je přidaty nowišim wudawkam jeho předařskich a modleřskich knihow wot Säbischea w Hródku. Wón bě pilny serbski spisowař a dobry pěsnjeř. Jeho spisy su pomjenowane pod IV, 13. VI, 3. 10. VIIa, 1. b, 1. VIII, 1. 4. Xb, 1. 2.

Fryca Jan Bjedrich, † 15. januara 1819 jako farař w Gołkojcach, hdžež běše so tež jako bratr prjedawšeho a druhi syn fararja Handrija Alberta F. 20. septembra 1747 narodžił. Hižom w 4. léce swojeho žiwjenja bě nana a mać přez smjeré zhubił a bu na to wot fararja Schindlerja we Wjerbnje wotěhnjeny. 1757 přińdže na šulu do Khoćebuza a 1761 na liceum do Lubina. Wot jow poda so 1766 do Halle na universitu, hdžež bě pozdžišo tež połdra lěta z wučerjom při tamnišej syrotowni. Jako bě 1768 Hallu wopuścił, přebywaše khwilu pola swojeho staršeho bratra, kiž bě tehdom diakonus w Lubinje. 1769 přesydlil so jako subdiakonus a rektor do Wětošowa. Jako bě jow 4½ lěta skutkował, dosta powołanje za fararja do Korjenja, hdžež je 5 lět zawostał. 1778 bu do Gołkoje powołany a je tudy 41 lět z wulkim žohnowanjom za Serbow džěłał. Jow je stary testament do serbskeje ryče přeložił a wo tym piše Casnik z lěta 1858: „kaž naš Mertyn Lutherus južo skjaržašo, až to přestajowanje do Nimskego njejo žedna lažka wěc, ale až jo šěše želo, ako pjenki kopaš a zwite kuški rozrubowaš, tak tež jo našemu serbskemu farareju se zejšło. Na mlogěm stawě a podstawku jo sejžel welě tyžeň, něžli jo wšykno do milnego a drobnego sporal. Cesto tek je se naprašował a doprašował při wšyknich starych kradu-serbskich lužach na polach a na zagonach, kak tej ab drugej wěcy se groni, kak to abo druge slowko ze serbskim jězykom se pomeńijo a serbskima hušoma nejlúbosnej klińcy. Jo, ako w Chošobuzu te knigly se šišćachu, ga jo — tak hulicuju hišći žinsa te luže — cesto tři raz kudnu do města dójšel, ab sam wšykno glace přeglědal, ab žedne zmólki we slowach a pismikach přědnjepřišli, ale wšykno tak z wěrnosću a z rěchom se stalo, kaž swětemu pismu božemu jo přistojne. Ta wěc pak jo se jomu tek ražila z Božej pomoću tak, až lěpše knigly a cysćejšu serbsku rěc namžoš požedaš. Wele swětnego a cłowěcnego žěka ten swój serbski narod lubujucy muž njej dostal za

swoje žurne žělo, ale tak dlujko, ako hišći serbski lud se bzo namakaš na zemi a hišći nieco žaržaš wot Božego slowa, tak dlujko tež bzo se chwalobnje spominaš na golkojskego fararja Fryca, serbskego přestajowarja starego testamenta.“ Přirunaj bram-borski serbski Casnik 1858 str. 160 a 180. — Laus. Magazin 1769 str. 222. Frycowy wobraz a rukopis jeho přeložka khowaju so w archivje a w knihowni Maćicy serbskeje w Budyšinje. Jeho spisy su pomjenowane pod I, 3. IIIb, 1. Vc, 2.

Fengler, faraf při lutherskej cyrkwi w Khoćeuzu, přjedy w Debsku pola Khoćeuzu, rodženy Němc. Wot njeho je protyka Gotthold na lěto 1879 ze serbskim přidawkom. Hladaj XI, 3.

Grys Mjertyn, † 21. oktobra 1878 jako wučef w Nowej wsy pola Picnja, hdžež wot 1848 sem ze wšej swěrnosću skutkowaše. Rodženy bě w Hochozach a na wučefstwo bě so w Starej Calli přihotował. Wón bě jara dobry Serb a wubjerny pěsnjer. Přirunaj: Casnik 1878 str. 195 a t. d. Jeho arije a spěwy pytaj pod Vb, 4. Xa, 4. Tež do Tešnarjoweje zběrki 80 khěrlušow (Vb, 5.) je wón 5 čislow přeložil a tehorunja su někotre arije wot njeho w I. zešiwku Časopisa z lěta 1873 wotčišćane.

Hauptmann Mag. Jan Bohumił, † 2. februara 1768 jako wyšši faraf w Lubnjowje. Hauptmann bě rodženy Němc z Wittenberga a bě so tam 19. meje 1703 narodzil. Jeho nan bě Jan H., notarius publicus a aktuar při radže we Wittenbergu. Po zažnej nanowej smjerći bu wot přirodneho nana, rektora při měšćanskej šuli M. Jana Kranewittera, wotčehnjeny. Najpřjedy študowaše na liceju we Wittenbergu, wot lěta 1720 pak na gymnasiju we Žitawje. 1723 wróci so na universitu do Wittenberga, hdžež měješe so z woprědka z wulkej khudobu bėdžić. 6 lět wosta we Wittenbergu, hdžež nic jenož na duchownstwo pilnje študowaše, ale so tež na nawuknjenje nowišich ryčow položi, wot kotrychž bě hižom w Žitawje francowsku a italsku započal a za kotrež měješe tež wosebite dary. Jako bě so 1729 za magistera pruhować dał, poda so jako domjacy wučef do Ředorja w delnjej Łužicy, z wotkelž 1731 jako tajki do Skjarbosća přińdže. W Ředorju započa serbscy wuknyć a w Skjarbosću dzeržeše potom swoje přenje serbske předowanja. Pozdžišo běše hišće 3 lěta domjacy wučef w Semptenje pola Gubina a wot jow bu 1733 za

fararja do Rědorja powołany. W lěće 1738 bu diakonus w Lubnjowje a 1750 wyšši farar tam. Poslenje lěta swojeho žiwjenja bě khětro bėdny a mőžeše, dokelž bě wot Božeje ručki zajaty, z wjetša jenož hišće sedžo přėdować. Tež je hewak husto w straše žiwjenja pobyt. Za swoje ćelne přėdowanje bě sebi wón po 1. knihach Mőzasowych 49, 8. sam disposiciju wudzětať a rozkazať, što měješe so w nim prajić. Přirunaj: Laus. Magazin 1768 str. 180. Kak bě Hauptmann jenož z lubosće k Serbam jich ryć nawuknyť a zo wón za nich pisaše, dokelž jemu žel činješe, zo njemějachu žane knihi, wo tym swědči wón husto sam w svojich pismach. Tehodla česć jeho wopomnjeću! Jeho spisy su mjenowane pod I, 1. II, 3. 4. Va, 3. VI, 9.

Haussig K...., † 25. februara 1870 jako farar w Gołkoj-cach. Narodził bě so 1. meje 1821 w Khoćebuzu, hdžež měješe jeho nan časniki na předaň. Po zažnej smjerći tuteho přińdže wón ze swojej maćerju na někotre lěta do Janšoje, hdžež bě jeho džěd z maćefneje strony serbski farar. Tu wón bjez džěćimi sobu serbscy nawukny. Po dokonjanych študijach přińdže jako domjacy wučer do Bramy, hdžež so z nowa na wuknjenje trochu pozabyteje serbskeje ryće položi. 1849 bu za nižšeho fararja při serbskej cyrkwi w Khoćebuzu powołany. Wot jow čehnješe 1851 za fararja do wulkeje serbskeje wosady Bórkowow w Błótach a na Michała 1855 do Gołkoje, hdžež mőžeše jenož 5 lět skutkować. Wot njeho mamy jene serbske přėdowanje na swjatu jutrowničku w Tešnarjowych přėdarfskich knihach, kiž je z druheho wudawka tutech knihi 1879 tež wosebje wotćišćane (VIIb, 14.). Wyše teho je Haussig najnowiši wudawk serbskeje biblije (III c, 2.) jako lřowny přehladowať a porjedzeť wobstarať. Jeho žiwjenja běh je wopisany wot Tešnarja we prjedyryči k wosebitemu wudawkej naspomnjeneho jutrowneho přėdowanja.

Jórdan Hendrich, wučer a kantor w Popojcach, rodžený 20. februara 1841 we Čělnom pola Wochozow w hornjej Łužicy, hdžež bě jeho nan Jan J. z wučerjom. Na wučerstwo přihotowaše so na seminaru w Bolesławje a bě potom wučer w Łazu a w Čikecach a wot 1864 w Hermanecach w pruskich hornych Łužicach. 1872 dosta česne powołanje za cyrkwineho wučerja w Popojcach w delnych Łužicach, hdžež je bórzy delnju serbsku ryć tak derje

nawuknył, zo nětko sobu kaž k najpilnišim, tak tež k najlěpšim delno-serbskim spisowarjam słuša. W hornjojužiskej ryči mamy wot njeho jenu serbsku čitanku a jene powjedančko a wšelake rjane nastawki a spěwy w Łužičanu, w Časopisu Maćicy serbskeje a w druhich nowinach. Jeho delno-serbske spisy su pomjenowane pod II, 2. w přispomnjenju, IX, 12. Xa, 3. 5. Xb, 7. 9. XI, 4. 5. K temu ma so hišće přispomnié, zo je Jórdan tež swěrný sobudžělar při serbskim Casniku a je tež na porjedženju delno-serbskich mjeńšich spěwaŕskich knihi sobu wobdžěleny. Jako pismawjedžeŕ delnojužiskeho wotrěda Maćicy serbskeje stara so tež wosebje wo rozsylnjenje tuteho wotrjada bjez delnymi Serbami a wo wubudjenje nowych serbskich spisowarjow za spomnjeny wotrěd.

Knježk Abraham, † 28. februara 1732 jako diakonus w Starej Darbnje wot Božeje ručki zajaty a bu rano morwy w swojim łožu namakany potym, zo bě so wječor strowy do njeho lehnył. Wón bě 61 lět a 2 mjesacaj stary a bě so potajkim 1670 narodził a to w Pricynje, hdžež bě jeho nan Jurij K. tehdom faraf. 2. adventa 1698 bě swoje zastojnstwo w Starej Darbnje nastupił. Přirunaj: Laus. Magazin 1853 str. 137. Spisy wot njeho wudate pod IV, 5. a 7.

Kopf (Glowa) David Bohuwěr, † 2. novembra 1865 jako ryčeŕ pruskeho rjada čerwjeneho worjoła a emeritowany inspektar jeneho wotčehnjeŕskeho doma za zanjerodzene džěči w Barlinje. Bě so wokoło lěta 1787 w Čornym Khołmcu pola Wojerec narodził, hdžež bě jeho nan šulski wučef. Wón na žanym seminaru študował njeje a bě tola w swojim času wubjerny wučef a je jako tajki tež dołhe lěta bjez delnojužiskimi Serbami skutkował a to w Kokrowje, w Prjawozu, w Popojcach 1810—14, při serbskej cyrkwi w Khočebuzu a naposledku jako seminarski wučef w Nowej Calli. Dališe z jeho žiwjenja, kaž tež jeho pisma w hornjojužiskej-serbskej ryči, to wšo je hižom wopisane w I. zešiwku Časopisa 1877. Tudy spomnimy jenož na to, zo bě wón při započatku tuteho lětstotka, w času wulkeje suchoty, kiž na polu delno-serbskeho pismowstwa wotpočowaše, jenički wobdžělar sucheje role a přeni delno-serbski wučef, kiž je něšto za serbski lud pisał a tež čišćeć dał. Jeho serbska ryč je drje poľna ger-

manismow, jeho poezija klacata a jeho prawopis džěčo swogjeho časa, ale wón je činił, štož činić móžeše a kaž z jeho němskich, tež za delnjołužiske Serbstwo wažnych knihow: „Das Leben der serbischen Lehrer Christian und David Bowmanus. Berlin 1830.“ zhonimy, steješe wón sam w swojim času we wulkej česći pola swojich delnjołužiskich Serbow a jeho serbske spisy so wot tutech po tysacych exemplarach kupowachu a rady čitachu, tak zo jich dosć čišćeć dać njemóžeše. Tute jeho delnjo-serbske spisy a tež rukopisy wot njeho zawostajene pytať pod III, 1. w přispomnjenju, IV, 15. 16. Va, 4. b, 1. c, 3. 5. 6. 7. VI, 4. VIIb, 11. VIII, 5. 6. Xb, 3. XII, 3.

Kopf Hendrich, wučer a kantor w Lutolu, rodźeny 20. oktobra 1833 w Huštanju pola Kalawy, hdžež bě jeho nan wučer. Bě na seminaru w Nowej Calli. Wot njeho mamy spisy pod VIII, 9. a Xb, 6. pomjenowane a je wón tež do Casnika pisał a přeložki khěrlušow a arijow do spisow pod IIIe, 3. Vb, 5. Xa, 3. pomjenowanych wobstaral.

Kósyk Mato, rodźeny we Wjerbnje a tu khwilu tež tam z wobydlenjom. Študowaše na gymnasiju w Khoćebuzy, dyrbyeše pak khorowatosće dla woteńć. Wón je dobry serbski pěsnjeř, wot kotrehož su wjacore delnjo-serbske pěsnje w Casniku a w Časopisu Maćicy s. wotčísćane. Jeho najnowiša serbska basń je wosebje pomjenowana pod Xa, 8.

Krugar Mato, farar w Jansojcach, rodź. 9. sept. 1813 w Gołkojcach. Wot njeho su knižki pod XII, 11. přeložene a jene přédowanje w Tešnarjowych přédafskich knihach pod VIIa, 3.

Lademann Bjedrich Theodor, † 25. februara 1809 jako farar w Módfej pola Khoćebuza. Wón bě rodźeny Němc a syn duchowneho L. w Sternbergu. Kak je do Serbow přišoł a hdže je serbscy nawuknył, njeje znate. W léće 1756 bu wón substitut fararja Krugarja w Módfej a pódlu tež quintus při gymnasiju w blizkim Khoćebuzy. Posleńše zastojnstwo wobkhowa wón hač do smjerće swogjeho seniora, kiž hakle w léće 1761 wumrje. W němskej ryči je Lademann za delnjołužiske serbske wosady wulcyšnje wažnej knizy čišćeć dał, mjenujcy: Kirchengeschichte der Stadt und Herrschaft Cottbus. Cottbus bei Kühn 1798 a: Nachricht von den Kirchen und ihren Lehrern zu Cottbus und der dahin

gehörigen Diöces. Guben bei Brüdnr 1799. Serbske modleřske wot Lademanna pytaj pod VI, 2.

Lehmann (Wićaz) Mag. Bohuwěr Leberecht, † 19. ha-pryla 1766 jako faraf w Starej Darbnje 55 lět a 7 měsacow stary. Wón bě so 20. septembra 1710 w Serbskim Žarnowje pola Złeho Komorowa narodził, hdžež bě jeho nan Mag. Jan Hendrich L. tehdom faraf, kiž pak bu pozdžišo do Złeho Komorowa a do Łutow přesadžený. Jow je L. wosebje namjeznu serbsku ryč nawuknył, w kotrejž je pozdžišo pisał. Swoje študije započea wón w Złym Komorowje, hdžež sebi přez padnjenje z rěbla škodu sčini, tak zo pozdžišo na prawym ramjenju wurosće. Na gymnasiju bě w Budyšinje a 1730 poda so na universitu do Lipska a wot tam 1732 do Wittenberga, hdžež bu 1733 za magistra pruhowany. Potom bě domjacy wučef w Łukowje a pozdžišo w Lubiju. Wot jow bu do Stareje Darbnj za substitutu tamnišeho duchowneho Leonharda powołany, dzeržeše tam 1. januara 1737 swoje nastupne přědowanje a dosta 1740 po smjerći swojeho seniora cyłe farske zastojnstwo. Přirunaj: Laus. Mag. 1768 str. 269 a 1853 str. 134. Jeho serbsko-němski katechismus steji pod IV, 8.

Lehmann (Wićaz) Matoj, bě wot 1739 sem faraf w Chańcu (Göllnitz) a Libešinje pola Kalawy. Wón bě so w Nowej Wsy (Riezneundorf) pola Golyšina 23. januara 1699 narodził, hdžež bě jeho nan kołozej abo wójnar. 1732 bu wón za diakona do Stareje Darbnj wuzwoleny, hdžež bě prjedy hižom nimale 3 lěta dołho stareho fararja Leonharda podpjerał. Pozdžišo wza sebi džowku posleńšeho za mandželsku a cheyš tež rady substitut swojeho přichodneho nana być. Tuto město dosta pak Mag. Bohuwěr Leberecht Lehmann (horkach naspomnjeny) a Matoj Lehmann éhniše tehodla 1739 do Chańca. Přirunaj: Laus. Magazin 1853 str. 137. Dietmann čurſächſiſche Prieſterſchaft I. str. 346. Jako serbski spisař je Matoj L. mjenowany pod IV, 10.

Lehmann Mjertyn, wučef w Žergonju, rodžený 22. decembra 1813, autodidakt, kiž je jenož khwilu na seminaru w Nowej Calli jako hóse připošluchował. Bě potom wučef w Barbuku. Wón je wjele lět sobu do Casnika pisał a wosebje wšelake duchowne khěrlušy do njeho pak sam wudžětał, pak přechožil.

Wot njeho su knihi pod V b, 3 a VIII, 7. naspomnjene. Tež w knihach pod III e, 3. V b, 5. VIII, 10. a X a, 3. pomjenowanych su Lehmannowe khěrlušy a spěwy sobu wotěšćane.

Markus Bohakwal, † 1. meje 1880 jako farań w Popojcach. Wón bě so 1815 wot burskeju staršuju w Zakrjowje pola Hródku narodźił, študowaše na gymnasijach w Khoćebuzu a w Budyšinje a pozdžišo na universiće we Wrótsławje, hdžež bě tež 1838 sobuzaložer serbskeho towarstwa tam. Pozdžišo bě wučer při jenym institucije we Wrótsławje a 1846 bu za fararja do Ranja powołany. Wot jow čehnješe do Łutow a naposledku do Popoje. W lětach 1848 a 49 pisaše sobu do Casnika a wot njeho je najskerje tež přeložk dweju plakatow, na kotrejž je pod XII, 7. a 8. spomnjene. W lětach 1837—40 zběraše wón pěśnički delnjolužiskich Serbow, kotřež chceše jemu towarstwo wědomnosćow we Zhorjelcu wotkupić, zo budźichu so při wudaću Hauptoweje a Smolerjoweje zběrki sobu wužić móhće. Tola M. njepřija poskićene myto a tak wostachu jeho pěśnički, tak daleko hač snano z druheje strony znate njeběchu, njewotěšćane. Dotal njewotěšćane pěsnje budza najskerje w tutym Časopisu wot redaktora hižom w bližším lětniku wozjewjene. Tež při přeložku pěsnjow z kralodwórskeho rukopisa do Hankoweje polyglotty (Xa, přispomnjenje) je M. sobu pomhał.

Moller Mag. Albinus, mjenuje so w svojich spisach Straupicensem Pastorem et Astronomum Lusatie inferioris a w prje-
dyryči k svojim spěwařskim: „Straupicensis, vnd Pastor dajelbšt. 1573.“ Potajkim njemóžemy derje na tym dwělować, zo je wón, kaž rodzeny z Třupca, tak tež duchowny tam był, hač runje so jeho mjeno w zapisu fararjow tamneje wosady pječa njenamaka. *) Dokelž je tamna wosada wulka a bě při nej a jejnej filiali w Mochowje w katholskich časach wjacy duchownych, dha snadź je tež w Mollerowym času krótko po reformaciji w Třupcu hišće jedyn druhi duchowny był, wěsty Lorenc Cayno, na kotrehož zapis duchownych w Třupcu w lěće 1574 spomina. We jenej wot Mollera w lěće 1626 wudatej a radže města Žahana poswjećenej

---

*) Přirunaj: Chronik der Herrschaft Straupitz von Rödenbeck. 1832. str. 25. 26.

proty cy mjenuje so wón: Mag. Albinum Mollerum alten Theologum und Astronomum feines Alters 84 und in der Stellung seiner Kalender und Practicen physicen 57 Jahre. Potajkim bě so wón 1542 w Třupcu narodźił a je na wysoke lěta přišoł a hišće w tajkich wysokich lětach na astronomiji džěłał. Kaž nam jedyn stary lužiski časopis (Destinat. liter. et fragmenta lus. p. VIII, str. 808) zawěsći, je wón na 40 lět farań w Třupcu był. Přirunaj wo nim mój nastawk: najstarša serbska čišćana kniha a jeje spisaf w II. zešiwku Časopisa 1858. Mollerus bě po Jakubicu najstarši serbski literat a ma zaslužbu, zo je přenje serbske knihi přez čišć wudał. Tute jeho serbske knihi namakaš pod IV, 1. a Va, 1.

Muka Dr. phil. Ernst, wot 1880 gymnasijalny wučer w Budyšinje, rodzeny 10. měrca 1854 na ryčerkuble we Wulkim Wosyku. Wón je w swojich študentskich lětach husto po delnych Łužicach pućował a tam wosebje bjez ludom serbske pěsnički zběrał. Wulki džěl tajkich je pozdžišo w Časopisu Maćicy serbskeje wozjewił a z tuteho je tež wosebje wotčišćana zběrka tajkich pěsničkow pod Xa, 6.

Müller Jan, † 1758 jako farań w Dešnj, hdžež bě jako tajki wot 1722 skutkował. Rodzeny bě z Křušowa pola Lubnjowa, hdžež bě jeho nan korčmań był. Jedyn wosebity spis wot njeho je pod IV, 9. pomjenowany. Khěrluš wot njeho su do serbskich spěwańskich (Va, 2.) a do zběrkow pod Vb, 5. a pod Xa, 3. sobu wotčišćane.

Nowka Mato, bě w lěće 1848 farań w Módtěj pola Khoćebuza a přińdže pozdžišo jako tajki do Bukowa pola Hródk. Wón bě so w Kózłach pola Khoćebuza wot burskeju staršeju narodźił, študowaše na gymnasijach w Khoćebuze a w Budyšinje a na universiće w Barlinje. W Bukowje bu 1860 wotsadzeny a někajkeho wopačneho swědčenja dla do jastwa w Łukowje wotwjedzeny, hdžež je 1862 abo 63 wumrjet. Wón je 1848 delnjoserbske nowinařstwo załožił (XI, 1.) a wot njeho je spis pod IX, 2.

Pank Kito, farań w Dešnj, prjedy w Lutolu. Wot njeho bu bramborski serbski Casnik wot oktobra 1852 hač do kónca 1863 redigowany. Tež su wot njeho spisane knižki pod IX, 6. 7.

a XII, 9. mjenowane. Teho runja je w Tešnarjowych předařskich knihach (VIIa, 3) jene přeđowanje wot njeho.

Petrów Alexander, Polak. Je spisal a wudał głosowniu dolnołužyckeho jazyka. (I, 6.)

Póst Jan, wučer a kantor w Bórkowach we Błótach, hdžež je tež 16. januara 1811 rodženy a hdžež bě hižom jeho nan Mjertyn Póst cyrkwinski wučer. Po tym, zo bě w Khoćebuzu na gymnasiju pobyl, poda so do Greifswaldy, hdžež chcyše na lékařstwo študować. Pozdžišo pak přiwobroči so k wučerstwu, dzěše na seminar w Starej Darbnje a zastupi potom do zastojnstwa swojeho nana w Bórkowach. Wón je Smolerjej při zběranju serbskich pěsničkow pomhal a wot njeho su khěrluš a spěwy pod Vc, 8. a Xb, 5.

Sauerwein Dr. phil., rodženy Němc z Bantelna w Hannoverскеj a syn tamnišeho fararja. Wón z khwilemi w Błótach přebywa a je z lubosću k delnjołužiskim Serbam jich ryč nawuknył. Wot njeho su spisy pod Xa, 7. Xb, 8. XII, 13. Tež do serbskeje pratyje su wot njeho někotre wěcy přijate.

Smoler' Jan Ernst, redaktor serbskich Nowinow a wobsedzeř knihičišćeřnje w Budyšinje, kaž tež ryčeř ruskeho rjada s. Hany, rodženy 1817 we Łuču. Wón je najrjenišu zběrku delnjo-serbskich pěsničkow a powjesćow wudał (X, 1.) a Fädrusowe basnicki wot Stempela. (X, 2.)

Schindler Jan Sigismund Bjedrich, † 19. awgusta 1841 jako wyšši faraf a ryčeř pruskeho rjada čerwjeneho worjoła w Picnju. Narodzil bě so 8. junija 1758 we Wjerbnje, hdžež bě jeho nan tehdom faraf. Po tuteho woli dyrbješe jeho syn knihowjazafstwo nawuknyć a bu tehodla 1770 do Wětošowa do wučby daty. Jow bydleše wón pola subdiakona a rektarja Frycy (późnišeho přežozerja biblije), kiž jeho, hdyž bě jeho dobre duchowne dary a lubosć k wyššim študijam spóznał, za gymnasij přihotowa. Jako bě w Khoćebuzu swoje gymnasijalne lěta přebył, poda so 1779 do Halle, hdžež hač do Michała 1781 zawosta. Pozdžišo bě domjacy wučer w Njamorojceach pola Kalawy a 1787 bu quintus při gymnasiju w Khoćebuzu. Tuto swoje posleňše zastojnstwo wobkhowa wón tež, jako bu 1788 za substituta swojeho nana we Wjerbnje postajeny, tak zo měješe w tydženju swoju

šulu w Khoćebuzu a njedzelu zastojnske džěła we Wjerbnje wobstarać. Hač runje měješe w tajkimaj dwěmaj zastojnstwomaj džěła nadosć, dha wustupi w tym samym času tola hišće jako serbski spisowar a wuda swoje hospodafske knižki za serbski lud a swoje bibliske stawizny. Wot posleńšich bu na 2000 exemplarow předatych a přěńše buchu wot knježerstwa kupjene a bjez Serbami rozdźelene. W léce 1792 dosta Schindler čestne powołanje na němske farske město w Arendswaldze, ale z lubosće k Serbam wosta wón bjez Serbami. 1796 bu wón za wyššeho fararja do Pienja powołany, hdžež je z wulkim žohnowanjom hač do swojeje smjerće skutkował. Wosebje je sebi w tutym swoim zastojnstwje přez nowy wudawk cyłjeje serbskeje biblije, kaž tež přez wudaće swoich předařskich knihi a přez wšelake pisma wyšnosći a knježerstwu přepodate, w kotrychž je Serbow a jich ryč před woběmaj mužnje zastupował, wulke zaslužby wo serbski lud dobył. Na jeho posleńšu zaslužbu wo Serbow spomni tež jeho němski biograf w Laus. Magaz. 1841 str. 120, hdyž wón tam praji: „er vertheiligte einst die wendische Sprache mit Kühnem Muth, als sie vornehmlich aus den dortigen Kirchen und Schulen auf einmal verbannt werden sollte.“ Hišće wobšěrnišo je wo tym pisane w jenych knižkach, kiž buchu k dopomnjeću na jeho 1837 w Picnju pod powšitkomnym wobdźelenjom swjećeny poštaletny zastojnski jubilej wudate. Wone maju napismo: *Erinnerungen an das am 11. Juni 1837 zu Peitz gefeierte fünfzigjährige Amts-jubiläum des königlichen Oberpfarrers daselbst Herrn Joh. Sigism. Friedr. Schindler.* Berlin 1837. Tutym knižkam je tež Schindlerowy wobraz*) ze serbskim titulom jeho bibliskich historijow přidaty a w nich čitamy na 13. stronje: Jako bu khoćebuzski wokrjes w tamnych nježbožomnych lětach pruskeho kralestwa sakske mu knježerstwu přepodaty, dyrbyeše wšo serbske přédowanje a serbska šulska wučba zastać, zo bychu so Serbjo čim skerje, čim lěpje přeněmčili. Tehdom stupi Schindler z mužnej khroblosću tajkim wysokim postajenjam napřećiwu a wobswědči, kak so z tym Serbam jich najswjećiše kubło, jich nabožne natwarjenje

*) Tón samy wobraz je tež wosebje w 4. za wupowisjenje pod škleńcu litografowany.

rubi, dokelž woni njezamóža nabožne ryče hinak, hač w jich maćernej ryči zrozemić, haj zo budže tajke přeněmcowanje jenož hidženje wupłodzić a wot znutřkomnišeho zjenoćenja Serbow z Němcami wottrašić; zo wón tehodla pod tym wuměnjnjom, zo Serbam Bože słowo njesmě wjacy w jich maćernej ryči připowjedac, tež swoje zastojnstwo bjez Serbami dlěje wobstarać njemóže. Schindler bě tehodla tež hižom na pruske knježefstwo pisat a tuto prosyť, jeho na druhe město přesadzić, bě tež to hižom přilubjene dostať, jako jemu sakske knježefstwo wozjewi, zo je sebi po jeho rozestajenju tu wěc přemysliť a tehodla postajiť, zo smě so drje hišće tež dale serbscy přědowac a wučić, zo pak ma so při tym tola na to hladać, Serbow z němskej ryču přeco bóle a bóle znatych sćinić. Tutemu prawdostnemu postajenju njemóžeše so žadyn rozomny přećiwić a tehodla wosta tež Schindler, kiž bě w swojej wosadze jara lubowany a česćeny, dlěje w swojim zastojnstwje. Jeho khrobľe słowo a jeho wšelake prócowanje Serbam so wužitny sćinić, dobu jemu to rjane mjeno zaryčerja, zakitarja a zastararja serbskeje ryče a w lěće 1814 připósła jemu sakski kral dla jeho sprawného a swěrneho skutkowanja wulku slěbornu medalliju ze swojim wobrazom, pod kotrymž bě podpismo: „Artium tutela“. Na druhej stronje tuteje medallije stejachu pod woznamjenjenjom wumělstwow a wědomnosće słowa: Qui vitam excoluere per artes merito cingantur tempora quercu. Tež pruske knježefstwo wjedziše sebi, jako bě khoćebuzski wokrjes pozdzišo zaso z nowa Pruskej připadnyť, Schindlera jeho zaslužbow dla wažić a da jemu při wudaću jeho přědařskich knihow 100 tolerjow čestneho myta wupłaćić a pruski kral wupyšić jeho při wobeńdženju jeho 50-lětného jubileja miłosćiwje z rjadom čerwjeneho worjoľa štwórteje rjadomnje. Jako wón po dohlětněj swěrnej džěławosći 1841 wumrje, płakachu wo njeho tysacy jeho delnjořužiskich Serbow a přewodžachu jeho z najwutrobnějšej džakownosću k jeho rowej, přetož wšitcy čujachu, zo bě so z nim jedyn jich najlěpšich přećelow za tutu časnosć minyť. Jeho mjeno a wopomnjeće wostanje tehodla tež njezapomnite bjez Serbami, přetož wulke su jeho zaslužby wo serbski lud a jeho pisowstwo a hač runje my při lěpšim spóznaću zasadow serbskeje ryče a jejnych słowjanskich sotrow jeho tak mjenowanemu po-

rjedženju Frycoweho přełožka biblije a Frycoweho prawopisa we wšëm nastupanju přihłosować njemóžemy, dha wěmy tola, zo je wón tež při tym swoje sprawne mysle měł a zo je chcył jenož Serbam wužitny być a zapisamy tehodla tež rady jeho mjeno do rjada najlěpšich serbskich delnjołužiskich wótčincow. Jeho spisy namakaju so pod II, 1. III c, 1. III e, 1. 2. V c, 4. VII a, 2. IX, 1. X b, 4.

Šwjela Kito, wučer a kantor w Skjarboscu. Narodži so 21. februara 1836 w Zaspach, bě na seminaru w Nowej Calli a potom wučer w Žergonju a we Woseńku. Wón je wot 1864 sem pilny redaktor serbskeho Casnika a pyta tutón jenički časopis delnjołužiskich Serbow po móžnosći zajimacy wudawać. Wyše teho je so tež hewak jako pilny a dobry serbski spisaćel a pěsnjer a horliwy wótčinc wopokazał. Spisy a spěwy wot njeho su pomjenowane pod III e, 3. IX, 9. 10. 11. X a, 3. XI, 1. 4. 5.

Stempel Kito Bjedrich, † 2. hapyrła 1867 jako wyšši farař emerit. a ryćer pruskeho rjada čerwjeneho worjoła w Lubnjowje w 80. lěće swojeje staroby. Wón bě poslení serbski duchowny lubnjowskich Serbow, kiž je w lubnjowskej cyrkwi hišće serbscy předował a bě tež hewak dobry Serb, kiž při swojim wobćežnym zastojnstwje tola hišće khwilu wuzbytkowa, něšto w serbskej ryči spisać. Wosebje lubowaše basnjeřstwo a je tehodla tež wšelake basnje w dobrej a čistej serbskej ryči napisał, zo by dopokazał, što tež delnjoserbska ryč w tutym nastupanju zamóže. Tola so wšitke jeho wěcy přeco hladcy dosć nječitaju. Škoda pak, zo su so najwažniše jeho rukopisow po jeho smjerěi drje zhubiłe. Narodžił bě so St. we Wulkim Parcowje pola Wojerec, hdžež bě jeho nan Mag. Kito Bjedrich Stempel tehdom farař. Wokoło lěta 1809 študowaše w Lipsku, hdžež bě sobustaw serbskeho předařskeho towarštwja. W Lipsku bě tež jedyn sobuzałožerjow tamnišeho nětko hišće wobstajaceho študentskeho korpsa Lusatow. Po dokonjanych študijach bě najprjedy farař w Malinje w delnych Łužicach a pozdžišo wyšši farař w Lubnjowje, hdžež na Michała 1863 swój počta lětny zastojnski jubilej pod powšitkomnym džěbraćom cyłeje wosady swjećeše. Wot pruskeho krala dosta při tej składnosći rjad čerwjeneho worjoła. Přirunaj: Łužičan 1864

str. 31. Wo jeho pěsnjach a basnjach je ryčane pod X a, 2 a w přispomnjenju na kóncu wotdžělenja pod X a.

Tešnar Jan Bjedrich, wot 1862 sem farař w Niedze pola Zhorjelca w pruskej hornjej Łužicy. Wón je so 18. oktobra 1829 w Gołkojcach narodžił, hdžež bě jeho nan hajnik. W Khoćebuzu bě na gymnasiju, hdžež so 1849 pod jeho nawjedowanjom přenje delnjołužiske serbske towarstwo „Łužyca“ załoži. Pozdžišo študowaše w Halli a w Barlinje. Po dokonjanych študijach bu 1857 diakonus při serbskej cyrkwi w Khoćebuzu, z wotkelž je so 1862 do Niedy přesydlił. Kaž bě so hižom zahe w młodostnych lětach, w kotrychž bě so z hornjołužiskimi Serbami zeznał, za Serbstwo zahorił, tak je tež dobry serbski wótčinic wostał a njeje tež po swojim přesadženju do Němcow zastał za Serbow skutkować, při kóždej składnosći za nich wustupować a wosebje přez přisporjenje jich pismowstwa na jich duchownym pozběhnjenju džělać. Wón je hač dotal drje najwjacy bjez wšitkimi delnjoserbskimi spisacelimi za serbski lud pisał a k wobžarowanju je jenož, zo so hač dotal njeje zaso do Serbow wróćie móhł. Pod jeho předsydstwom je so lětsa nowe serbske literarne towarstwo, delnjołužiski wotrěd Maćicy serbskeje, załožił a smy přeswědčeni, zo budže so wotrěd pod tajkim jeho předsydstwom žiwy a žohnowany za delnjołužiske Serbstwo wopokazować. K Tešnarjowym zaslužbam wo delnjoserbsku ryč sluša tež to, zo je wón stary njelěpy prawowis, w kotrymž so wot prjedawšich spisowarjow serbscy pisaše, wo wjele porjedžił a polěpšił a jón tak zřadował, zo móže nětko za delnych Serbow dołhi čas wostać, kajkiž so wot njeho nałožuje. Wyše wjele a wšelakich serbskich nastawkow a dopisow, kiž so wot njeho w Casniku wot 1849 sem namakaja, je wón sobupomhał při wudawku noweje serbskeje biblije (III c, 2.) a sam wudał knihi pod III a, 2. III e, 3. Va, 2. 4. V b, 5. V c, 9. VI, 7. VII a, 3. VII b, 12. 14. 15. VIII, 10. IX, 8. XI, 2. zapsane. Tež w Šwjelowych arijach (X a, 3.) a w přenje delnjoserbskej protyce (XI, 4.) su přinoški wot Tešnarja. Teho runja je wón wšelake wo Serbach a za Serbow w němskej ryči pisał a su w tutym nastupanju wosebje zajimace jeho nastawki *Kirchliches aus der Niederlausitz* (w: Hengstenberg, evangelische Kirchen-Zeitung. Berlin 1867. 3. Heft) a *Bilder aus dem Bendenlande* (w: Christ-

liche Vereinsberichte. Süterbog 1874 N. 6. 1876 N. 2.) kaž tež w nowym wobdźělanju w: Niederlausitzer Sonntagsblatt. Finsterwalde 1875 N. 50 biš 1876 N. 2 und 1877 N. 16—22.

Thara Handrij, wokoło lěta 1610 faraŕ w Friedersdorfje (Bjedrichecach) pola Bježkowa. Wo nim dale ničo njewěmy, hač zo bě z Mužakowa rodzeny, dokelž so sam Muscoviensem mjenuje. Na njeho je tež spomnjene w starym lužiskim časopisu: Destinata lit. et fragmenta Lus. infer. 809, hdžež pak je wón wopačnje Thiaraeus mjenowany. Wón je po Jakubicu a Molleru třeći delnjo-serbski spisačel. Jeho katechismus steji pod IV, 2.

Wille Mag. Jan Ludwig, † 1771 jako faraŕ w Brjazynje. Z jeho žiwjenja je nam jenož znate, zo bě wón rodzeny Němc z Küstrina, hdžež bě jeho nan sudniski assessor. Kaž Fabricius a Hauptmann bě tež wón z lubosću k Serbam serbscy nawuknył a je potom swěru bjez Serbami a za Serbow skutkował a jich pismowstwo přisporjał. W lěće 1736 bu wón za fararja do Brjazyny powoľany, hdžež 1748 na duchu skhori. Tehodla dosta substituta Jana Bróza a sam přesydlil so do Khoćebuza, hdžež so lěkowaše a so z privatnej wučbu žiwješe. Jako bu jeho substitut 1749 do Dešna přesadzeny, bě so Willa zaso tak daloko wulěkował, zo móžeše swoje přjedawše zastojnstwo z nowa na so wzać a hač do swojeje smjerće wobstarać. Spisy wot njeho su pomjenowane pod III d, 1. 2. IV, 12. V, 2. VI, 1.

Worak Jan, wučer w Grožišću pola Wjelikeho Liškowa, rodzeny z Dešna, přjedy wokoło lěta 1851 wučer w Šlichowje a sobustaw tehdomnišeho serbskeho literarneho towarstwa w delnych Łužicach. Za tuto towarstwo je wón spisał knižku pod IX, 5.

Zwahr (Swora) J. C. F., faraŕ we Wjelikim Ranju pola Złeho Komorowa, rodzeny w Třadowje pola Hródka, hdžež bě jeho nan faraŕ. Bě přjedy wučer w Barlinje we wustawje inspektora Kopfa (Glowy), na kotrehož je hižom spomnjene. Ze zawostajeństwa swojeho njeboh nana je Zwahr wudał delnjo-serbski słownik (II, 2.) a wot njeho su tež někotre dobre serbske spěwy a khěrłuše w zběrkach pod III e, 3. Xa, 3. sobu wotčišćane.

2. *Sobudžětačerjo při spisanju a wuduću delnjoserbskich spisow.*

Broniš Kito Wylem, faraň emerit. w Drjowku a tu khwilu nestor wšitkich hornjo- a delnjołužiskich serbskich spisowarjow. Narodži so 5. decembra 1788 w Pricynje, hdžež bě jeho nan Mato B. faraň. Po wopytanju liceja w Łukowje poda so 1808 na universitu do Lipska a študowaše tam tři lěta. Potom bě domjacy wučef w Lubinje a 1816 bu za fararja w Změšowje pola Kalawy zapokazany, z wotkelž po smjerći swojeho nana 1826 do Pricyna přińdže, hdžež je na 50 lět swěru w swojim zastojnstwje skutkował. Wot lěta 1874 sem přebywa jako emeritus na wotpočinku w Drjowku. Wón je w swojim dołhim žiwjenju jara wjele wo Serbach a wo serbskej ryči pisał a posleńšu we wšelakim nastupanju wědomnostnje přepytał. Wulka syła jeho wšelakich nastawkow je hišće njewotčišćana. Druhe su we lužiskim magacinje a w druhich němskich časopisach sobudžělene. (Přirunaj I, přispom. II, 3. a 4.) Wón je Smolerjej tež při wudaću jeho serbskich pěśničkow wjele pomhał a cyłe stawy do tutych knihow napisał. Teho runja mamy wot njeho wšelake nastawki a zběrki z poklada delnjo-serbskeje ryče w našim Časopisu. Wot njeho je tež němska brošurka: Die slavischen Familiennamen in der Niederlausitz von P. Broniš. Bautzen. Schmalzer & Pech. 1867.

Broniš Hendrich Awgust, † 83 lět stary kónc decembra 1878 jako faraň emerit. wot Střenca a Welceje w Drjowku. Wón bě mlódši bratr prjedawšeho a w Pricynje rodzeny. Wot swojeho nana bu hač na universitu přihotowany a študowaše potom tři lěta w Lipsku. Jako bě so wot tam wrócił, bu hnydom faraň w Jasynje pola Hródky a 1844 faraň w Střencu a Welcej pola Drjowka, hdžež bě prjedy njeho hižom jeho najstarši bratr faraň był. Jako bě hišće w Jasynje, je dobru zběrku delnjo-serbskich pěśničkow nahromadził, kiž su sobu w Smolerjowych pěśničkach wotčišćane, kaž je na to w předstowje k tutym kniham spomnjene.

Buršer, bě w zańdženym lětstotku serbski faraň (snano w Dobrynje?) a je k najmjeńšemu jedyn serbski khěrluš do starych Willowych spěwařskich přełožił.

Buršer Reinhold, † 9. septembra 1872 jako archidiakon a wyšši faraň při serbskej cyrkwi w Khoéebuzu. Narodził bě so

1825 w Lutolu, hdžež bě jeho nan faraf. Wot njeho je jene přédowanje w Tešnarjowych předařskich. (VII a, 3.)

Ermelius Khryša, † 1724 jako archidiakon a serbski předař w Khoćebuzu. Wón bě syn prjedawšeho khoćebuzskeho serbskeho předarja Jurja E. a bě w svojim času wojeřski předař w Picnju był, hdžež pak bu ze služby pušćeny, dokaž bě přećiwu reformirowanym přédował. Po smjerći svojeho nana bu wón 1685 na tuteho město do Khoćebuza powołany a je sebi wosebite zaslůžby wo přeni wudawk Fabriciusoweho noweho testamenta z přehladanjom a z porjedženjom Fabriciusoweho rukopisa dobył, kaž F. na to z džakom w prjedyryči k swojemu wudawkej spomina. Přirunaj: Laus. Magazin 1790, str. 51.

Haupt Leopold, archidiakon w Zhorjelcu. Wón je jako pismawjedźer towarstwa wědomnosćow w Zhorjelcu w svojim času wosebje sobu za to skutkował, zo bu wot naspomnjeneho towarstwa w lětach 1836 a 37 hižom čestne myto za najlěpšu zběrku hornjo- a delnjoserbskich pěsničkow wustajene. Pozdžišo zjenoći so wón, po tym jako bě sam tajku zběrku delnołužiskich pěsničkow nazběrał, ze Smolerjom a wuda z nim znate knihi pod X a, 1. mjenowane. Wot njeho, kiž je rodzeny Němc a serbskeje ryče drje jenož mało mócný, je wosebje němski přeložk pěsničkow poětiscy wobdžěłany.

Hórník Michał, faraf při serbskej katholskej cyrkwi w Budyšinje wot 1871, rodzeny 1. septembra 1833 we Worklecach pola klóštra Marijneje Hwězdy. Kaž z druhimi słowjanskimi ryčemi je so wón tež z delno-serbskej derje znaty sčinił a so jako wosebity přećel a podpjerař delno-serbskeho pismowstwa wopokazał. Jako tajki je ludowe pěsnički delnych Serbow pod X a, 5. a 6. zapisane za swoje samsne pjenjezy wudał, zběrki za słownik w Časopisu wozjewjał, a pratyje (pod XI, 4. a 5.) redigował a tež sam někotre nastawki do posleńšich spisał.

Komer, † jako wučer w Njabožkojcach pola Wětošowa. Wón je pěsnički delnołužiskich Serbow zběrał a su te same w Smolerjowej zběry (X a, 1.) sobu wotěišeane.

Kóncak Bohuwěr, † 2. decembra 1868 jako wučer a kantor w Dešnju. Narodził bě so 8. hapryla 1807 w Popojcach, bě w Khoćebuzu na gymnasiju a w Nowej Calli na seminaru, 1828

učef w Górowje a wot 1831 učef a kantor w Dešnju. Wot njeho su někotre khěrlušē do zběrkw pod III e, 3. a X a 3. sobu wotěšćane.

Leskien August, Dr. phil., professor a učef słowjanskich ryčow při universiće w Lipsku. Wón je Jakubicowy rukopis wobšěrnje rozsudzil, jeho ryč wědomnostnje přepytał a ewangelium s. Marka z njeho wotěšćeć dał. Přirunaj III a, 3.

Lötze Hermann, † 27. hapryla 1875 jako Dr. phil. a priwatny učeny w Lipsku. Přirunaj Časopis Maćicy serbskeje 1875, II. 117. Z Jakubicoweho rukopisa je wot njeho wudaty „Der Brief des Jacobus“. (III a, 3.)

Megiser Hieronymus, wokoło lěta 1607 rektor gymnasia města Gera (tež lipsčanski professor), rodzeny Němc ze Stuttgarta, † 1616. Na jeho thesaurus polyglottus, do kotrehož je wón tež zběrku delnjo-serbskich słowow nahromadził, je spomnjene w přenim přispomnjenju pod II. Přirunaj: Časopis Maćicy serbskeje 1878, I. 46.

Mudra Kito, wyšši farať emerit. w Picnju, rodzeny 28. nowembra 1800. Jene přėdowanje wot njeho je w Tešnarjowych přėdafskich (VII a, 3.) a jedyn khěrluš w biblickich bildkach. (III e, 3.)

Nyčka Bohumił, učef w Essenje při Rheinje, prjedy w Mörsu, rodzeny w Blunju pola Wojerec. Wšelake spěwy wot njeho namakaju so w Casniku a tež do přenjeje serbskeje pratyje (XI, 4.) je wón nastawk napisal. Teho runja su wot njeho w II. zešiwku Časopisa 1876 dobre zběrki a dodawki za delnjo-lužiski słownik.

Petermann Jurij, bě wot 1747 sem česki přėdať w Draždžanach. Wón bě z Wuheřskeje (Pukanc-Hungarus), rodzeny 19. měrc 1710. Wot 1738—1741 bě farať w Delnym Wujezdze a 1741 čehnješe jako diakonus do Wětošowa. Přirunaj: Dittmann's Brieftafel I. str. 58. Někotre khěrlušē wot njeho steja w spėwafskich pod Va, 2. Jeho wobraz khowa so we archivje Maćicy serbskeje.

Rocha Mjertyn, wyšši farať we Wětošowje, rodzeny 8. hapryla 1837 w Schönhehi pola Janšojc, študowaše w Khočebuzu a w Halli. Wón je někotre khěrlušē do zběrki pod V b, 5. a dvě

prědowani do předařskich knihow pod VII a, 3. přepodať, kaž tež w prjedawšich lětach někotre spěwy do Casnika a jedyn do pratyje.

Senkel Bohuměr, † 25. awgusta 1779 w 86. lěće swojeje staroby jako wyšši faraf w Drjowku. 1693 bě so w Hródku narodził, hdžež bě jeho nan měšćanosta. Po dokonjanych študijach w Khočebuzu a we Wittenbergu bě domjacy wučef we Wjelikim Lojojeu, potom dwórski diakonus w Baršcu a wot 1724 sem najprjedy nižši a pozdžišo wyšši faraf w Drjowku. Přirunaj: Laus. Magazin 1779 str. 312, hdžež je tež na to spomnjene, zo sebi jeho wosada jeho dla jeho wobšěrneho znajomnstwa serbskeje ryče jara česćeše. Wot njeho su někotre khěrlušy do spěwařskich pod V a, 2. přijate.

Schadow Bjedrich, faraf w Dobrynje pola Drjowka. Wón bě sobupomocny při najnowišim wudawku serbskeje biblije. (III c, 2.)

Wařko Hendrich, nětko wučef a kantor w Myšecach w pruskej hornjej Łužicy, prjedy wučef w Dźěwinje pola Mužakowa a khwilu tež seminařski wučef w Rychbachu, rodzeny z Běteje Wody, hdžež bě jeho nan z wučerjom. Wot njeho su wšelake spěwy w Casniku prjedawšich lětow, kaž tež w zběrkach V b, 5. a X a, 3.

3. *Spisowarjo, kiž su jenož rukopisy zawostajili.*

Anton Khorla Bohakhwal, Dr. jur. a senator w Zhorjelcu, † 17. novembra 1818 do zemjanstwa wuzběhnjeny jako knjez nad Hornym Neundorfom a Wulkej Krauschu pola Zhorjelca. Rodzeny bě 1751 w Lubanju. Wón bě wulki přećel Serbow a je wjele serbskeho za towarstwo wědomnosćow w Zhorjelcu, kotrehož sobuzaložef wón bě, nahromadził. Přirunaj Časopis 1875, II. Na serbske pěsnički, wot njeho wotpisane a z małym słownikom wuhotowane smy spomnili pod X, a. na kóncu. Temu napřećiwu njemóže pak na stronje 83 pomjenowana Šurže Anleitung zur wend. Sprachje wot Antona być, dokelž tón 1746 hišće narodzeny njebě. Po tym ma so to, štož smy tam wo Antonje prajili, porjedzić.

Chojna Jan, † 1664 jako wyšši faraf w Lubnjowje. Wón bě so wokoło lěta 1600 w Brjazynje narodził, hdžež bě jeho nan Jurij Ch. faraf. Swoje študije dokonja we Wittenbergu, hdyž bě

prjedy wójskeho njeměra dla w času 30-lětneje wójny we Wuheřskej přebywał. Pozdžišo bě 6 lět duchowny na jenej serbskej wsy pola Lubina, z wotkelž bu do Lubnjowa powołany, hdžež je na 23 lět ze žohnowanjom skutkował. Wón bě tež khěžorski krónowany počta a stare pisma khwala jeho wučenosć. Přirunaj: Časopis 1876, I. Jeho serbska ryčnica je mjenowana pod I, 2.

Jakubica Mikławš, najstarši hač dotal znaty serbski literat, kiž bě najskerje srjedz 16. lětstotka jako serbski farař w žarowskim wokresu, — snadno w Łubnicy abo w Kunzendorfje, kaž Worbs w swojim Archivje str. 276 na to huda — žiwy. Přirunaj: Časopis 1869, II. Jakubicowy rukopis je pod IIIa, 3. wopomnjeni.

Krūgar Jurij, najskerje wokoło lěta 1656 wučer a kantor w Lutolu a spisar rukopisnych serbskich spěwafskich pod Va na kóncu pomjenowanych. Tutón Krūgar je prawótc nětčišeje Krūgarjec swójby w hornjej Łužicy.

Martini Mag., wokoło lěta 1731 po rjadu farař w Syneńcach, diakonus w Brilandze a farař w Tlukomje pola Lubnjowa. Wón je serbski słownik, pod II, 3. mjenowany, pisać započal, kotryž je Hauptmann potom dale wjedł a wudospoňil.

4. Přidawk.

Kak mało bě w prjedawšim času serbskim wučenym mužam a literatam delnjeje Łužicy na zdźerženju tamnišeje serbskeje ryče ležane, móžemy wosebje ze scěhowacych třoch nastawkow spóznać, kiž su wšitke tři wot něhdušich serbskich duchownych pisane a w kotrychž so wšelake krasne recepty za přeněmćenje Serbow wosebje přez cyrkej a šulu namakaju.

1) Wie sollte man die Wenden ihre Sprache vergessen lassen? (Wochenblatt für die Lausitz und den Cottbuser Kreis von Zielitz. 1811, 10. Stück, 81.)

2) Ob man die Wendische Sprache in der Niederlausitz wieder aufleben oder aussterben lassen sollte? Beantwortet von Wilhelm Gottlob Korn. Archidiafon und zweitem Prediger an der Oberkirche in Cottbus. (Neues Lausitzisches Magazin 1822. S. 390—405.)

3) Die wendische Sprache in Bezug auf Staat, Kirche und Volksbildung. (Neues Lausitzisches Magazin 1826. S. 305—316.)

Poslenši nastawk, spisany wot tehdomnišeho fararja Jana Křesćana Rychtarja w Serbskim Žarnowje pola Złeho Komorowa, kiž je wokoło lěta 1860 we Łutach wumrjel, je wosebje jědowaty a serbskej ryči njepräčelski a widži w jejnym dališim zdźerženju wšudžom jenož škodu za stat, cyrkej a šulu. Džiwać so tehodla tež njemóžemy, zo je so jemu poradžiło, we wosadomaj wot njeho něhdy wobstaranymaj, Serbstwo nimale cyle podtlóčić; a jeli su w jeho abo tež w přjedawšich časach, druzy serbscy duchowni delnych Serbow přećiwo serbskej ryči tež tak zmysleni byli, kaž wón, dha njetrjebamy na prašenje: čohodla je pismowstwo delnych Serbow tak khudobne wostało? wotmolwjenje daloko pytać, — wone je nam w hornych třoch nastawkach a wosebje w poslenim hižom date!

Tajkemu zrudnemu zabłudženju serbskich literatow napřećiwo je čím bóle zwjeselace, zo su w nowišim času samo někotři wučeni mužojo němskeje narodnosće so bóle za našimi delnymi Serbami prašeć započeli a su jich narodne bajki, powjesće, přiwerki a t. d. napisowali a tak zahubjenju a zabyću wutorhnyli, štož budźichu dawno hižom wučeni tamnišich Serbow zhromadzić a za wědomnosć zdźeržeć dyrbjeli. W tutym nastupanju mamy wosebje dwě wot Němcow wudatej knizy pomjenować:

1) *Wendische Sagen, Märchen und Abergläubische Gebräuche* von Dr. Edm. Veckenstedt. Graz 1880. (Do tutech knihow je tež wučef Jórdan w Popojcach na 50 ludowych bajkow podať a serbski text na stronach 480—491 redigowať.)

2) *Wendische Volkssagen und Gebräuche aus dem Spreewald* von Wilibald von Schulenburg. Leipzig 1880. (Tež w tutech knihach namakaju so na stronach 287—296 pokazki z delnjołužisko-serbskeje ryče.)

Džakomnosć nuzuje nas tudy na kóncu našeho nastawka hišće na jeneho muža spomnić, kiž je dołhe lěta za zdźerženje delnjo-serbskeje ryče w cyrkwi a w šuli wojowať a je tehodla za tu wěc wjele we wšelakich němskich časopisach pisať. Je to knjez Böttcher (Bětkaf), farať emerit. w Khoćebuzu, přjedy w Jasynje pola Hródka. Dokelž ma wutrobu za swój serbski lud a jemu wupusćenje, kiž so přez podtlóčenje serbskeje ryče w delnych Łužicach w cyrkwi a šuli stawa, žel čini, dha je wjacy

króć w zaúdzěnyh lětach pjero zapřimnył a přećiwo tajkemu wupuscěnju scěhowace nastawki spisał:

1) Kirchliche Nothstände der Wenden. (Beilage zu No. 234 der Neuen Preussischen [Kreuz] Zeitung. Berlin den 6. October 1865.)

2) Wendische Kirche und Schule. (Beilage zu No. 57 der Neuen Preussischen [Kreuz] Zeitung. Berlin, den 9. März 1867.)

3) Aus der wendischen Niederlausitz. (Niederlausitzer Zeitung. Cottbus 1865. No. 14—21.)

4) Wendische Gemeinden und deutsche Prediger. (Niederlausitzer Zeitung. Cottbus 1866. No. 82—84.)

5) Stimme eines evangelischen Geistlichen aus der Niederlausitz. (Niederlausitzer Zeitung. Cottbus 1867. No. 44—46.)

6) Der geistige Nothstand der Wenden in der Niederlausitz und Vorschläge zur Abhilfe desselben. (Cottbusser Tageblatt 1880. No. 153—197.)

Runeho wopřijeća su tež někotre mjońše nastawki wot napomnjeneho spisaćela w: Messner's Neue evangelische Kirchenzeitung (1865 N. 13 a 52, 1866 N. 4, 1867 No. 16).

Prispomnjenje I. Zo bychmy po móžnosći wšitko, štož so na delnojužiskich Serbow, jich ryč a nětčiše wobstejenja počahuje, zhromadzili, dha spomniny naposledku tež hišće na tři nastawki wot Němcow spisane, kiž tehorunja wšelake škody a brachi z narodneho a duchowneho žiwjenja delnych Serbow wotkryja. Su to scěhowace nastawki:

1) Der Rest der wendischen Nationalität in der Niederlausitz. (Grenzboten 1854 No. 31.)

2) Die Wenden der Niederlausitz von Franz Maurer. (Das Ausland 1866 No. 17.)

3) Niederlausitzer Fahrten von Dr. Andree. (Germania 1871 No. 225 bis 229.)

Prispomnjenje II. K přédowanjam na 131. stronje ma so hišće přistajić, zo k nim tež wosebite „Bschigrono f Spurgeonowym płaťowanam“ słuša, kiž je 1880 na 4 stronach w 8. w Khočebuzu ćisćane.

Wutworjenje našeje spisowneje rěče a jeje zblizenje z delnjoserbskej.

Spisał *M. Hórnik*.

Nětčiša hornjoserbska spisowna (pismowska) rěč je so z prjedyšeju knihowneju podrěčow wuwinyła, w kotrejuž jenedy evangelscy, w druhej pak katolscy Serbja pisachu. Tutón kompromiss mjenowaše so z krótka „nowy prawopis“, hač runje budžeše so za to dospołnje „zhromadna hornjoserbska rěč a prawopis zjednoćenych Serbow“ prajić dyrbjało. Naš Smolef a dr. Jordan přibližowaštaj so wokoło lěta 1840 we spisownej rěči jedyn druhemu, tola dźeržeše so kóždy hišće trochu pisanja swojeje strony. Hdyž bě dr. Jordan serbscy pisać přestał,*) přetworjowaše Smolef sam a pozdźišo w zrozymjenju z młodym Pfulom rěč a prawopis. Tuto přetworjenje (přiwzate „i“ a jótowanje) widzi so w rjanym přeložku „Fr. L. Čelakowskeho Wothłosa pěsni ruskich, w Prahy 1846“. Hakle Maćica Serbska je Hornjołužičanow w pismje zjednoćiła, hdyž swój Časopis w lěće 1848 poča wudawać po tam wozjewjenym „serbskim prawopisu dr. Pfula“. Tutón „prawopis“ bu w l. 1853 na namjet J. Buka a M. Hórnika jenož we tym mało přeměnjeny, zo so dla přemnohich jótow w našej rěči**) zmjehčowace „j“ po „l“ a po krknikach wjacu njepisa. Wot jutrow 1854 pak rjaduje rěčespytny wotrjad Maćicy Serbskeje spisownu rěč a jeje prawopis; štož so přisprawne zda, hdyž do spomnjeneho wotrjada evangelscy a katolscy Serbja słušeju. Přichodnje chce wotrjad porjedženki serbskeje spisowneje rěče porjadnje wozjewjeć.

Z wonka Maćicy smy z časami někotre namjety wo spisownej rěči pytnyli, kotrež pak njejsu jako tajke spomnjenemu wotrjadaj rozsudženja dla podate byle. Najwažniše su te, kotrež so we

*) K temu měješe dosahacu přičinu, hl. Jutnička 1842, II. poł lěta: Što abo kak?

**) Přewjele čarkowanych pismikow pak tehorunja njeje spodobne, a tehodla je po pólskim wašnju jótowanje vokalow w serbsčínje so přiwzało. Druhdy namjetowane jednore, „v“ za dwójne „w“ so drje wosebje tehodla njeje přiwzało, dokelž su naši Serbja zwučeni „v“ jako „f“ čitać; we wučenyh spisach, kaž w „Archivje für slav. Philol.“ piše so w serbskim texće „v“.

wustojnej dr. Pfulowej „Laut- und Formenlehre der oberlausitzisch-wendischen Sprache. Bautzen, 1867“ namakaju. Wo nich porěćeć zda so mi jara trěhne dla młódsich Serbow a tež dla druhich Słowjanow. *)

Što dha je w dr. Pfulowej knižey noweho? Jena grafiska wosebitosć, nałożowanje jencho zynkosłowneho zakonja a při-wzaće někotrych słowjansey prawych rěčnicynych twórbow.

1. W tabelli pismikow mjenujcy steji na kóncu dž. mjenowane dža, porunostajane serbskemu **ѣ** a w textu praji so k temu na str. 14: dž hat geradzju den Laut des auf g baßenden dž angenommen; str. 21: Die Rechlaute verwandeln sich in die Spiranten (z njeprawom tež syčawki mjenowane): ž, š, dž, ě. Tudy a w swojich nastawkach rozeznawa dr. Pful potajkim mjez zmjehčenym sibilantom (syčawku) dž (= dzj) a spirantom (palatálnym, we rěe tworjenym) dž.***) Tola njeje dr. Pful za to, zo by so z nowa „dž“ zawjedło, hdyž je woť njeho a Smolerja hižo w l. 1846 „dž“ přijate. Tež ja měnju, zo přeměnjeć njetrjebamy, hdyž so w hornjej serbsčínje z tutym dwójnym pismikom „dž“ wosebity zynk woznamjenja, mjez tym zo „dž“ nałożujemy, hdžež ma so „d“ a „ž“ wosebje wuprajeć, n. př. podžnjeć, předžnjeŕski, hlódzhiwjeť. Hdy bychmy „dž“ začisli a nowe znamješko wudžěťali (kotrež w šulach wučić nam tola njebychu dowolili), dyrbymy tež za „é“ druhi pismik wumyslić, dokelž tuto w pólsčínje za cyle hinaši zynk „cj“ płaći.***) Wobkhowanje našeju „dž“ a „é“ wosprawnjamy tež z tym, zo so w ně-

*) Dokelž smy my Serbja tak wšelake prawopisy měli a z cyla pomáčku porjedželi, su druzi Słowjenjo wo našej rěči pisajcy druhdy zmylili, kaž sławny Fr. Miklosich w přěnim wudawku grammatiki atd. Runje wozjewja so, zo akademik professor V. Jagić w Pětrohrodze słownik wšěch słowjanskich rěčow přihotuje. Bojimy so, zo tež tutón słownik mjenowaneje přičiny dla w našej serbsčínje druhdy zmyli.

**) Syčawki (pri kotrychž dyrbi dych ze rta won) su w zynkosłowje dr. Pfula: z, s, dz, c (za ts), jótowane abo zmjehčene: ž, š, dž (pólske), é (pólske). Tutym wotpowjeduja na dalšim stopnju šěroke syčawki abo spiranty: ž, š, dž, ě (nimale tež naše „é“).

***) Podobnje płaći naš pismik „é“ w češčínje za hinaši zynk „je“, mjez tym zo my diftong ě kaž ie wurjekujemy. Naše „é“ zastupuje w kórjenjach (nic we wšěch wukóncach) nimale wšudžom staroš. „ĭ“, pola Miklosicha ê pisane.

kotrych stronach pólske wuprajenje we wukónčenjach słyši: koscje, staroscje, we Wujezdze; pola Lubija je a bě słyšeć: měj, daj (n. př. w Njeznarowach), dzjowka (w Smolerjowych Pěsničkach). Štóz pak pólsku rěč wuknje, kotraž je nam z wuwzaóom prawopisa najbližša (n. př. mamy „t“ a „y“ kaž tam), dyrbi wězo wědžeć, zo je wulki rozdžěl we wuprajenju našeju a pólskeju pismikow „dz, ć“, kaž tež zo so naše „ć“ w pólsćinje njesłyši a zo so naše „dz“ po pólsku „dz“ piše, n. př. dzień a dzeń, ciało a ćěło; wyježdźać.

2. Při zynkosłownych prawidłach piše dr. Pful po syčawkach (z, s, dz, c), hdźyž su z krknikow z wuwzaóom „ch“ nastale po starohornjoserbskej, nětko naměžnej a delnjoserbskej formje „e“ město „y“ (Budišiner Mlušprache, a tež na druhich stronach): noze, fidze, ruce; tola pódlá: drozy m. drozi. Ale spisaćel sam tajke pisanje nježada, kaž z jeho nastawkow widžimy, drje tehodla, dokelž w korjenjach tola njemóžemy wšudže „ce, se, ze“ pisać, hdžež je so tak něhdy zawěrnó wuprajało: cerkew m. cyrkej; sedm m. sydom (ale w „sedmy“ stare wožiwja!), zase m. zaso, zewać abo po prawym zěwać m. zywać. Po hornišim zynkosłownym prawidle pak bychmy so zložowac dyrbjeli, hdy bychmy so chcyli abo móhli z delnjołužiskimi Serbami w jenej spisownej rěči — zjednoćić, mjez tym zo mamy so po mojim zdaću w našich wobstejenjach po móžnosći jedyn z druhim jenož pomału bližić.

3. Słowjansey prawe formy, kotrež dr. Pful w tutym spisu do předka staja a z tym drje přiwracaće radzi, su tute:

a) Při substantivach steji w nom. plur. masc. prawiše -owje před skepsanym -ojo (mjenje spodobne, hdźyž nas wot druhich Słowjanow wotwjeduje a je samo na sebi mjenje rjane z dwójim „o“). Prawiša forma so woprawdže na wjele stronach hišće słyši a wot wšelakich hišće piše: kralowje atd.

b) Při pronominach čitamy: tamón tama tamo pódlá „tamny“. Prawje drje je, zo pronomina neutr. na „o“ wukónčeju, hdžež mascul. nima „y“, ale mi so tamón tama tamo tola njelubi, dokelž je skepsane „tam-wón“ a „tamno“ tola prajić njemóžemy. Za „jeur“ njech so radšo tamtón tamta tamto trjeba abo hišće

lěpje podrěčne: wony wona wone. Tamny a tamniši (město tam-niji, tamni) słuša do adjektivow.

c) Prawy lokativ na -om wukónčuje při pronominach a adjektivach tež na přenim měsée; tola drje budžemy hišće dołho -ym trjebać, dokelž lud na wšelakich stronach twórbu lokativa a sociativa njerozeznawa a k temu zastupuje -om často skepsane dativne -emu (kaž -oh' m. eho). Hdy bychmy so z Delnjołužičanami zjednočić cheyli, potom bychmy -om pisać dyrbjeli.

d) Runje tak widžimy tudy prawu formu adverbiov (starych lokativow) na -ce m. -cy: wysoce, mjehce, wuzce. Tež piše so: wjace. Tak budžemy hakle pisać směć, hdyž něhdy horjeka pod 2. spomnjeny zynkosłowny zakon za spisownu řeč přiwozmjemy.

e) Při słowjesu „być“ podawa so prawe „bych“ jako aorist-*praeteritum* za dotal tak mjenowane *praeter. passiv.* „buch“ we dr. Pfulowym Prawopisu zawjedžene, w ludže pak často „bóch“ wuprajene. Zo z konjunktivom (abo optativ.) „bych“ jenak klinči, to ničo njewadži. Tehorunja namakamy starše a dotal podrěčne wukónčenje 3. pers. plur. na „-aju, eju“ m. -aja (jenakeho vokala dla mjenje rjane w klinku), eja: wołaju, waleju. Tuto „u“ je hewak porjadny zastupnik staroš. *Ź*. Spodobne je imperf. wuknjech m. budyšinskeho: wuknich.

Hdy bychmy so druhim Słowjanam w spisownej řeči bližić móhli, by dyrbjało so jenak „wu-“ pisana předložka do „wy-“ a „wu-“ z nowa rozdžělić. Tola wy- je w delnjej serbsčínje hižo do wu- a najbóle do hu- přestworjene, a w hornjej rozdžěleju jenož na někotrych stronach „wó“ město „wy“ wot „wu-“. Tehdy by nuzne było, tež předložku „wz“ (nětko jenož: wzać m. wz-jać) z nowa wobžiwić, kotrež so nětko „z“ abo před wótrymi konsonantami „s“ piše a „w“ wotpaduje. Prawo k temu by so na to zepjerało, zo my spočatkowe a wosrjedžne „w“ něhdžež-kuli etymologiscy pisamy, dla wotwobroćenja konfusije, hdžež so tola njewupraja: wróna, wrota atd. To přispominam jenož za młodych studowacych Serbow, kotřiž maja słowjanski rěčespyt wosebje pěsčić*) a kotrymž cheu z tutym dr. Pfulowu „*Saut- und Formenlehre*“ naležnje poručić.

*) Słowje: pěsčić, pěstować mam z luda wokoło Budyšina!

Za druhich Słowjanow wospjetuju hišće jónkróć: dotal pi-samy my „dž“ město „dž“, dale: „zy, sy, dzy (w synagodzy, na Woldzy), cy“ město: ze, se atd. a zawjedujemy po něčim tež słowjanscy prawe twórby do našeje spisowneje rěče w knihach a časopisach, kaž so to w druhich nowočasných rěčach podobnje stawa. Wěmy derje, zo we wulkich abo samostatnych ludach jenož na wutworjenju literatury zaleži, na prawopisu pak nimale ničo. Tež njebychmy wo tym pisali, hdy bychy nam naši prjedownicy jenu spisownu rěč za wobě Łužicy abo tola jedyn zhromadny prawopis wutworili, štož woni bohužel njejsu dokonjeć zamóhli. Tehodla je jenož wužitna wěc, zo so z časami namjety na porjedženja wozjewjeju, z kotrychž so wězo potom někotre přijimaju, druge pak začiskaju.

Tuž wupokazuje so jako trěbne, zo sebi wěste zakładne prawa abo principy wopomnimy, po kotrychž směmy našu spisownu rěč wutworjeć t. r. porjedžeć a wudospoijnjeć.

1. Přede wšitkim dyrbimy wězo na rěč luda na wšěch stronach serbskeje krajny, derje keđzbować a dialektiske *) prawjetworjene słowa ze wšěch stron, tež delnjołužiske a při njedostatku dališe słowjanske po hornjoserbskim zynkosłowje prawe do literatury zawjedować, kaž je so dotal činiło n. př. rychły, přiříklad, blawkać atd. Při wšelakim wuprajenju słowow bjerje so ta twórba, kotraž je po zynkosłownych prawidłach

*) Dialektiske wšelakosće serbskeje rěče je naš Smoleř z wulkeho džěla hižo w Pěsničkach l. 1843 zdžělił, a tež w našim Časopisu su wšelake přinoški k temu, wosebje Wjelanowy nastawk wo Namjezno-Mužakowskej podrěči (hl. lětnik 1869). Sam wěm někotre přidawki k temu a dostanu tajke hišće wot dr. Muki. Tola móža młodzi Serbja hišće wjele nahromadzić, n. př. njeje nihdže napisane, kak daleko palatálne wuprajenje „t“ dosahuje a hdže so do labiala skazy. Wosebitosće delnjeje položcy ranišeje hornjoserbsčiny njejsu dotal wopisane. Smoleř njeje w horjeka spomnjenym nastawku w „Pěsničkach“ ani mjezy podrěčow abo rěčnych varietetow poměnił. W Hornjej Łužicy serbskeho džěla rozeznawa drje so najlěpje: naraniša (z džěla lubijska), srjedźna (Budyšin) a nawječorna (z džěla katholska) podrěč abo varieteta; w Pruskej (nimale): Mužakowska, srjedźna (wokoło Sprewic a Noweho Města) a Wojerowska. Wězo lud tute varietety wšelako měša, hdyž z knihow a z cyrkwy abo šule spisownu rěč znaje a z nětko časćišim přečahowanjom ludži z druhich serbskich stronow słyši. Hdyž Horuja Łužica w tym njeje hišće dosć wopisana, wjele bóle plaći to wo Delnjeje.

prawa a tehodla w grammaticy jako spisowna twórba přijata. Tola njesměny w spisownej řeči formy z rozdělných stronow w jenym a tym samym spisu abo wudžětku měšeć, kaž so dotal wosebje wot našich basnjerjow stawa, hdyž pak po budyšinsko-lubijskim, pak po nawječorno-wojerowskim wurjekowanju runoznyki tworja, n. př. w čišini — njestyšī, pódla: na štomje — wujo ée, polěci — wubudzi, kermuši — při swobodzi (Zejleř); najěsē so — čopće bydlenjo, pódla: zawěsē — wušoř je (Mhónk) atd. Tu so skónčnje njewě, po kajkej podrěči chcedza pisac; tajka měšeńca so w českej, pólskej abo druhej řeči njedowoluje! Basnič dyrbi so w zjednočenej spisownej řeči. Tež te hišće wobstějace snadne rozdžěle w pisanju substantiwow neutr. na -jo m. -je a pronominalne wukóncy -oho, -omu dyrbja spadnyč, kaž sym ja před 20 lětami namjetowař.

2. Potom dyrbimy nowe a wosebje tež stare słowa našeje řeče hišće jónu přehladać a wopačne po něčim porjedžeć. Wudawarjo serbskich knihow před 1840 (a někotři tež pozdžišo) su wjele wopačneho natworili, dokelž drje němsku, łaćansku a druhe řeče derje znajachu, jenož nic serbsku abo druhu słowjansku. Tuž změjmy hišće tójhdy skažene formy ze spisowneje řeče wučískować a prawje tworjene zawjedować: lětni, nic lěcny, pitny abo piwny, nic pičny; wodzićeř abo wjednik, nic wjedzićeř, předrěč, nic prjedyrěč atd. Do słownika a „dodawkow“ smy wězo tež wšitke skažene słowa z knihow při wzařili a wobžarujemy jenož, zo njejsmy wšudžom přistajili: to abo wono je wopak tworjene. Někotre prawje tworjene dyrbimy po času tež prawopisnje do přezjenosće přiwjesć; n. př. džěć, džělo, džělać; tuž tež: wodžěć, předžěć, nadžěć, nadžěja atd. W tych padach mamy w susodnych řečach, wosebje w starosř. korrektiv.

3. Hdyž smy to wšitko činili, mamy hišće posledni džěl řečnicy — składnju (syntax) derje serbscy nałožować. Nowčasne řeče su drje we wjele wotdžělach syntaxy jenajke, tola je tež tudy nahladna mnohosć wosebitosćow. Wot wudaća Jordanoweje grammatiki w lěće 1841, hdžež so syntax na str. 165—204 namaka, je so naša spisowna řeč wjele porjedžiła, n. př. su Serbja wučískali wužiwanje prjedy tak mjenowaneju artiklow „tón“ a „jedyn“, su so zwučili na futurum finitivum a huste wopačne

„budu“ wotstronili, přidawaju k wšelakim słowjesam nětko prawy pad (casus), wopokazuja lěpši słowosćěh, prawiše nałożowanje partiklow a druhich rěčnych dželow atd. Škoda jenož, zo je naš lud w tym nastupanju přez němsku šulu a němski zarjad, kaž tež přez poněmsku spisane prjedawše knihi wjele skaženy. Tuž pola nas při tym njeplaći: kedźbujće na lud, na jeho pěsnički a přisłowa; přetož tež tute pokłady su často wot luda sameho skepsane. Tehodla dyrbja serbscy wučeni sebi dale po wučbu khodźić a potom cum grano salis spisownu rěč porjedžeć a přecy lěpje wutworjować. Z cyła radžu studowacym a wučenym Serbam, zo bychy znajmjeńša blizku pólsku abo čěsku rěč nawukli, jenu tuteju sobu jako za swoju rěč wobhladujo, w kotrejž móža literariske wokřeće abo wyššu zdžěłanosć pytać. Wšak poskićuje so w Lipsku, Prazy, Wrótšlawju a Barlinje přiležnosć, tam su katedry za słowjanske rěče. A kaž Nižoněmc abo Skandinavčan hornjoněmsku rěč dla literatury wuknje abo wjetšina wučenych Romanow francózsku rěč derje znaje, tak dyrbja studowani Serbja — licet parva componere magnis! — pólsku abo čěsku rěč nawuknyć. Potom budže jim skerje móžno, zo wulke njedostatki w našej hišće khudej literaturje při serbskej woporniwosći w běhu lět wupjelnja. Naša rěč je žiwa, tuž dyrbi so w njej wjele knihow pisać za wokřewjenje a rozwučenje Serbow! Što nam pobrachuje, dowidziš, hdyž hornjo- a delnjoserbsku literaturu znaješ, a potom n. př. pohladaš do Pypinoweje historije słowjanskich literaturow,*) što su družy Słowjenjo wudali a my hišće nimamy. Dla swojeho zbudženja njesměš pak so po słabšich wotdžělach Słowjanow rozhladować, ale hladaj na tych, kotrychž je wjacj dyžli nas, n. př. na Słowjencow.

* * *

Z historije słowjanskich literaturow wěmy, zo su wšelake wotdžěle Słowjanow wědomje a njewědomje w spisownej rěči so rozešli a druhdy zasy ze zamyslom jedyn druhemu we njej so přibližowali. To wjedže nas na prašenje, hač so hornja a delnja

*) Štóž ruski njemóže, čitaj němski přełožk tutej knihi wot našeho B. Pjecha: *Geschichte der slavischen Literaturen*. Leipzig, Brockhaus 1880.

serbsčina njebyštej móhlej z nowa bóle zbližić, hdyž stej sebi w starym času něhdy zawěsće tež bližšej byłej. (Přirunaj mój nastawk wo serbskej řeči w Slovníku Naučným.) Hdy by so tajke bliženje stało, by to wužitniše bylo dyžli spominanje na to, zo smy zbytki dweju wotdželow: Milčanow a Łužičanow. Na rozdžělnosć njesmě so wot Serbow samych wažnosć klasé, ale na zbliženje abo zjednoćenje, a wzajimne podpjeranje! Lohko so praji: Mjeńši zložuj so po wjetším! Ale mjez bratrami ma lubosć přewahu. Tuž njemóžemy žadać, zo dyrbyja delni Serbja po hornjoserbsku pisać a zo by Budyšin khočebuzskej serbsčinje poručať, jako Pariz Francózam (si licet parva componere magnis), ale horni Serb dyrbi so runje tak wo zbliženje starać, kaž delni.

Hdy by so serbska spisowna řeč hakle w našim času tworila, hdy bychmy wšitcy Serbja pod jenej swětnej a cyrkwinej administraciju stali a wosebje hdy bychmy šule hač do srjedźnych we našej mocy měli (štož wězo wšitko njeje a być njemóže); to bychy wučeni Serbja jenož jenu serbsku spisownu řeč wutworili a prajili: jako spisowny dialekt płaći centralny a naše centrum by pola Sprewic bylo (w starších časach pola Hródk), tuž by dyrbjało po naměznej řeči so pisać. Dokelž pak so hižo přez 300 lět wosebita hornjo- a delnjoserbska spisowna řeč piše, dyrbitej so spisownej podrěči jena druhej přibližować.

Druhim Słowjanam so naše zbližowanje abo zjednoćenje lóžše zda, dyžli woprawdže je. Tak powjeda wysoko česómny pólski historik Wilhelm Bogusławski (w knize: Rys dziejów serbo-łużyckich, Petersburg 1861, str. 320): „Mieszkańcy górnych i dolnych Łużic różnią się między sobą zwyczajem i mową, lecz różnice te są tak małe, że przy większem rozwinięciu życia towarzyskiego łatwo by się zetrzeć dały. Lasy mużakowskie i szerokie pasmo piasków, rzucone ręką natury między górnymi i dolnymi Łużycami, stanowiąc podział naturalny, przeszkadzają zbliżeniu się dwóch sąsiednich pobratymczych plemion.“ Ja pak sym na to w čěskim Slovníku Naučným (zwjazk VIII, str. 920) wotmołwił: „Sjednocení obou nářečí jest na ten čas nemožné, poněvadž není žádného společného politického nebo společenského středu.“

Kajke zblizenje pak je při wšěm tym tola hornim a delnim Serbam móžne?

1) Horni móža tam, hdžež su w ludže wšelake formy jeneho słowa abo wukónčenja trjebane, tu formu do spisowneje rěče přiřwzać, kotraž je delnjoserbskej podrěči blizka abo snadź z njej jenajka, a pódla zynkosłownym prawidłam wotpowjeduje, n. př. subst. gen. neutr. na mjehke „e“: lěće, zbože atd., verba na -nuć atd. Příkladny tajkich słowow a jich prawopisa su:

ač, ač runje město hać, hać-runje. To je podobnišo delnjemu: až, ako rowno. Podobnje su nawječorni Serbja w pismje wotstronili: ha, hale, habo, tak zo nětko ha! wosebje za interjekciju spodziwanja plaći. Na spočatku pěsnjow přiřhadźace „ha“ tež njeje ničo druhe khiba „a“.

hódać m. hudać.

hałuz a m. hałoz a, hałza.

mjez m. bjez c. acc. & soc.

měłki m. něłki, niłki.

nadžěć so, nadžěja atd.

poklět m. puklět.

porokować, nic porokować.

rěć, rěćeć m. ryć, ryćeć; hišće

1846 pisaše Smoleř rěć, rěćeć.

Tu smy Horni Serbja dvě słowje do jeneje formy čisli: rěćeć a ryćeć (brüllen). Delni maja: rěc a rycas (wopak ri-

caš). Katholscy spěwaju: naša rěčnica! Zo to wotwodžowanjam z korjenja „rěka“ so runa, njewadži a bywa jenajkosć tež druhdže. To je z druhich słowjanskich rěčow dowidžeć.

rozum, rozumić m. rozom, rozemić. Po prawym rozum, rozumić.

samc, samčka = delnje: samjak, samica.

torničel m. dorničel: delni maja: tarnik. Podobnje mamy my: duž m. tuž.

tuž = duž; tuto žadyn Słowjan njezhóda, naš lud pak tež tuž wurjekuje. Podobnje zeslabny póčka na „bóčku“.

wědžeć m. wjedžeć, delnje: wěžeć. zamk, zamkać, nic zank. Wšak mamy hewak tež „mk“: mamka. zbytny, nic zbytkny.

Často móžemy so delnim něhdžežkuli w prawopisu zblizić, wosebje w spočatnym „k“ a „s“ w cuzych słowach, hdžež so přeniše pola nas „kh“ a druhe „z“ wuprāja: kalk, kachle, kapłan, katolski, Karl (nic Khorla), kejžor (nic wot khěže, kotraž so druhdy „khejša“ wuprāja), keluch, kofej, kopr atd., snadź z wuwzaćom někotrych skepsanych słowow: khěrluš (kjarliž). Tež: sa-

krament, seminar, satan, Saksa atd. Pisanje „kh“ smy trochu přehnahlili, dokelž běchu w tym naši prjedownicy lěni, pisajo druhdy „k“ za „kh“: zakadženko stónca!

2) Delni Serbja přibližuja so nam, hdyž wopak tworjene słowa pomažu wumjetuja, dospołne formy słowow pisaja (napřědku n. př. korjeńske „w“ njewuwostaja), nam bližše a tola zrozumiwe ze swojich formow wuzwoleja (nic puř, ale pyř, lěp m. lip, spēwaš m. spiwaš atd.); pozdžišo njech pisaja wu-, wo- město lu, ho-, dokelž so wone wuprajenje tež słyši a samo w staršich spisach so namaka. Słowjeso so hišće jara po němsku kazya a cuze słowa dotal rěč wohidžuja, za kotrež móža so hornjoserbske mutatis mutandis přijec abo nowe prawje wutworić, kaž n. př. wěstnik m. znatecynjenja (wot wěsć); podzajtřak abo pozajtřak atd., po podobnym „podwjacork“ atd. Tu kćěje za Delnich Serbow wjele wužitneho džěła! Trjebamy nowy słownik a přede wšěm słowničk tych słowow, kotrež Hornjołužičan njeznaje. Tutón posłuži wosebje młodym theologam, kotřiž chceđa so při nastawacej duchownej nuzy do Delnjeje Łužicy podać, zo bychu zdžěłanosć, wosebje moralisku tam zdžerželi a podpjerali. Tajki je nadawk kultury a křesćanstwa! Naša přisłušnosć móže jenož być, zo młodych Serbow k wuknjenju delnjeje rěče napominamy a přez jich njesebičnu skutkownu lubosć woprawdźite zbože cyłeho Serbowstwa spēchować so prócujemy.*)

Z anthropologiskeho zjězda w Barlinje.

Wot *J. E. Wjelana*.

Anthropologia je, so wě, nowotna nawuka, kiž ma staršej sotře archæologiu a ethnologiu za ruku wzać. Barlinske tajkele towarstwo ma lědma lětdžesatk po sebi, ale džěła z dobrym wuspěchom; lětsa pod předsydstwom prof. dr. Virchowa běchu so k 11. zhromadźiznje wučeni ze wšěch stron zejšli, tež sławny

*) Jako wučbne knižki poručamy nowiše płody literatury a Bramborske Nowiny. Rozdžěle hornjeje a delnjeje rěče poskićeja: Faedrusowe Basnicki. Bautzen 1854.

lódowego morja spytnik Nordenskjöld bě přišoł. Kaž pčołki ze wšěch bokow z wobnožkami dom lětajo do wula nanoša, tak tu wučeni z blizka a z daloka, štož što je wuslědžił, zbađał a nadobył, składuja, štožkuli zasypanych tempłow, městow, haj (přez dr. Schliemann) samo stareje Troje so z hłubiny je na swětło sčahnyło; črjopy a nopy so zběraja, haj čłowječe nopy po wěstym prawidle měřjene so zřjaduja do doliehokephalow, nizkonopačow atd., statistiki so založuja po čłowječnej pleći (Gefichtsfarbe), wočomaj a włosach (wěš, kak so lětsa w našich šulach młody lud je přepytował po barbje wočow a włosow, a k lětu, pječa, chcedža měrić ludži po zrůstu a dołhosći). We towarštwowej wustajeńcy běchu tež klanki serbskej zdrasćene, podobizny starych serbskich domow, wobrazy a skicy njeboh wobrazarja Burgera („Spree-waldmaier“) a k. ze Schulenburg.

Wěpny hladach we wudatej rozprawje poslenjeho zjězda w Barlinje za rozprawami wo słowjanskich starožitnosćach, ale jeno mało što sym tam namakał. Něšto wšak tola tu zdžělu započejó z Barlinom. Z hłubiny wurytych zbytkow stareho serbskeho ludstwa je hač dotal najwjacy so na prawym Sprewinym brjozy nadešlo to je w starym Barlinje; tón kruch města, kiž „Cölln“ so mjenuje, mało što wudawa a ma telko twerdeje alluvialneje pódy, zo móht Fidicinowemu 1840 wuprajenemu měnjenju připadnyć: mjeno „Kelno“ — je-li serbske —, ma so drje skerje wot „Khołm“ = hórka, dyžli wot „Kol“ = Břahł wotwodžować. Pornjo hońtwařskim Němcam su Serbja po statkowych powjesćach kaž tež po wurytych powostankach tu wjacy na rybyłowjenje so zložili. Při jězorach a rěkach tehole kraja žiwjachu so éiše rybakojo (Giesebrecht, wend. Giesch. Berlin 1843) a cyže wsy (villa piscatorum) wobstejachu z lutyh rybakow. Džiwać ma so tež na serbsku wosebliwosć, wosebje pola Welicow,*) — to je založenje wumjeřskich rybnišćow (Nietze) we wodže na kołotwarbach (Břahlbauten), druhdy tež we zjenoćenstwje z kupami a nasypami. Tam namaka so syła rybařskeho gratu, jako kařaki, saki, sekerki, wudrace pasle, rybařske čolmy a t. p. Husto su tež kołotwarby w Bramborskej hrodžišćam za podłohu, z kotrychž

*) N. Wjelan — snadź zwisuje z „wjeliki, wjeliek“.

nasypow so kopicy wóscow (Gräten), šupiznow, kóstkow wódneje ptačiny, skorpawkow, slinkowych kónkow z horncowymi črjopami a domjacnej nadobu wukopuja. Hižom 1783 je wučeny dr. Mark. El. Bloch (Defon. Naturgesch. der Fische Deutschlands, Berlin, S. 127) wo Słowjanach pisał: „Wšudžom we Bramborskej nadeńdžeš slědy, zo za Serbow časy wjetši džěl łuhow we holach a honach je w zwjazku stał přez wuryte hrjebje, kotrez z časom su zajšće a najskejšo su te łuhi a džěry karpjace, abo druhe wužitkne rybniki byle. Za Serbow časy je krajina we Marchii wjele ludniša a bóle wobdžěłana byla dyžli džens, hdyž prócowitosé so do nowo stwarjenych městow je sčahnyła, płony kraj pak z wjetša je wopustnył, hdyž něhduše plódné pola so z pěskom su pokrywale a z kefkami zarostle, a něhduše plódné pastwišća so do njekhmanych bahnišćow a džumpadłow su přeměnilé“ atd.

Wěste je, za přěni rybači porjad mamy Serbam so dzakować, wódne kruhi běchu porozdžělene, šelmowanje (Raubfischerei) bě wobarane, wěsći zastojnicy, kotrychž mjeno: „přistawel“ (Frishtafel) so hač do něta je zdžeržalo, wobkedžbowachu rybarjenje a rybnicy. — Přenje stotki serbskeho knježenja w Barlinje a wokołnosći krywa tołsta čma. Wědomo je, zo w l. 593 k gričiskemu kejžorej Mauricijej třoch cuznikow jatych su přiwjedli; čí běchu čisće njewobrónjeni a njemějachu ničo při sebi, khiba cithary. „My smy Słowjenjo“, džachu, „naša domizna leži při wječornym morju. Awarski khan je na wječchow našeho luda posolstwo stał, zo bychmy z nim do zwjazka stupili. To je so zanječalo a su nas ke khanej pósłali, zo by wón naše zapowjedenje nam za zło njeměł, dokelž zdalenosć je přewulka, smy 15 měsacow byli na puću. Njejsmy pak khana spokojić zamóhli, dom nas njeje cheył pušćić; duž smy z jastwa čeknywši sem k Romjanam přišli, kotrychž móc a ludskosć je daloko šěroko khwalena: my wšak smy hercy a na wojowanje so njewustejimy. Tež naš lud doma číše so žiwi we kraju, kiž železa nima.“ Mauricius słyšeše tajke z dobrym spodobanjom, džiwawe so krasnemu zróstu tych cuznikow a pósłal jich dozady swojeho wójska do Herakleje w Propontiskej. — Tohlej je přenje spomnjenje wo našim serbskim ludu; číše kaž tamni pomóřscy Słowjenjo su snadž tež Barlinscy Serbja z prjódka so žiwili. Na dvě scě lět

potom dale wo nich so ničo njezhoni, ale we wósmym stotku džělachu so Słowjenjo na prawym brjózy Łobja na Welicow a na Wobodrětow (Obotriten); mjez Welicami pomjenuje kral Alfred wosebje „Hawoldžanow“ (Häfelben), pozdžišo Šeffelber (Giesebrecht a. a. D. S. 10) a w 10. stotku „Ševeller, Ševelder“ mjenowani, kiž wósm twjerdžiznow wobsedžachu, doniž so Welicy 789 Karlej Wulkemu njepodćisnuchu. Potym zas hač do 10. stotka so ničo wjac wo tutej krajinjje njezhoni, hač 927 na Branibor jako stare wjeřhměsto Hawoldžanow so spomni; 928 podćisnu so Branibor Hendrichej I. a 946 załoži kejžor Ota Wulki Hawelbergske biskopstwo a 1, 10. 949 biskopstwo w Braniborje, kotrež mjenuje swój twerdy hród „Brandumburg“, ležacy we marchii Geronowej w kraju Słowjanow we wokruhu abo župje Hawoldžan (Gau Ševeldun); z biskopom bu Thietmar nad krajinu mjez Łobjom a Wódru z wokruhomasj Hawoldžan a „Zprijawani“ t. j. Sprjowjanow. Wotsal móža so póhansko-serbske starožitnosťki tež chronologiscej poznanimjenić z pomocu tam wukopanych pjenjez. Te pjenjezy bu slěborne a wosebje spodźiwne su te denary (Wendenpfennige) z khětro wysokej kromu na woběmaj bokomaj, tehodla dupojte a z pismikami pokryte. Jenož to njemóžu, doniž njejsym sam widził, — k. referentej Friedelej wěrić, zo dyrbjale tamne pismiki, kaž wón měni, bjezzmyslnje w hromadu zestajane być. Póhansko-serbske sudobje njerowna so nastupajcy rjanosć a wšelakosć twórby póhansko-němskim našich stronow: karany a hornicy su zwjetša tołsćiše, hrubše a mało palene; wuděbjenja wobsteja najbóle ze žołmojtych čarow, čarkow, płomješkow a dypkow; železny grat k wójnskej kaž k měrnej potrebje je wot Serbow samych hótowany, runjež wušikniše wudžěłki su z překupcami wot Frankow a Saksow sem přište; mjezy tež namaka so nadoba z rohaw a kosćow, kotraž so mało što rozdžěli wot nadoby starodawneho kamjenjowěka. (Wěš, wšak, luby čitarjo, zo anthropo- a archæologoj, abo jeli zo lubje słyšiš, — čłowjekospytnicy a starožitnosćerjo čłowječu zdžěłanosć džěla na kamjeńtne, mědžane a železne časy,*) abo lěpje wědomostnje: na kamjenjowěk, bronzowěk a železowěk; tola so samo kaže, zo žadyn

*) Po analogii: Khorotožo a t. p.

wěk so čisty njemóže wot druheho rozrisać, wjele wjac jedyn do druheho přima n. př. zo kamjeńtny grat so dołho hišće pódla bronzowego je dzeržał.) Tola na rězbařstwo (Holzbildhaueri) běchu Serbja tak wustojni, zo su so Němcy tajkim jich wudžětkam spodziwowali. We měrnišim 10. a w spočatku 11. stotka kćěješe wulkotne překupstwo we Wineće a po všem swěće sławnym Julinje abo Junneće blisko pola džensnišeho města „Wollin“.

Překupska droha bě předewšěm Wódra; dale tež swjata Běłboža droha (Bielbogsweg), kotraž pospod džensnišeje Barlinskeje „Chausséestrasse“ a „Müllerstraße“ na Ruppín do Wobodrět a dale k baltiskemu morju wjedžeše. Pod kónce 11. stotka bu tuto sławne překupstwo, hač do dalokich narańšich krajow dosahace, přetorhnjene a stajene přez nadpady rubježnych Seldšukow a na sewjerje přez křesćansko-němskich dobywarjow; křižny éah na Serbow wutupi jich překupnišća a Serbja sami mjez sobu njezjenoćiwi sobu pomhachu, swoju narodnosć zahubić! — Tempel serbskeho přiboha Triglaw na Harlungskej hórcy pola Branibora bu 1136 wot wjercha Přibysław, kiž w swjatej křećency mjeno Hendrich přiwsa, wutupjeny. Přibysław a jeho mandželska Pětruša přiwsaštaj, njeródžo wo blizkeho přečela, pohanskeho Jacka z Kopnika (Süpenif), markhrabju Albrechta Mjedwědza za swojeho syna, zo by po nimaj twerdžinu Branibor z cyłej hawoldžanskej krajinu dostał. Po Přibysławowej smjerěi 1141 so Serbja hišće junu zhrabachu a postajichu Jacka do twerdeho Branibora 1156, ale po wótrym bėdženju bu w tym samym léce Albrecht Mjedwědž zaso z knjezom. Powjeda so, kaž to w Barlinje kóžde džěćo wě, — zo Jacko, wot Němcow přesčěhany, čekajo tamnu wuzčinu poł mile k pođnju wot Spandawy na prawym brjozy Hawole, hdžež je tasama trašnje hluboka a šeroka (der „Sač“), dočeri, wot nje přečela tyšeny je pječa slubił, zo chce so wokřećić dać, jelizo tamny brjóh dočpěje. Kón dobry čezcy wobronjeného zbožownje přenjese, wón pak swój škit tam na dub powjesy, wot čehož tamny kut „Schildehorn“ so mjenuje.

* * *

Wosebje pak dyrbju spomnić na dwaj železnaj lebijowaj kóncaj (Sperrspitzen) čisće jenak wudehjenaj ze slěbornym do železa kładženym napismom; tón jedyn namakany na Wołynju (Wol-

hynic), tón druhi pola Müncheberga 1865 wuryty; na jenym steji wot prawicy k ľěwicy: „tilaridz“; na druhim pak: „raniga“, abo: „ran'ga“. Knjez dr. Henning ma woboje za rańšogothiske, přeloži přěniše: „wubjerny jěznik“ a z druhim hišće njenje wě započé a ma jo za někajke žónske mjeno. Samo so kaže, zo tajke napismo na lebiju so mało by hodźilo! Radši bych woboje napismo za słowjanske dźeržał. Hač we „tilaridz“ to „t“ bjezdwlěnje wěste je, hišće so praša; hač snadź nawopak so čitać ma: „zdiralik“, pomjenšowak wot „zděrać, zdierać“, pólski rumpere, lacerare, zo by było tak wjele kaž ľaćan. dilaniolus, — njehecu runje wobwěsíć. Ale zjawnišo je to druhe napismo kazak wot „ranić“ a „ga“ je Acc. sing. pronom. III, kaž džens hišće po južnoserbšćinje so praji „ga“ m. „njega“ cf. Pol. „go“ město „jego“ — duž rěka: Saucia eum! scilicet hostem.

Dale předpožiči dr. Henning wobraz złoćaneho rózka abo wohłownika (Štopfring) w Bukurešće so namakaceho, na kotrymž steji: „Gutaniowi hailag“ a dźerži to, wot ľěwicy čitajo, za staroněmske. Tola by so móhło, kaž z faksimila wot k. ze Schulenburg mi darjeneho widžu, tež nawopak wot prawicy k ľěwicy čitać a znamješka dr. Henningoweho „g“ a „l“ do „l“ a „ž“ přeměniwši (za čož pak hišće analogon njemam) wuhódać: žar i ach i woinę tul = Incendium et væ! et bellum expia! Dyrbjaj-li pak k. dr. Henning dokładnje z příklady dopokazać, zo třěća rězka wot kónca zawěrnje woprawdźite „l“ poznamjenja, dha bych čitał: „žal“ a by rěkało: „Clamore et vociferationem et bellum tolle s. expia!“ Pomyslimy sebi pak měšćanow podćisnjeneho města, abo poddanow z wójnu čwilowaných: dha so wě, zo njemóžachu na žane přistojniše wašnje swojemu knjezej swoje naležne žadanje wozjewić, hač z podarjenjom złoćaneho wohłownika z tajkim napismom! Mjenujcy dyrbi so wědžeć, čitanske znamješka (řězy, Runen), kotřež Słowjenjo za pohansku wužiwachu, njeběchu powšěchne, dáloko, šěroko jenajke, ale kaž džě we rukopisu tež nětko hišće wulku wšelakosć nadeńdžeš, wšelake a běchu jeno we mjensich łonach ľuda, najwjaicy drje mjez popami znajomne; k temu tež trjechi so tudy to přisłowo: „Inny kraj, — inny zwyczaj“. Kaž na př. Němc a druzy wot ľěweho boka, Polak pak přeco wot praweho boka so na konja syda: tak mam za to,

zo su tež Słowjenjo zastarsku, doniž z křesćanstwom druhe wašničko njeprjivzachu, zwjetša wot prawicy k lěwicy pisali a čitali.

(Dodawk.) Tehodla móhło so tamne napismo: „tilaridz“ na wopak wot prawicy k lěwicy čitać. Duž so wučita: „zdiralit“; a hdyž mi nětk poľna wěstosć je dójšła, zo z kónca woprawdžite „t“ tam steji, dha je mi cyle wěste, zo je tole napismo južnosłowjanske słowčko ze strony, me wobkhađže bóle z Romjanami, dyžli ze sewjernymi bratrami zwisowaceje. Dokelž pak Romjenjo žaneho pismika „teh“ -- kaž nětk južni Serbja „h“ — njemějachu, dha je so jednore „t“ město „teh“ stajić đyrbjało. Potajkim: „sdirało“ — P. „zdzieradło“ wot „zdirati, zdzierać“ je: instrumentum dilaceratorium; skónćenje: „ith“ pak je pomjenšowak hišće džens po wšej Južnoserbskej wužiwany; — duž „zdiralith“ = dilacerator parvus dilaniolus. — Chceš-li hišće analogon měć, — hlaj, Waršawski k. Alex. Szumowski ma lebiju (Leuzenſpiße) 1858 we wjesey Suszyczno na Wołynju wukopanu, rjenje wudebjenu ze slěbornymi rězami, něhdže poznamjenjacymi: „o w a ł d a ž“, kotrež so nje-hodža hinak, khiba wot prawicy k lěwicy wučitać. Takle čitane pak klinča: „žadławo“ t. j. = daš Gffiche, Gœufiche, — horrible. — Prispoznju hišće: skoro džiwać so móhł, zo słowčko: „žadławy“ so równje w najmjenšej słowjanskej wotnožcy, pola Łužiskich Serbow jeno žiwe je zdžeržało, zo korjeń pak pola našich bratrow w Južnoserbskej so pytać ma! Tón korjeń je: „gad“ = nausea, — zgaditi — zgadiło mi se = attadet, tæduit me. Obsol. „zgađlav“, po pokhilnosći sewjernih jazykow k zmjehćenju, — žadław. — Njeje to zaso pokazanka na něhdušu starodawnu jednotu južnych a sewjernih Serbow?

Ludowa pěseń z Rogowa.*)

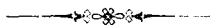
Podał dr. E. Muka.

Wóno běšo jadno fajn zowčo	Kšěl ja śi frijowaś.
Rědne, běle cěrjene.	A rownož ja njejsom bogaća,
O ga bó ty byla bogaća,	Na to ja nie njěprjivdaju.

*) Rogow, wjes njedaloko rěki Nisy, k ranju wot Janšoje je pomnjeća hódna, dokelž maja tam hižo 70 lět němskeho pastora a tola su hišće Serbja Serbja wostali! a jenož jich zdželanosći a moralnosći drje je so z tym sko-dziło! Tudy piše so lž za l, l za ł.

Redaktor.

Ja bużom dajs se do klóštarja, Budu ziši wértowaś.	A jolik tam moja ljubka nutrich, Daś wóna raz wen hujžo.
A bužoś ty dajs se do klóštarja A bužoś ty ziši wértowaś,	A wóna tak rěduje z ljažka žěšo, 'Šej bëlej drasée bëšo,
Ja bużom dajs se na wójnu, Na wójnu šwějdójsku.	A 'losy mējašo rozpleśóne: Z naju ljuboścu roztyła źo,
Kowalja, lubej kowalja, Kowajtej wě mě mójog' kónja	Něnto se daj mě nà pokoj, Gaž ja drugjogo ljubogo mam.
Na wśyknje styri nogi, Mej bżomej rějtowaś do klóštarja,	A góljack hobrośil brunog' kónja Rejtowaś přec z klóštarja wen.
K mójej ljubce hoglědaś. A do klóštarja přiřžaštej	A wón tak žalosnje plakašo, Swójej bëlej ruce lamašo.
A před klóštarjom zastaštej. A góljack se chopi nutř kljapaś	O to wam gronim frijnym bór- šam:
Z jadnym malym päljäckom, Z jadnym tym malym päljäckom,	Njemějšo se z wěru ljubo! Ow nic njej' na swěše góršogo
Z pjeršćenikom ze zlotnym.	Ak te falśne ljubośći.

Wućahi z protokollow M. S.

1) Posedźenje předsydstwa a wubjerka, 18. augusta 1880. Přitomni: Smolef, Fiedleř, Hórnik, Kapleř, Mjerwa a dr. Muka, kk. Imiš a Jenč z wubjerka. Přěnja naležnosć je čišćenje noweje protyki na 1881. Farař Rāda je hižo džel rukopisa pósłał. Předsyda wobstara kaž hewak korekturu a wobrazy, pokladnik papjeru. Druha naležnosć bě přiwzaće nowych sobustawow z Pětrohroda, kotřiž bëchu hižo přinošk na 1880 připósłali. Wśitcy su jenohłósny a z radoscu přiřeći: kk. Konstantin Kunicki, inženjer; Stanisław Juszyński, kupc; Stanisław Kunicki, stud. inženjerstwa; Alexander Falewicz, general-inženjer; Jan Falewicz, student; Kazimir Grabowski, agronom; Felix Stabrowski, general-inženjer; Adam Joher, počkownik-inženjer; Stefan Janowski, ryceřkubleř; Eugenij Jabłoński, počkownik-inženjer; Přemysław Rylski, inženjer; Marćin Radkiewicz, inženjer; Julius Cäsar Korsak, namórski wyšk; Albert Stefanowicz, dr. med.; Ignacij Wierzbički, dr. med.; Stefan Szerszeński, technolog; Józef Ilcewicz, matematikus; Felix Rymowicz, doktor; Wilhelm Bogustawski, lužiskoserbski historik; Oktavian Murzynowski, kupc; Otto Kařaur, fabrikant; Handrij Grodzki, advokat; Maximilian Roszkowski, zastojnik. Skónčnje rozpowjeduje hišće předsyda, kak z čišćom bibl. stawiznow pokračuje.

2) Posedźenje předsydstwa a wubjerka, 2. febr. 1881. Přitomni Smolef, Fiedleř, Kapleř, Mjerwa, dr. Muka, Imiš, Jenč. Najprjedy měješe so płaćizna runje hotowych šulskich bibliskich

stawiznow w zwjazanych němskoserbskich exemplarach postajić. Po rozprawje předsydy běštaj kk. wokrjesnaj šulskej inspektoraj, dr. Wild a šulski radźiciel Grüllich, kotraž staj při wudaću tutech knižkow wosebje sobu skutkowałoj, plaćiznu za exemplar němskeho wudawka na 80 p. postajiloj, a njesmědžeše po zasadže při šulskim spěwniku wuprajenej tež naš wjacy plaćić dyžli 80 p. Dokelž ma Smolerjec čišćeńnja za čišć a papjeru bibl. stawiznow nimale 1300 m. dostać, su jej 600 m. wot kralowskeho ministerstwa k temu darjene hnydom přewostajene byće, zbytk zapłaćenja stanje so po něčim z kupowanjom knihow maćičneho składu. Dale so wobzamkny, zo ma předsyda džakowacy list za pjenježnu pomoc kralowskemu ministerstwu napisać a z někotrymi exemplarami nowych bibliskich stawiznow přez k. fararja Imiša přepodać. Skónčnje buštaj jako nowaj sobustawaj přiwzataj: k. Ludwik Grabowski ze Zawad a k. duchowny Kózlik z Komorowa.

Wučahnýł **M. Hórník.**

W o b s a h.

Swěrna mandželska. Ballada wot Jana Wehle	str. 3.
Jank a Hanka. Wot J. Wehle	6.
Wukónčenje „-dło“. Wot prof. dr. Pfula	12.
Słowo „twerdy“. Wot prof. dr. Pfula	14.
Pěsnje a pokhěrlnški z luda. Zběrať M. Róla	15.
Frenceliana. Podawa dr. Ernst Muka	36.
Dwě delnjoserbskej pěśni. Wot M. Kósyka	45.
Futurum z „du“. Podať M. Hórník	47.
Ličba zynkow čłowskeje ryče. Podať Pful	49.
Wustawki delnjołužiskeho serbskeho wotrjada M. S.	50.
Towarstwo Pomocy za studowacych Serbow a jeho wustawki. Podať M. Hórník	52.
Wučahi z protokollow M. S.	63.
Zličbowanje M. S. w 33. léće (1879)	68.
Prinoški sobustawow M. S.	69.
Wozjewjenje	71.
Pismowstwo a spisowarjo delnjołužiskich Serbow. Žezběrať K. A. Jenč	73.
Wutworjenje našeje spisowneje rěče a jeje zblizenje z delnjoserbskej. Spisať M. Hórník	155.
Z anthropologiskeho zjězda w Barlinje. Wot J. E. Wjelana	164.
Ludowa pěseň z Rogowa. Podať dr. E. Muka	170.
Wučahi z protokollow M. S.	171.